

Vil·lles ^{núm. 06}

RECERCA I DIFUSIÓ DEL PATRIMONI DE PALAFOLLS

2026: un any clau per al patrimoni de Palafolls.

El camí compartit dels arxius.

Què ens xiuxiuegen les plantes sobre la vegetació del
Gorg del Molí d'en Puigvert?

Llegendes del Castell de Palafolls.

Excavant el silenci. Una aproximació a la situació actual de
les arqueòlogues a través d'una experiència de finals del segle XX.

Un riu en la història: el darrer tram de la Tordera a finals de l'edat mitjana.

Quan el patrimoni s'ensorra en silenci: el cas de Sant Pere de Vivelles.

Premis Treballs de Recerca 2025 VIII Memorial Daniel López.

Notícies de l'Arxiu municipal de Palafolls.



Palafolls

Crèdits

EDITORIAL

CONSELL DE REDACCIÓ

Xavier Salicrú Siscart
Aleix Freixa Ferrer
Fèlix Bota Rodríguez
Ajuntament de Palafolls

TEXTOS

Aleix Freixa Ferrer
Alexis Serrano Méndez
Carme Buxalleu - NatMont
Dani Rangil Brunet
Arnau Sala Güell
Xavier Soldevila Temporal
Xavier Salicrú Siscart
Sabina Guerrero Fuertes
Fèlix Bota Rodríguez

FOTOGRAFIES

Carme Buxalleu - NatMont
Arnau Sala Güell
Xavier Salicrú Siscart
Àlvar Sáez Puig
Arxiu municipal de Blanes
Arxiu municipal de Malgrat de Mar
CRDI. Ajuntament de Girona
INSPAI. Diputació de Girona
Ajuntament de Palafolls

IL·LUSTRACIÓ

INTERIOR

Ricard Ferrer i Juli

PRODUCCIÓ

DISSENY I IMPRESSIÓ

Impremta Pagès
Anglès (Girona)

DIPÒSIT LEGAL

Núm. B 7997-2021

ISSN

Núm. 2938-0332



VILELLES, RECERCA I DIFUSIÓ DEL PATRIMONI DE
PALAFOLLS 6.

Aquesta revista, que vol posar en valor el patrimoni històric, social, natural i cultural de Palafolls, ha estat editada per l'Ajuntament de Palafolls i s'ha acabat d'imprimir el dia 23 d'abril de 2026.



Vil·les

- | 2026: un any clau per al patrimoni de Palafolls.
07 ALEIX FREIXA i FERRER
Regidor de Patrimoni i Arxiu municipal
- | El camí compartit dels arxius.
09 ALEXIS SERRANO MÉNDEZ
Director de l'Arxiu Comarcal del Maresme
- | Què ens xiuxiuegen les plantes sobre la vegetació del Gorg del Molí d'en Puigvert?
11 CARMÉ BUXALLEU SERRAS
Dra. en biodiversitat, biòloga
Associació Naturalistes del Montnegre i la Tordera (NatMonT)
- | Llegendes del Castell de Palafolls.
19 DANI RANGIL BRUNET
Especialista en recerca sobre memòria oral, mitologia i tradicions
- | Excavant el silenci. Una aproximació a la situació actual de les arqueòlogues a través d'una experiència de finals del segle XX.
23 ARNAU SALA GÜELL
Estudiant d'Arqueologia i Història i membre actiu d'associacions locals
- | Un riu en la història: el darrer tram de la Tordera a finals de l'edat mitjana.
33 XAVIER SOLDEVILA i TEMPORAL
Historiador i catedràtic d'ensenyament secundari
- | Quan el patrimoni s'ensorra en silenci: el cas de Sant Pere de Vivelles.
39 XAVIER SALICRÚ SISCART
Divulgador d'història i patrimoni local
- | Premis Treballs de Recerca 2025 VIII Memorial Daniel López.
48 SABINA GUERRERO FUERTES
Relatora
- | Notícies de l'arxiu municipal de Palafolls.
53 FÈLIX BOTA RODRÍGUEZ
Historiador i arxiver municipal de Palafolls



2026: un any clau per al patrimoni de Palafolls

ALEIX FREIXA FERRER

Regidor de Patrimoni i Arxiu

La publicació d'aquesta sisena edició de la revista *Vil·lles* coincideix amb un moment excepcional per al patrimoni del nostre municipi. L'any 2026 quedarà marcat com el punt d'inflexió en la recuperació del castell de Palafolls, amb la finalització de la intervenció arqueològica i del procés de consolidació, restauració i conservació més ambiciós que s'hi ha realitzat mai.

Gràcies a aquesta actuació, el castell recupera espais fonamentals del seu passat, com la sala noble, i culmina la restauració de la torre de l'homenatge, que, després de molts segles, torna a erigir-se com la talaia més imponent de la Baixa Tordera per observar i comprendre el paisatge que tant estimem els palafollencs. No es tracta només d'una obra arquitectònica, sinó d'un pas decisiu per comprendre millor la nostra història i fer-la accessible a la ciutadania.

En aquest context, *Vil·lles* pren encara més sentit. La revista es consolida com una eina de coneixement i reflexió que ens ajuda a interpretar el territori, a connectar passat i present i a entendre el valor del patrimoni com a element viu. A través dels seus continguts, la publicació ofereix una mirada rigorosa i, alhora, propera sobre la història, la natura i els elements patrimonials que defineixen Palafolls.

Aquest projecte és possible gràcies al compromís de moltes persones que, des de diferents àmbits, treballen per preservar i divulgar el nostre llegat. Investigadors,

autors, voluntaris i col·laboradors fan possible que cada edició aportï noves perspectives i nous coneixements, amb l'enfortiment del sentiment de pertinença i l'estima pel patrimoni local.

La conservació del patrimoni no és una tasca aïllada ni puntual, sinó un procés continu que requereix planificació, esforç i implicació col·lectiva. Des de l'Ajuntament de Palafolls assumim aquesta responsabilitat amb la voluntat de garantir que els elements patrimonials del municipi no només es conservin, sinó que esdevinguin espais de coneixement, educació i gaudi per a tothom. La culminació dels treballs al castell i l'aparició d'aquesta nova edició de *Vil·lles* són una mostra clara del camí recorregut i, alhora, un estímul per continuar avançant. El patrimoni és una herència rebuda, però també un compromís amb el futur.

Vull agrair sincerament la tasca de totes les persones que han fet possible aquesta sisena edició de la revista: als autors pels seus treballs, a l'equip redactor per la constància i el rigor, i de manera molt especial a en Fèlix Bota, arxiver municipal i impulsor d'aquesta iniciativa. El meu agraïment també a tots els lectors que, amb el seu interès, donen sentit a aquest projecte.

Tan sols em queda engrescar-vos a llegir aquesta sisena edició de *Vil·lles* com una oportunitat per redescobrir Palafolls des d'una nova mirada, conscient del valor del seu patrimoni i del moment històric que estem vivint.



El camí compartit dels arxius

ALEXIS SERRANO MÉNDEZ

Director de l'Arxiu Comarcal del Maresme

Si vols anar ràpid, ves-hi sol; si vols arribar lluny,
anem-hi plegats
Proverbi africà

Entre el 27 i el 30 d'octubre del 2025, Barcelona va acollir el Congrés Internacional d'Arxius, organitzat pel Consell Internacional d'Arxius de la Unesco, juntament amb la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Barcelona i l'Ajuntament de Barcelona. La trobada va reunir més de dos mil professionals de l'arxivística de tot el planeta, i és difícil d'explicar l'ambient de germanor que s'hi respirava. Al Congrés, que romandrà en la memòria de forma indefinida, els arxivers i les arxiveres catalans vam fer molt bon paper, perquè, és clar, n'érem els amfitrions: va posar de manifest la capacitat del nostre sector de treballar plegats, i no només per organitzar congressos.

Durant els últims quaranta anys, gràcies a l'esforç dels professionals dels arxius d'aquest país, ens hem organitzat per crear associacions com l'Associació d'Arxivers de Catalunya, uns estudis superiors de rang i categoria universitària, grups per elaborar conjuntament eines de treball com, per exemple, la Norma de Descripció Arxivística de Catalunya (NODAC), el *Manual d'Arxivística i Gestió Documental*, la participació d'arxivers en la redacció de lleis i decrets que es desenvolupen a l'entorn de la salvaguarda del patrimoni documental, el *Codi deontològic dels arxivers catalans*, el Quadre de Classificació dels Fons

Municipals i dels consells comarcals, i altres eines de referència que van construir un corpus teòric cada cop més bast i robust.

Catalunya és un vell i bell país de l'antic continent europeu. Europa és un continent petit, però amb un ric patrimoni cultural, urbanístic i arquitectònic, artístic, literari, musical, folklòric... Quan parlem de patrimoni, tothom pensa en museus plens de quadres, catedrals, curulles de sants en retaules daurats i grans jaciments arqueològics deshabitats fa segles. Potser no és tan notòria a simple vista la vàlua que té allò que considerem patrimoni documental. En aquest petit racó de món que des de fa més de mil anys es coneix com a *Catalunya*, el monument principal que conservem és l'immens llegat documental, format per quilòmetres i quilòmetres de documentació històrica, amb un innegable valor crematístic, però encara més important és el seu valor informatiu, que és l'herència rebuda de totes les generacions que ens han precedit.

Els arxivers catalans tenim una gran responsabilitat, car la societat ens ha encarregat la custòdia, el tractament i la divulgació dels fons històrics que els nostres predecessors ens han llegat. Per dur a terme aquesta important escomesa, cal que tots els professionals del ram ens conjurem i ens ajudem posant totes les nostres capacitats, i, per arribar ben lluny, cal que ho fem plegats.

En aquest sentit, em permeto recordar que en el núm. 4 de *Vil·lles, recerca i difusió del patrimoni de Palafròls*

(pàg. 61-71), l'amic Fèlix Bota, arxiver municipal de Palafolls, donava compte de la col·laboració establerta entre l'Arxiu Municipal de Palafolls (AMPAL) i l'Arxiu Comarcal del Maresme (ACM) –que tinc el goig de dirigir–, en relació amb les tasques que han dut a terme els tècnics de l'Arxiu Comarcal del Maresme de classificació, descripció, digitalització i posada en línia dels fons patrimonials de Can Camps, Can Ribas, Can Borrell i el fons de la família Torrent del Mas Sastre, a les envistes de la seva correcta conservació i, sobretot, per garantir la seva consulta remota a qualsevol usuari del món i en qualsevol moment.

Que les administracions col·laborin per oferir un millor servei és un imperatiu legal que sempre s'esmenta però que no gaire sovint es fa realitat, o almenys no de la manera que més ens agradaria. En el cas dels arxius Municipal de Palafolls i Comarcal del Maresme, però, la cooperació és modèlica i digne d'imitació. De fet, el més desitjable seria exigir sempre semblant grau de col·laboració, i no només en matèria arxivística, sinó en tots els àmbits de la societat. La llei preveu que les administracions comparteixin recursos i els nostres arxius així ho fan.

Per donar accés i garantir la conservació, l'Arxiu Comarcal ha digitalitzat i ha posat al servei de l'Arxiu Municipal de Palafolls la plataforma Arxius en Línia, de la Generalitat de Catalunya, en la qual no només es poden consultar els fons dels suara esmentats fons patrimonials de Can Camps, Can Ribas, Can Borrell i del Mas Sastre, sinó que també ho ha fet amb dues de les principals sèries documentals del fons municipal. A Arxius en Línia, es poden

consultar els padrons d'habitants (1866-1970), les actes de ple (1873-2000) i els programes de festa major (1952-2021).

A més, els objectes obtinguts de la digitalització de tota aquesta documentació física de Palafolls, tant la pública com la privada, es conserva al repositori segur del Departament de Cultura (DIDAC), en el qual es duen a terme polítiques de preservació per garantir la conservació de la documentació digital obtinguda de la digitalització dels originals que es conserven a Palafolls. No cal dir que tota aquesta feina s'ha fet emprant recursos materials i humans, però sempre sense perdre de vista el noble objectiu de conservar aquest riquíssim patrimoni documental per a les generacions futures.

Darrerament, durant el 2025, la coordinació entre l'Arxiu Comarcal del Maresme i l'Ajuntament i el seu Arxiu Municipal va anar encara més enllà, i va servir per transferir, classificar, descriure, digitalitzar i posar en línia la documentació històrica del fons del Jutjat de Pau i Registre Civil de Palafolls. L'Arxiu Municipal de Palafolls va participar en la gestió de la transferència dels fons del Jutjat de Pau a l'Arxiu Comarcal, al qual, per imperatiu legal, correspon la custòdia i perpètua conservació.

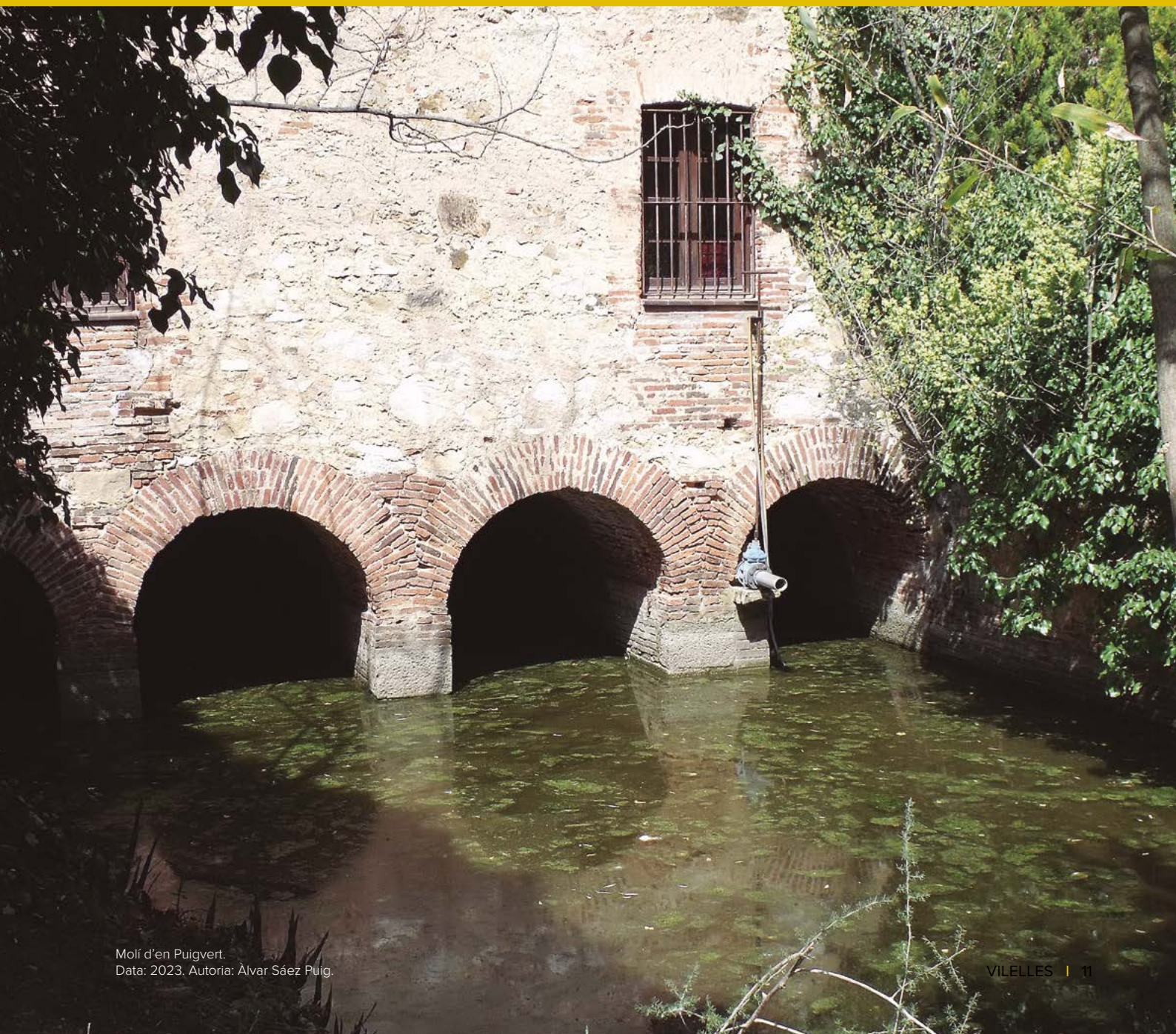
En el futur, l'Arxiu Municipal i l'Arxiu Comarcal continuaran treballant amb la mirada posada en l'horitzó de servir els nostres conciutadans en la gestió i la custòdia de la seva documentació i de les seves dades, que serveixen per garantir els drets i les obligacions tant de les persones com de les institucions. Perquè junts potser no anirem tan ràpid, però segur que arribarem molt més lluny.



Nòria o sínia de cal Vidu ric. Data: 2023. Autoria: Àlvar Sáez Puig.

CARME BUXALLEU SERRAS
Dra. en biodiversitat, biòloga
Naturalistes del Montnegre i la Tordera

Què ens xiuxiuegen les plantes sobre la vegetació del Gorg del Molí d'en Puigvert?



Què és el Gorg del Molí d'en Puigvert?

El Gorg del Molí d'en Puigvert es troba a la plana al·luvial de la Tordera i consisteix en una zona humida actualment constituïda per dues basses creades d'uns anys ençà i un bosc que s'inunda periòdicament. Tot plegat s'alimenta de l'aigua de la pluja i de la que porta un rec que comunica amb una mina que només raja quan el freàtic de la Tordera és elevat.

Malgrat la gran importància d'aquest espai i ser inclòs al Catàleg de zones humides de Catalunya, últimament s'hi detectava una desvirtualització dels seus valors naturals. Davant d'això, l'Ajuntament de Palafolls i la Fundació Emys, amb el suport del Departament de Territori de la Generalitat de Catalunya, van estar treballant per revertir la situació. En concret les actuacions que s'hi dugueren a terme van ser: 1) Evitar el drenatge de l'aigua que inundava el bosc amb la creació d'una mota a la sortida del rec, quan surt del bosc; 2) Retirada d'individus d'espècies invasores; 3) Creació d'un aguait per poder observar la fauna de la bassa gran sense generar-los molèsties; 4) Creació de dues illes flotants vegetades; 5) Instal·lació de cartells informatius.

El perquè del títol

És ben sabut que cada espècie de planta -així com la resta d'éssers vius- viu dins un interval concret de factors ambientals, fora dels quals no els és possible viure. Per a elles, aquests factors ambientals estan determinats principal-

ment pel sòl i el clima i aquest últim, a son torn, per la temperatura i la precipitació. Tanmateix, a vegades altres factors juguen un paper encara més decisiu i llavors hi apareixen espècies ben diferents a les esperables atenent únicament al clima. És el cas del Gorg del Molí d'en Puigvert, on l'aigua -o més ben dit, l'excés d'aigua- condiciona fortament la flora i la vegetació de l'espai.

Segons el que acabem de dir i sabent que en el territori hi ha diferents ambients, no és difícil entendre que les plantes tendeixen a agrupar-se entre elles d'una manera concreta segons els seus requeriments ecològics. Seran les comunitats vegetals o associacions.

Així doncs, si es coneixen les necessitats ecològiques de les diverses espècies vegetals, la troballa d'una o altra espècie en un indret determinat ens informa quina comunitat vegetal o associació hi ha o hi podria haver.

Els dies 14 i 21 de juliol del 2024 s'inventarià l'espai del Gorg del Molí d'en Puigvert, tant des del punt de vista de la flora com de la vegetació. Amb això s'obtingué una fotografia exacta del que hi havia en aquell moment precís, coincidint amb l'acabament de les obres de millora del Gorg. Aquestes dades són de vital importància per poder contrastar l'evolució de la vegetació del Gorg després de les actuacions de millora que s'hi dugueren a terme. En addició, també permetran dir quin tipus de vegetació hi ha, quina és l'esperable i, fins i tot, quina hi havia en un passat no gaire llunyà.

En definitiva, les plantes ens xiuxiuegen!



Ubicació de les dues basses i del bosc inundable del Gorg del Molí d'en Puigvert (perímetre groc). Envoltat en blau es destaca l'edifici del Molí (Font ICGC).

Les dades

A les espècies detectades se'ls hi assignà unes estimacions relatives de llurs abundàncies segons una escala qualitativa de 5 valors.

Escala qualitativa	Significat
MR	Molt rara
R	Rara
P	Present
A	Abundant
MA	Molt abundant

Escala qualitativa emprada per estimar les abundàncies de les espècies inventariades. Hi consta el significat de cadascuna de les categories.

En total es llistaren 89 espècies, bona part de les quals corresponien a la categoria de rares o molt rares. Cap d'elles legalment és amenaçada a Catalunya, segons el Catàleg de flora amenaçada de Catalunya. Tanmateix, *Carex remota*, es considera que té un cert perill d'extinció a nivell de Catalunya, atenent la UICN (Unió Internacional Conservació de la Natura). Aquest organisme internacional la cataloga com a vulnerable.

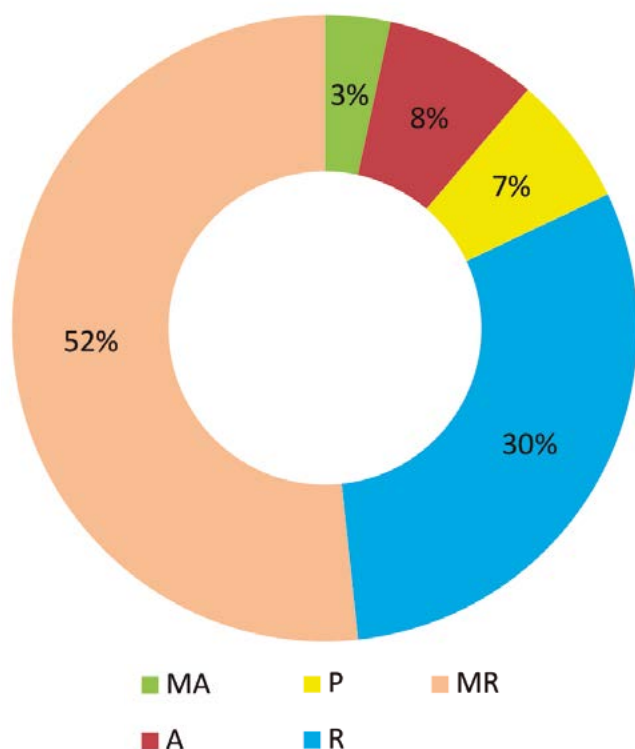
Espècie	Abundància	Hàbitat
<i>Agrimonia eupatoria</i>	MR	Vorada del bosc, pastures ± humides
<i>Alnus glutinosa</i>	MR	Boscs de ribera i vores de canals de regadiu
<i>Althaea officinalis</i>	R	Sòls humits
<i>Arum italicum</i>	MR	Boscs de ribera, llocs frescals
<i>Arundo donax</i>	A	Rieres, rambles i llocs humits. Invasora
<i>Asparagus acutifolius</i>	MR	Alzinars, garrigues
<i>Atriplex prostrata</i>	R	Comunitats halòfiles, ruderals i arvenses
<i>Bellis annua</i>	R	Pradells terofítics
<i>Brachypodium sylvaticum</i>	P	Boscs, llocs ombrívols
<i>Bryonia cretica</i>	MR	Bardisses, vorades de boscs humits, etc.
<i>Campanula persicifolia</i>	MR	Boscs caducifolis poc humits, vorades
<i>Campanula rapunculoides</i>	MR	Vorades de bosc i pastures frescals
<i>Carex distans</i>	R	Aiguamolls, jonqueres
<i>Carex flacca</i>	MR	Prats ± humits, terrenys argilosos, etc.

<i>Carex muricata</i>	R	Herbassars ± humits i ruderalitzats...
<i>Carex otrubae</i>	A	Vores d'aigua, llocs humits
<i>Carex remota</i>	R	Boscs humits, en sòls xops
<i>Celtis australis</i>	MR	Cultivada a petita escala i molt estesa com a subspontània o naturalitzada
<i>Cirsium vulgare</i>	R	Cardassars, vorada de bosc
<i>Convolvulus sepium</i>	R	Canyars i herbassars humits sobre sòl ric
<i>Cornus sanguinea</i>	R	Bardisses, boscs caducifolis
<i>Cortaderia selloana</i>	P	Invasora
<i>Corylus avellana</i>	MR	Boscs caducifolis
<i>Crataegus monogyna</i>	MR	Bardisses i boscs caducifolis clars
<i>Cyperus eragrostis</i>	R	Llocs humits
<i>Cyperus longus</i>	R	Vores d'aigua i llocs humits
<i>Epilobium hirsutum</i>	R	Herbassars humits
<i>Equisetum arvense</i>	R	Indrets humits
<i>Equisetum ramosissimum</i>	MR	Sòls poc o molt humits
<i>Euphorbia cyparissias</i>	MR	Pastures
<i>Ficaria verna</i>	MR	Vernedes
<i>Fiscus carica</i>	MR	Escapada de conreus
<i>Fraxinus angustifolia</i>	MA	Boscs de ribera
<i>Fumaria capreolata</i>	MR	Vores de camins, conreus, etc
<i>Galium aparine</i>	MR	Herbassars ruderals i terres cultivades
<i>Galium palustre</i>	P	Aiguamolls
<i>Geranium dissectum</i>	MR	Prats humits, conreus, etc.
<i>Hedera helix</i>	A	Boscs i raconades ombrívols
<i>Helminthotheca echioides</i>	R	Horts, herbassars nitròfils
<i>Holcus lanatus</i>	MR	Prats, jonqueres, llocs humits
<i>Humulus lupulus</i>	MR	Boscs de ribera i bardisses humides
<i>Hypericum tetrapterum</i>	R	Jonqueres, herbassars
<i>Hypochaeris radicata</i>	MR	Pastures, prades, vores de camins
<i>Juncus effusus</i>	R	Jonqueres, llocs humits

<i>Lathyrus latifolius</i>	MR	Boscs clars, bardisses
<i>Laurus nobilis</i>	A	Boscs humits
<i>Lemna minor</i>	MA	Estanys i aigües quietes
<i>Limniris pseudacorus</i>	A	Jonqueres, maresmes, vores d'aigua
<i>Lysimachia arvensis</i>	MR	Cultius, erms, vegetació ruderal
<i>Mentha suaveolens</i>	R	Jonqueres, herbassars humits
<i>Mercurialis annua</i>	MR	Horts, comunitats ruderals, etc.
<i>Morus alba</i>	MR	Escapada de jardineria
<i>Oenanthe pimpinelloides</i>	MR	Jonqueres sobre sòl humit
<i>Parietaria judaica</i>	MR	Parets, vegetació ruderal, etc.
<i>Phoenix dactylifera</i>	MR	Escapada de jardineria
<i>Phragmites australis</i>	P	Vores d'aigua, llocs humits
<i>Plantago lanceolata</i>	MR	Prats, herbeis, etc.
<i>Plantago major</i>	MR	Gespes i herbassars +- humits
<i>Potentilla reptans</i>	R	Jonqueres i herbeis de sòls ± humits, compactes
<i>Pulicaria dysenterica</i>	P	Jonqueres, herbassars humits
<i>Quercus ilex</i>	MR	Boscs
<i>Quercus pubescens</i>	R	Boscs
<i>Ranunculus acris</i>	P	Prats humits, etc.
<i>Ranunculus repens</i>	A	Rierols, etc.
<i>Rosa sempervirens</i>	R	Alzinars i bardisses
<i>Rubus ulmifolius</i>	MA	Bardisses
<i>Rumex conglomeratus</i>	R	Herbassars humits
<i>Ruscus aculeatus</i>	R	Alzinars i altres boscos, matollars densos
<i>Salix alba</i>	MR	Boscs de ribera (i sovint plantada)
<i>Salix atrocinera</i>	MR	Boscs de ribera i torrenteres
<i>Sambucus ebulus</i>	R	Herbassars nitròfils
<i>Samolus valerandi</i>	MR	Canyissars, jonqueres
<i>Schedonorus arundinaceus</i>	MR	Prats humits, herbassars
<i>Scirpoides holoschoenus</i>	R	Jonqueres, llocs humits

<i>Scrophularia auriculata</i>	MR	Jonqueres, herbassars nitròfils
<i>Senecio pterophorus</i>	MR	Invasora
<i>Silene latifolia</i>	MR	Herbassars humits
<i>Smilax aspera</i>	MR	Alzinars, garrigues, bardisses
<i>Solanum chenopodioides</i>	MR	Terres cultivades, vores de camins
<i>Sonchus asper</i>	MR	Horts, vinyes, fruiterars, etc.
<i>Sonchus oleraceus</i>	MR	Conreus, herbassars ruderals
<i>Symphytotrichum squamatum</i>	MR	Herbassars ruderals
<i>Torilis arvensis</i>	R	Llocs humits, terres profundes
<i>Trifolium pratense</i>	R	Prats humits, jonqueres
<i>Trifolium repens</i>	R	Herbeis i prats ± humits
<i>Typha latifolia</i>	MR	Estanys, vores d'aigua
<i>Ulmus minor</i>	A	Boscs de ribera, bardisses
<i>Verbena officinalis</i>	MR	Vegetació ruderal de sòls ± humits
<i>Washingtonia cf. filifera</i>	MR	Escapada de jardineria

Llistat de totes les espècies detectades amb les seves abundàncies relatives (segons l'escala qualitativa de 5 valors) i els hàbitats que els corresponen.



Percentatges de les diferents categories d'abundància relativa.

Únicament el freixe de fulla petita (*Fraxinus angustifolia*), l'esbarzer (*Rubus ulmifolius*) i la lletnia d'aigua petita (*Lemna minor*) eren molt abundants (l'última, òbviament a les basses). I entre les abundants, hem de destacar per la seva significació positiva el càrex cuprí (*Carex otrubae*), el llorer (*Laurus nobilis*), el lliri groc (*Limniris pseudacorus*), el ranuncle repent o botó d'or (*Ranunculus repens*) i l'om (*Ulmus minor*). No obstant, també hem de destacar, ara per la seva significació negativa, l'abundant i extremadament invasora canya (*Arundo donax*).

Per bé que una de les accions de millora que es dugué a terme durant les feines de millora del Gorg fou l'eliminació del plomall de la pampa (*Cortaderia selloana*), una altra invasora molt agressiva, encara es detectaren alguns individus, havent-li donat el nivell d'abundància de present.

Altres espècies al·lòctones que creixien dins l'espai (alguna igualment invasora) eren la serrana d'Amèrica (*Cyperus eragrostis*), el lledoner (*Celtis australis*), la figuera (*Ficus carica*), la morera blanca (*Morus alba*), la palmera datilera (*Phoenix dactylifera*), la margarida del Cap (*Senecio pterophorus*), la morella gràcil (*Solanum chenopodioides*), l'àster esquamos (*Symphytotrichum squamatum*) i la palmera Washingtonia (*Washingtonia cf. filifera*).

Què ens xiuxiuegen les plantes del Gorg del Molí d'en Puigvert?

El present

Seguint un gradient d'humitat, de més a menys, a les basses hi apareixen dues tipologies diferents de plantes, les quals dibuixen, de manera molt fragmentada, dos cinturons. En el primer hi viu la lletnia d'aigua (*Lemna minor*), un minúscul vegetal que recorda per la forma una lletnia i que flota lliurement sobre la làmina d'aigua; i, en el segon cinturó hi apareix un canyissar arrelat dins l'aigua però amb les parts superiors fora d'ella. En destaca el canyís (*Phragmites australis*), semblant a la canya (*Arundo donax*) però bastant més humil, el preciós lliri groc (*Limniris pseudacorus*) o la boga de fulla ampla (*Typha latifolia*). Tot i això, no és rar que els arbres (sovint freixes de fulla estreta [*Fraxinus angustifolia*]) i la invasora canya n'ocupin el lloc.



Lliri groc (*Limniris pseudacorus*).



Canyís (*Phragmites australis*).



Malví (*Althaea officinalis*).

En ambients sempre molt humits i temporalment inundats, com les poques clarianes del bosc o dins seu, hi detectarem espècies de les comunitats de grans càrexs i d'altres herbes altes: el malví (*Althaea officinalis*), de flors rosa pàl·lid, el càrex cuprí (*Carex otrubae*), amb les seves típiques tofes de fulles basals en forma de cinta, l'espunyidella palustre (*Galium palustre*) o el romàs (*Rumex conglomeratus*).

En canvi, a una part del camí segat periòdicament que voltava la bassa gran, l'ambient era humit però inundat rarament o mai. Aquí s'hi trobaren espècies com el gerani retallat (*Geranium dissectum*), l'olorosa menta de burro (*Mentha suaveolens*), l'herba de Sant Roc (*Pulicaria dysenterica*), de flors grogues que viuen agrupades en capítols, el trèvol de prat (*Trifolium pratense*), de flors vermelloses, o el trèvol repent (*Trifolium repens*), de flors blanques i amb les tiges incapaces de sostenir la planta.



Trèvol de prat (*Trifolium pratense*).



Menta de burro (*Mentha suaveolens*).

El bosc, inundat periòdicament, se'l pot desglossar, a grans trets, en dues categories. Ambdues tenen un estrat arbore dominant clarament pel freixe de fulla petita (*Fraxinus angustifolia*) acompanyat, sovint, per l'om (*Ulmus minor*) i pel llorer (*Laurus nobilis*). És una freixeda. Tanmateix, els estrats inferiors varien segons la categoria en què hem dividit aquest bosc. Per una banda hi ha una freixeda amb un dens i pràcticament impenetrable estrat arbustiu-lianoide constituït quasi únicament per l'esbarzer (*Rubus ulmifolius*) i un estrat herbaci exigü. L'esbarzer és una de les principals espècies de les bardisses, una formació vegetal dominada per espècies llenyoses i espinescents habitualment de port sarmentós i lianoide que, en estat



Esbarzer (*Rubus ulmifolius*).



Om (*Ulmus minor*).



Càrex cuprí (*Carex otrubae*).



Càrex muricat (*Carex muricata*).



Freixe de fulla estreta (*Fraxinus angustifolia*).



Trèvol repent (*Trifolium repens*).

natural, formen una vorada humida al final dels boscos caducifolis (qualque vegada alzinars frescals). I què ens està dient l'abundant presència de l'esbarzer dins la freixeda? Clarament és un indicatiu de la degradació del bosc degut a una menor inundació de l'espai, cosa que l'afavoreix en detriment de les espècies que realment hi haurien de créixer. Una situació negativa que amb l'aixecament de la mota en el rec de sortida de la freixeneda hauria de millorar (farà possible que l'aigua es quedi dins la freixeda i no en surti). Per altra banda, hi trobem una freixeda amb un estrat arbustiu pobre i un d'herbaci més o menys atapeït dependent de la humitat edàfica que hi ha en els diferents sectors -per bé que, una categoria de freixeda de poca extensió i escampada ací i allà-. Aquest estrat herbaci és el que dona (de fet, actualment, potser hauríem de dir donaria) a la freixeda un excepcional valor botànic, i la converteix en un esplèndid bosc de la plana al luvial inundable. Aquests tipus de boscos són de caràcter freatòfil, inundats des de la tardor fins a la primavera, que a Catalunya només apareixen al quadrant nord-est en àrees de clima mediterrani subhumit. Entre les espècies herbàcies més significatives hi trobem: el càrex muricat (*Carex muricata*), el càrex cuprí (*Carex otrubae*), el càrex remot (*Carex remota*), el fel landri (*Oenanthe pimpinelloides*), el ranuncle acre (*Ranunculus acris*) i el romàs (*Rumex conglomeratus*).

Les freixedes al luvials, com la que ens ocupa, tenen un elevat interès de conservació però, també, un alt grau d'amenaça. No és d'estranyar, doncs, que moltes d'aquestes freixedes, al curs baix de la Tordera, estan sent literalment engolides per les bardisses degut a una pèrdua preocupant del règim d'inundabilitat, sovint com a conseqüència d'accions antròpiques. Quasi l'únic que en resta és l'estrat arbori dominat pel freixe de fulla estreta (*Fraxinus angustifolia*).

Dins la freixeda hi apareixen ací i allà i, de manera escadussera, algunes espècies pròpies de l'alzinar; altrament, res d'estrany si pensem que la comunitat climàtica de la zona (és a dir, la comunitat d'evolució màxima en equilibri amb el clima) és l'alzinar. Hi havia la pròpia alzina (*Quercus ilex*), l'esparreguera (*Asparagus acutifolius*), l'englantiner (*Rosa sempervirens*), el galzeran (*Ruscus aculeatus*) o l'arítjol (*Smilax aspera*).

Hi havia un altre grup de plantes que s'aprofitava de les condicions d'una major disponibilitat de nutrients, d'humitat i, fins i tot, de l'existència de sòls calcigats. Moltes d'aquestes són les anomenades "males herbes": la punxosa lloba-carda (*Cirsium vulgare*), l'enganxós apegalós (*Galium aparine*), l'hirsut arpell (*Helminthotheca echioides*), el morró de flors blaves o vermelles (*Lysimachia arvensis*), el curiós melcoratge, amb peus masculins i femenins, (*Mercurialis annua*), el gram negre (*Potentilla reptans*), de tiges prostrades, etc.

Aprofitant-se també de les condicions d'una major disponibilitat de nutrients i d'humitat, hi havia espècies de les comunitats d'herbes altes, en part enfiladisses. Ho eren la grimpadora corretjola gran (*Convolvulus sepium*), la pilosa herba de Sant Antoni (*Epilobium hirsutum*) i l'al lòctona i invasora canya (*Arundo donax*).



Corretjola gran (*Convolvulus sepium*).

De les 11 espècies al·lòctones detectades, 7 tenen un origen agrícola o ornamental i les altres 4 provenen d'una entrada accidental, no volguda. Les primeres corresponen a la canya (*Arundo donax*), el plomall de la pampa (*Cortaderia selloana*), el lledoner (*Celtis australis*), la figuera (*Ficus carica*), la morera blanca (*Morus alba*), la palmera datilera (*Phoenix dactylifera*) i la palmera Washingtonia (*Washingtonia cf. filifera*). Les segones corresponen a la serrana d'Amèrica (*Cyperus eragrostis*), la margarida del Cap (*Senecio pterophorus*), la morella gràcil (*Solanum chenopodioides*) i a l'àster esquamos (*Symphotrichum squamatum*). D'aquest conjunt, les invasores més problemàtiques corresponen a la canya, el plomall de la pampa i la margarida del Cap. Val a dir, però, que aquesta última sembla ser que dins un ambient tancat de sotabosc no desenvolupa el seu potencial invasor.

El passat

Unes quantes espècies, relictas a l'espai, xiuxiuejaven un passat ben diferent de l'actual mantell vegetal del Gorg del Molí d'en Puigvert. Moltes, però no totes, es trobaven en aquell tram de camí segat regularment que voltava la bassa gran. Eren el càrex distant (*Carex distans*), el gerani retallat (*Geranium dissectum*), l'holcus llanós (*Holcus lanatus*), la menta de burro (*Mentha suaveolens*), l'herba de Sant Roc (*Pulicaria dysenterica*), el pèl de cavall (*Schedonorus arundinaceus*), el trèvol de prat (*Trifolium pratense*), el trèvol repent (*Trifolium repens*), etc.

Totes elles tenen en comú que apareixen en els prats de dall de la terra baixa mediterrània. Els prats de dall són comunitats seminaturals on sovint s'hi fan enriquiments amb llavors, són adobats i algunes vegades, fins

i tot, regats. Però el tret més definidor és que en algun moment de l'any són dallats (segats).

A la fotografia de la figura 3 de l'any 1945, s'observa com, efectivament, el Gorg no era bosc sinó un prat de dall. Aquest cultiu era l'única manera de treure un rendiment econòmic a uns terrenys inundats periòdicament. No obstant, amb la davallada de la ramaderia de la zona, s'abandonà la gestió del prat i, de mica en mica, s'anà convertint en la freixeda actual de plana al·luvial inundable.

El futur

Pel sol fet d'haver fet una mota a la sortida de la freixeda, l'aigua hi prendrà més protagonisme i, de mica en mica, la bardissa que actualment hi creix quedarà relegada a una franja perimetral i serà substituïda per aquella freixeda amb un estrat arbustiu pobre i un d'herbaci més o menys atapeït. S'acabaran recuperant, en definitiva, els valors naturals perduts i convertint el bosc en una esplèndida freixeda de freixe de fulla estreta de plana al·luvial inundable.

La vegetació de les basses continuarà més o menys com fins ara i moltes de les espècies dels prats de dall seguiran creixent en el camí que rodeja la bassa gran, sempre que hi hagi un règim de segades periòdiques.

Finalment, comentar que seria molt interessant establir una parcel·la com a prat de dall de terra baixa pensant, sobretot, en que és un hàbitat de gran interès degut a l'alta biodiversitat que conté, tant vegetal com animal, i a la quantitat de tàxons rars que s'hi troben. En addició, molts d'aquests prats han desaparegut o estan en regressió.



Herba de Sant Antoni (*Epilobium hirsutum*).

Vista parcial de les ruïnes del castell de Palafolls.
Data: Entre 1900-1920. Autoria: Juli Cardona Grions.
Fons Juli Cardona Grions. Arxiu Municipal de Malgrat de Mar. Ref. 510100_1361



DANI RANGIL BRUNET

Especialista en recerca sobre memòria oral,
mitologia i tradicions

Llegendes del Castell de Palafolls

La serra del Montnegre, paral·lela a la costa, s'estén del Collsacreu i les rieres d'Arenys i Vallgorguina fins la Tordera, que li fa de límit al nord i a l'est, on se situa Sant Genís de Palafolls. Fins la dècada de 1960 eren unes muntanyes força poblades i amb molta activitat econòmica per l'explotació dels recursos forestals i geològics i, en menor mesura, pel bestiar i la terra.

Com a totes les zones rurals del país, els anys 60 van ser els de l'èxode rural massiu i les formes de vida que hi havien perdurat durant segles amb pocs canvis, van desaparèixer sobtadament. Si al 1959 hi havia vuit escoles escampades pels pobles de la serra, a inicis dels anys 70 només en quedaven dues.

Tot el llegat de coneixements ancestrals que posseïen aquella gent sobre les feines del bosc, del camp, del bestiar i de la vida al Montnegre en general, cauriem en l'oblit si ningú en recollia el testimoni de les seves vivències i records. Amb l'objectiu d'evitar-ho, del 1990 fins al 2008 vaig gravar 140 persones de tots els racons de la serra. Dues de les últimes eren de Sant Genís, Marina Gibert (1926-2013), de can Gibert, i Anna Estiu (1941-2013), de can Jordi de Vall Plana. Entre moltes altres coses interessants, totes dues me'n van explicar del castell de Palafolls.

L'enterrament de la sardina

Anna Estiu havia viscut, als anys 40, una festa del tot irreverent i esbojarrada que es feia al castell, i que contrastava amb aquella trista dècada de privacions i postguerra.

El dia d'enterrar la sardina, el dimecres de Cendra, s'hi havia fet unes festes impressionants. Tothom amb el seu entrepà —abans se'n deia bucadillu. Pujava gent de Tordera, de Palafolls, de Sant Genís, de tot el veïnat de Vall Plana i de can Puigvert, havíem fet unes colles... Anàvem a berenar, hi havia un de Tordera que aquell era el que ho manegava tot, un que li deien en Gildo i anava amb els camions de la llet. Portava una arengada o una sardina o un verat i feia l'enterrament. El clavava amb una canya, penjava aquella canya en allà i deia:

—Tothom ajuneiat! — ens feia ajuneiar a tothom i tota la muntanya estava a petar, plena de gent.

A dos nens els hi feia fer d'escolans i feia com una missa boja i deia que era l'enterrament de la sardina, i després gafava unes roques i l'enterrava, i aplausos, i rient i ¡viva la sardina! Havíem fet unes festasses, cada any ho fèiem.

En aquells temps de ferotge repressió moral i política, ja era molt permetre's aquesta mena de missa

boja, just el dia que marca la fi del carnaval i l'inici de la quaresma, quaranta dies de privacions i penitència, després de setmanes de festa. El nostre carnaval és hereu del febrer romà —el darrer mes del seu calendari, farcit de festes—, sobretot de les lupercales, que es feien el 15 de febrer, en honor de Luperc i de la fertilitat, en què no s'estalviava el vi ni les orgies. L'any 496, el papa Gelasi va proclamar el 14 de febrer com el dia de sant Valentí, amb la intenció de transformar aquells jorns de sexe que no hi havia manera d'erradicar en la festa dels enamorats. L'hàbil maniobra va tenir més èxit que les prohibicions precedents, tot i que en va quedar algun vestigi en els nostres carnivals i en l'enterrament de la sardina.

La mina secreta

Un dels elements que més estimulen la imaginació popular són les construccions antigues, molt més si van ser abandonades fa centúries. Segurament no ha generat tants de misteris una església romànica ben conservada, com la de Sant Genís, que un castell medieval en runes, com el de Palafolls, i si les esglésies compten amb el factor sobrenatural —les aparicions, els miracles—, els castells compten amb l'èpica —combats, setges, fugides precipitades... Segons Anna Estiu:

Hi ha una mina que va a espetegar a l'entrada d'una casa de sota el castell. Fa molts anys hi sentien remor a l'entrada de casa seu, i com que ja ho sabien que hi havia una mina, ho varen destapar i hi havia una guilla que es devia colar per un forat i no va sebre sortir.

Marina Gibert en tenia una visió més llegendària:

Hi ha una mina que va des del castell a la Tordera, i s'explicava que quan van quedar sitiats per l'enemic, hi va haver un moment que van haver de tractar i van convidar a sopar a l'enemic, i el van convidar amb peix fresc per demostrar-li que no estaven sitiats.

A casa hi havia hagut un treballador que deia que ell s'hi havia ficat, en aquesta mina, però con que van cabar la corda per no perdre's, no van arribar al final.

Deien que hi enterraven la gent viva, al castell.

La mina secreta és un clàssic de les construccions antigues, també es deia del monestir de Roca-rossa, d'Hortsavinyà, i no pas sense fonament, perquè aquests passadissos subterranis sovint hi eren, fins i tot en algunes masies. De fet, no sé si del castell a la Tordera n'hi havia un, però fins a cal Sastre sí, fa molts anys l'amo de la masia me'n va ensenyar l'entrada.

A la darrera frase del relat, Marina Gibert deixa anar una afirmació que és un vestigi d'una altra creença molt arrelada:

Deien que hi enterraven la gent viva, al castell.

Aquí, la llegenda que s'hi amaga ja ha quedat reduïda a un record borrós, però si reculéssim una o dues generacions, segur que el relat ens aclariria el perquè d'aquesta cruel acció, que ens remetria als abusos feudals. Modernament, sobretot d'ençà del Romanticisme

del s. XIX, admirem els castells, però per als remences del s. XV, que es van alçar en armes contra els mals usos, eren el símbol i bastió dels seus opressors, els senyors feudals, i, per això, van enderrocar els de Montpalau i Montnegre.

El monestir de Roca-rossa ens pot donar pistes sobre aquesta llegenda del de Palafolls, que sortiria de l'obligació de pagar els delmes al senyor o a la Inquisició, segons la veu popular. Tres informants em van parlar d'un corredor de la mort al monestir; transcriu el relat d'en Rossendo Sureda, del mas les Ferreres, de Vallmanya:

L'àvia o la besàvia dels vells de can Vilà va haver d'anar a pagar a Roca-rossa l'impost de cada any amb un sac de blat. Els frares del convent feien una llista i deien a cadascú lo que havia de pagar: una gallina, un xai, unes dotzenes d'ous o el que fós.

Quan va marxar de can Vilà, amb el matxo carregat, la vella va dir:

—Si em diuen per pagar-me el blat, jo els diré que sí.

Quan va ser al convent de Roca-rossa i els va donar el sac, els frares li van dir si volia que li paguessin, i ella diu que "bueno".

La fan entrar per un passadís amb unes portes grosses, com les de les iclésies, i a cada porta que passava, la tancaven darrere seu i n'obrien una altra. Després ja la volien fer anar davant, i ella, malfiant-se, diu:

—Esperin un moment que he d'anar a fermar el matxo, que ara me'n recordo que l'he deixat deslligat.

Va sortir fora, va arregar el matxo i va marxar ben de pressa. Aquells frares no toleraven que ningú els anés en contra i per aquells passadissos tenien uns pous on feien caure la gent que no els hi agradava. Al fons d'aquells pous hi havia clavats tot ple de dalls i tallants i, el que hi queia, quedava fet miques. La vella se'n va salvar per poc.

Podem sospitar, per tant, que, com els de Roca-rossa, els enterrats vius al castell no eren prou obedients amb l'autoritat, sobretot en temes fiscals.

Els tresors ocults

I una llegenda ens porta a l'altra. Si el castell era on els súbdits pagaven els tributs, també havia de ser on s'hi guardava la recaptació, quin lloc més segur podia haver-hi? Segons Anna Estiu:

Deien que hi vien tresors amagats al castell de Palafolls, i diu que encara hi són. Jo sé que algú hi via anat i havia quedat tancat a dintre.

Deien que hi vien hagut tresors dels moros, que hi havien hagut uns passadissos amb bèsties d'or, caps de búfal o no sé de què, que havia sigut saquejat, però que n'hi vien quedat moltes i, una vegada, uns que vivien a can Reixac varen anar-hi i es varen quedar tancats que no podien obrir, i que varen gastar tots els mistos que portaven o l'encenedor i sort que van poder sortir, si no, els troben morts allà.



El Castell de Palafolls durant la segona intervenció arqueològica. Data: 25 de setembre de 2025. Autoria: Ajuntament de Palafolls.

Aquest relat no és una llegenda, en són unes quantes i, de nou, s'assemblen a les de Roca-rossa, on també s'hi suposen tresors ocults. Durant segles i encara en època recent, molta gent hi ha anat a picar.

Un altre origen clàssic dels tresors són els moros, no tan freqüent a la Catalunya Vella com cap al sud, especialment al País Valencià, que van ocupar uns quants segles més. Aquestes bèsties d'or o caps de búfal que esmenta Anna Estiu ens remetent a imatgeria pagana, a ídols no cristians. A la cova de l'Àguila, en terme de Xodos, prop del Penyagolosa, el cim més alt valencià, hi ha un bou d'or que hi deixaren els moriscos, en ser expulsats el 1609, i a la muntanya algueresa de Montfestiri, un estrany bou custodia un tresor dipositat per habitants d'èpoques remotes.

L'altre aspecte d'aquest relat és el dels caçadors de tresors que van quedar atrapats a la cova, que ens remet a la captura de tresors la nit de Sant Joan. Era creença molt estesa que mentre duressin les dotze campanades d'aquella mitjanit, era l'únic moment de l'any que tots els tresors ocults quedaven desprotegits, les portes de les coves obertes i els éssers monstruosos que els custodiaven, paralitzats. Tot i així, calia ser molt valent i tenir molta sang freda per no espantar-se, mantenir el cap

fred, arreplegar el que es pogués i sortir corrent abans de la darrera campanada. Qui feia tard, allà es quedava fins al cap d'un any, si és que aconseguia sobreviure.

El serpent

El tercer element legendari també es mou habitualment en l'àmbit dels dos anteriors: tresors ocults o inabastables. Cal aclarir que en la mitologia popular, un serpent no és el mateix que una serp. Ara fa un segle, un interlocutor feia aquesta descripció a Apel·les Mestres:

Els serpents són serps que, en arribant a cent anys, perden l'oremus d'ésser serps, posen cabellera i porten a la boca un diamant que no deixen més que quan van a alguna font a beure. El que llavors pogués robar-los-el, fóra ric i feliç per tota la vida.

Anna Estiu recorda:

Havia sentit que al castell de Palafolls hi havia un serpent que va anar volant fins aquella casa que diem de la mina [cal Sastre]. Explicaven que tenia ales, que volava, hi havia gent que deia que l'havia vista, que vivia per llà aquells matorrals. I quan nosaltres hi anàvem a jugar, que érem canaieta, sempre dèiem "ai, si trobem el serpent!"

Un serpent volador ens remet inevitablement a un drac. De fet, en la imatgeria de les primeres civilitzacions mesopotàmiques era impossible diferenciar un drac d'un serpent perquè eren la mateixa cosa. Segons l'antropòleg quebequès Julien d'Huy, el mite del serpent és el més antic que hem inventat els humans moderns i el situa fa 80.000 anys a l'Àfrica, quan els sàpiens encara no havíem sortit d'aquell continent. Aquells remots ancestres veien els rius com la font de la renovació constant de la vida, i la serp es va erigir en el símbol que els representava, per la seva forma allargada i sinuosa.

Quan els sàpiens sortim de l'Àfrica i ens escampem per tot el món, ens emportem aquest mite i, per això, el trobem arreu. A Sudamèrica, Iacumama és la Mare de l'Aigua, la gran serp que governa i protegeix els rius; els mal anomenats dracs xinesos, que en realitat són serpents, governen tots els aspectes de l'aigua i de la meteorologia, i guarden a la gola la famosa bola de drac, que és la font de llur poder i immortalitat. En la cultura popular catalana, que no ha tingut cap contacte amb la xinesa, el serpent porta al cap o a la boca el brillant de serp que, com amb els xinesos, és d'on l'hi emana el poder i la immortalitat. Qui li pugui prendre no passarà penúries mai més, si és que en surt viu d'aital gosadia.

Els nostres serpents apareixen sovint en la cultura oral, però no en la literatura, just a l'inrevés que els dracs. I és que aquests són generats per la tradició literària i viuen en l'imaginari de les classes dominants per glorificar els guerrers o els sants que els vencen amb la força, i els serpents catalans es mantenen només en la tradició oral, viuen en l'imaginari de la gent humil i, significativament, qui els venç sempre és un vailet de casa pobra, i no per mitjà de la força, sinó de l'enginy.

La mitologia literària es crea per enaltir i consolidar el prestigi dels poderosos, mentre que la mitologia oral va per uns altres camins, els temes són més universals i amb el pas de les generacions el relat evoluciona i es pot desdibuixar. Segur que si s'hagués fet recerca de

les llegendes entorn del castell de Palafolls al tombant del s. XX, els relats haguessin estat més nombrosos i molt més detallats. La gent del XIX era molt majoritàriament analfabeta, "no sabien de lletra", i en ser la cultura de transmissió oral l'única que tenien a l'abast, mantenien molt vives les llegendes, rondalles i creences populars. El s. XX va portar l'alfabetització generalitzada que, inevitablement, va afeblir la cultura oral, que rebé l'estocada de mort a la dècada del 1960, amb l'entrada a totes les llars de la televisió, que es va fer amo i senyor dels vespres familiars.

Anna Estiu evoca com eren els vespres d'estiu a la masia, abans de la irrupció del televisor. El seu record és pura poesia popular:

Els vespres d'estiu sortíem a comptar estrelles. Tots els germans ens estiràvem arran d'un marge que ens feia de respaldo amb un sac a sota. Comptàvem estrelles i el meu pare ens deia "aquella és la Osa Major, aquella és la Osa Menor, i el Carro...", i com que tot era a les fosques i no vàiem llums, vàiem la carretera de Sant Joan, que diuen, perfecte —la Via Làctia. Jaguts en allà amb uns sacs, tots explicant coses, i anàvem ben frescos a dormir perquè estàvem a dalt d'un turó i sempre passava una mica d'airillo.

Bibliografia:

D'HUY, Julien. *Première reconstruction statistique d'un rituel paléolithique : autour du motif du dragon*. Université de Paris, 2016.

MESTRES, Apel·les. *Llegendes del Montseny*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004.

RANGIL BRUNET, Daniel. *Històries i llegendes de l'any vuit*. Cardedeu: 2008.

RANGIL BRUNET, Daniel. *Mitologia dels Països Catalans*. El Papiol: Efadós.



El Castell de Palafolls durant la segona intervenció arqueològica i de consolidació. Data: 2025. Autoria: Ajuntament de Palafolls.

Excavant el silenci.

Una aproximació a la situació actual de les arqueòlogues a través d'una experiència de finals del segle XX

Introducció

Durant els darrers dos anys, l'arqueologia ha sigut un tema de conversa recurrent pels carrers de Palafolls. Amb les dues campanyes d'excavacions al castell, aquesta disciplina ha guanyat popularitat entre els palafollencs, malgrat que no sempre ha estat positiva. Si bé és cert que hi ha certa admiració i expectació sobre la tasca arqueològica, simplement acostant-se a la terrassa d'algun dels bars de la plaça de les Valls d'Ax és fàcil escoltar queixes i incertesa, sobretot relacionades amb el tancament de l'espai o la milionària inversió que s'hi ha destinat.

Aquestes queixes, però, no vesteixen els colors de cap ideologia ni corrent polític. Tampoc no cal buscar culpables directes. Per tant, l'única explicació possible d'aquest malestar és la desconeixença general que hi ha del patrimoni, la cultura i l'arqueologia. Malgrat dur a terme una feina molt important per a la societat, i de la qual els governs se'n nodreixen per poder bastir els seus discursos històrics i patriotes, la recerca històrica i arqueològica queda relegada a un segon –i tercer– pla a l'hora de fer inversions i tasques de divulgació. En lloc d'aplaudir els arqueòlegs, aquests sovint es troben a mig camí entre el misticisme –és una feina desconeguda i poc

usual– i el menyspreu –és una feina relacionada amb pols, brutícia i un gran esforç físic–. A més, un jaciment arqueològic o un conjunt de ruïnes és vist recurrentment com “un piló de pedres mal posades”.

La falta de sensibilitat històrica pel patrimoni és imposada per un sistema que lloa certes disciplines i valors considerats útils –com poden ser el dret, l'economia i l'individualisme– en front del pensament crític i el sentit comunitari que aporten les ciències socials. En cap cas, però, és culpa de l'individu que inconscientment es queixa del tancament del castell, la durada dels treballs o el sentit que té tot plegat per al desenvolupament del poble.

Per poder pal·liar aquesta ceguesa col·lectiva tota acció és benvinguda. Per tant, cal enaltir la importància de tot allò que ajudi a explicar el patrimoni, com pot ser la revista dins la qual es troba aquest petit article. Sobretot cal difondre la història local, ja sigui de pobles, comarques o entitats geogràfiques no reconegudes –com per exemple l'Alt Maresme o la Selva Marítima– i, inclús, de persones remarcables que malauradament no s'han fet conegudes. Cal recordar que és molt important

realitzar recerca d'àmbit local, puix que els grans imperis, civilitzacions o grans ciutats com Barcelona han estat profundament estudiats des de tots els àmbits: des de la història, l'arqueologia, la política... en canvi, sovint s'ha relegat a un segon pla l'estudi dels petits pobles i/o nuclis de població i els seus personatges.

Aprofitant que, tal com hem comentat a l'inici, l'arqueologia "està de moda" a Palafolls, usarem el petit altaveu que ens ofereix la revista *Vil·lles* per poder acostar aquesta disciplina a tots els palafollencs i palafollencques que la llegeixin. El nostre objectiu principal, però, no és que de cop i volta s'esvaeixin tots els dubtes i inquietuds respecte els treballs del castell, sinó usar l'arqueologia per exposar una sèrie de reflexions transcendentals en el context social i polític actual, caracteritzat per l'auge dels moviments reaccionaris i d'extrema dreta.

En l'àmbit històric, social i cultural, aquestes ideologies es basen en alterar els registres arqueològics per poder construir un relat que justifiqui el seu pensament i formi una consciència nacional entre la població (Gracia, 2009:22). Bàsicament es tracta d'usar l'arqueologia com a arma política. Si bé aquest interès normalment fa augmentar el número d'excavacions arqueològiques, la interpretació que es fa dels jaciments és alterada i polititzada. Un exemple el trobem en els nombrosos discursos i publicacions de Julio Martínez Santa-Olalla —un dels arqueòlegs més afins al règim franquista, juntament amb Martín Almagro—, que va arribar a eliminar del relat historiogràfic hispànic els ibers i els va substituir per una població indoeuropea provinent de l'actual Alemanya (Gracia, 2009:23).

A més, aquests corrents polítics sovint reneguen del paper de la dona a la societat i la condemnen a un rol secundari, imposant un model patriarcal. Ja ens ho explica la historiadora Gerda Lerner a la seva obra *La creación del patriarcado: "en su definición más amplia, es la manifestación e institucionalización del dominio masculino sobre las mujeres y los niños de la familia y la ampliación de ese dominio masculino sobre las mujeres a la sociedad en general"* (Lerner, 2017:350). A més, ens indica que el patriarcat començà durant el III mil·lenni abans de Crist i, en un inici, era la dominació dels caps de família vers els seus parents. Alhora, també assenyala que malgrat que al llarg dels segles XIX i XX les dones han obtingut poders, llibertats i drets civils, el patriarcat no s'ha truncat pas, puix que sempre adopta noves formes i s'adapta als temps actuals (Lerner, 2017:350).

Sortosament, a partir de la dècada dels setanta es generà un nou corrent teòric amb l'objectiu de combatre l'androcentrisme que imperava dins la recerca *arqueològica del segle XX*. Aquesta nova línia de pensament rebé el nom d'arqueologia de gènere, emmarcada dins del postprocessualisme i amb la qual es feu una revisió històrica de tot allò que s'havia descobert fins el moment per incloure en la interpretació la construcció social del gènere i les seves identitats i relacions, així com aspectes de la quotidianitat. Sota el paraigua de l'arqueologia de gènere han sorgit altres corrents com

l'arqueologia feminista o l'arqueologia queer, totes amb l'objectiu d'aportar una nova perspectiva del passat. La seva funció, però, va més enllà de l'àmbit teòric, puix que, per exemple, s'han encarregat de lluitar per aconseguir que la pràctica arqueològica, les condicions laborals i el món acadèmic siguin més favorables i inclusivament, així, evitar situacions discriminatòries i desagradables.

Arribats a aquest punt, podem veure com escriure sobre aquesta temàtica ens ofereix l'oportunitat de fer servir la revista com a altaveu de crítica social. Al final, tal com hem comentat als paràgrafs anteriors, l'arqueologia de gènere ha permès exposar els múltiples abusos del patriarcat, tant dins com fora la disciplina, i, alhora, ens ha proporcionat moltes eines per combatre'l, tant des de l'acadèmia com des de l'arqueologia de camp. Per tant, una de les intencions amb les quals hem escrit aquest article és seguir en aquesta línia combativa.

Amb aquest article també volem contribuir a un exercici de justícia i memòria restaurativa que reconegui l'esforç realitzat i el paper de les arqueòlogues per, així, poder generar un vincle amb el present a través dels relats personals, pròxims i inclusivament que ens connecten entre nosaltres. D'aquesta manera podrem mostrar el veritable paper de l'arqueologia a la societat: una eina crítica, d'aprenentatge i comunitat; no "un piló de pedres mal posades".

Per fer-ho, intentarem conèixer la situació actual de les dones dins del món de l'arqueologia a través d'una experiència personal del segle XX. Més concretament ens basarem en la figura de l'arqueòloga, investigadora i doctora Maria del Vilà Vilà i Bota que, malgrat no haver nascut a Palafolls, està emparentada amb el nostre poble. La seva recerca arqueològica, tal com veurem més endavant, ha ajudat a explicar i conèixer la història i el patrimoni cultural de l'entorn més immediat a Palafolls. Les seves experiències, poc usuals si tenim en compte els patrons dominants durant el segle passat, poden ser referents en una lluita que encara es combat avui dia.

Cal també recalcar la importància de l'entrevista, feta a una gran arqueòloga i historiadora. Tal com hem comentat al paràgraf anterior, gràcies al seu testimoni personal podrem generar ponts entre el passat i el present que no només ens permetran parlar d'història i arqueologia, sinó que també donaran lloc a recordar reivindicacions i lluites ja existents al segle passat. Només d'aquesta manera és possible generar una arqueologia política capaç d'aportar significat a les nostres lluites actuals que, amb petites accions, poden canviar el món.

A mesura que avancem en la investigació també ens centrarem en mostrar els efectes del patriarcat en el món de l'arqueologia, així com en conèixer l'ambient laboral que es troben les arqueòlogues a l'hora de dur a terme la seva feina. A més, tractarem la qüestió de si és possible ser arqueòloga i mare a la vegada i, finalment, comentarem el paper de les dones en el món arqueològic actual.

Abans de passar al següent apartat, però, convé assenyalar què significa o què pot aportar la publicació d'un article com aquest en el context actual, ja que permet recuperar veus històricament silenciades dins dels relats dominants de la disciplina, que sempre han sigut masculins i, per tant, esbiaixats. També cal destacar el valor de les entrevistes com a font històrica, doncs només a través d'experiències personals es poden observar estratègies de resistència i situacions pròpies en contextos de desigualtats –ja siguin de gènere o classe– i, d'aquesta manera, continuar en la línia combativa que hem comentat en els paràgrafs anteriors.

L'entrevista

Maria del Vilà Vilà i Bota nasqué a Girona l'any 1944.



Maria del Vilà Vilà i Bota. Font: Proyecto ArqueólogAs.

Des de ben jove mostrà interès per les Humanitats, per la qual cosa es va llicenciar en Filosofia i Lletres, amb l'especialitat d'Història a la Universitat de Barcelona. El novembre de 1982 presentà la tesi doctoral amb el títol *La ciutat romana de Blandae: carta arqueològica de la Comarca de la Selva*, dirigida pel doctor Maluquer de Motes,¹ i entre el 1975 i el 1984 fou investigadora de l'Institut d'Arqueologia de la UB (Gracia, 2023).

El mateix 1975 també començà la seva trajectòria com a docent, primerament com a professora ajudant, però amb el temps va anar escalant dins de l'organigrama de categories docents fins que el 2005 s'establí com a professora agregada a la UB. Finalment es jubilà el 2009 (Gracia, 2023).

Quant a la seva tasca arqueològica, en uns inicis participà en les campanyes del doctor Maluquer de Motes però ràpidament s'interessà per l'estudi del poblament i la romanització al sud de la província de Girona, la qual cosa la portà a dirigir les excavacions del poblat ibèric de Montbarbat –a Lloret de Mar–, que realitzà de forma ininterrompuda entre el 1978 i el 2013 (Gracia, 2023). També participà a les excavacions

1. Arqueòleg català, el 1949 obtingué la càtedra de Prehistòria a la Universitat de Salamanca. El 1959 esdevingué catedràtic d'Arqueologia a la Universitat de Barcelona i, el 1969, ocupà la càtedra de Prehistòria de la mateixa Universitat per la jubilació de Lluís Pericot. D'entre les seves excavacions podem destacar les del Puig de Sant Andreu (a Ullastret) i les del Molí de l'Espígol (a Tornabous). En aquestes últimes hi participà Maria del Vilà Vilà i Bota.

2. Conegut autor i poeta blanenc, és un dels grans noms de La Renaixença. Publicà poemes a múltiples revistes catalanistes i participà al I Congrés Internacional de Llengua Catalana (1906). D'entre les seves obres cal destacar *Marines i Boscatges* (1903) o *Pinya de Rosa* (1920).

del jaciment dels Padrets, a Blanes, en el qual es troba la ciutat romana de Blandae. Val a dir que el 1976 i el 1977 fou la directora d'aquest jaciment romà (Llinàs, 2022:43).

Tal com hem comentat a l'apartat anterior, està emparentada amb Palafolls, ja que és descendent de Joaquim Ruyra,² conegut escriptor blanenc que tingué propietats al nostre poble com, per exemple, Can Florit, Can Batlle i Can Tortós. Avui en dia ella encara manté un lligam amb el nostre poble: hi té terres, una casa i un bosc. A més, de tant en tant, el ve a visitar.

L'entrevista va ser realitzada el dilluns 5 de maig del 2025 a Blanes. Des de bon inici, ja estava enfocada per tractar temes relacionats amb el gènere. A més, la intenció era recollir tant experiències viscudes com opinions personals, totes relacionades amb l'arqueologia de gènere. A part, també mostrarem interès per la seva carrera arqueològica, des de la seva etapa com a estudiant fins que ja esdevingué una eminència al món de l'arqueologia. A continuació adjuntem l'entrevista:

Arnau (A): Primerament, m'agradaria preguntar-li com i per què va voler dedicar-se a l'arqueologia.

Maria del Vilà (M): Pel doctor Maluquer de Motes. Jo vaig ser del primer curs del "Plan Maluquer". El doctor Maluquer de Motes, en aquell temps, era el degà de la Universitat. I va fer les carreres totalment diferents a l'actualitat: abans érem Filosofia i Lletres i teníem dos comuns i la resta ja eren especialitats. Jo volia fer Literatura. Tu saps qui és, en Ruyra?

A: Sí.

M: Doncs era el germà de la meva àvia. Jo volia fer Literatura Catalana, però vaig anar a classe el primer any amb ell i vam fer Prehistòria i em va agradar molt. Vaig decidir fer Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia. Tot i això, encara a la meva època, érem llicenciats en Filosofia i Lletres, que de Filosofia només en vaig fer un curs a primer i no em preguntis res. Llavors vaig fer aquesta carrera perquè era molt bo, el Dr. Maluquer.

A: Per què es va decantar pel món ibèric i no per altres èpoques històriques?

M: Per raons personals no podia marxar gaire lluny d'aquí. Quan era ajudant podria haver anat a qualsevol lloc d'Europa o d'Espanya, però per raons familiars necessitava investigar un jaciment que fos a la vora d'aquí. Aleshores, a Lloret (*de Mar*) em van donar facilitats i vaig fer Montbarbat.

A: He mirat fotos del jaciment i realment és molt bonic.

M: I tant! La pena és que ara diuen que no tenen diners i s'ha degradat de mala manera. Jo ja no sé com posar-m'hi, em sap molt de greu.

A: Relacionat amb el que ha dit anteriorment, com van ser els seus inicis al món de l'Arqueologia?

M: Ui, en aquell temps!

A: Va trobar alguna dificultat pel fet de ser una dona o era difícil més o menys per tothom?

M: Per començar, per exemple, el doctor Maluquer de Motes, a classe, primer preguntava als nois. Quan veia que els nois no ho sabien, llavors deia: "A veure, vostè, senyoreta, la del jersei vermell" i tothom es mirava de quin color tenia el jersei. Anàvem així. A l'hora d'excavar, treballàvem igual els nois i les noies: portar carretons, palejar, picar... i després vam aprendre a dibuixar.

A: Ja que ha sortit el tema de les classes, la proporció entre homes i dones, com a alumnes, a la seva època, era molt diferent...

M: Molt diferent d'ara? Jo crec que sí. Abans érem més dones que homes. Ara sou més homes?

A: No, realment hi ha bastanta paritat. De fet diria que hi ha més dones que homes, sobretot a la part d'Arqueologia. Però a Història la cosa canvia bastant, hi ha molts més homes que dones.

M: Bé... Al meu curs érem 22 i tots ens vàrem col·locar. Ara, com que cada any en surten 6.000, entre totes les universitats... És una mala carrera, ja t'ho aviso. Perquè trobar feina no et serà gens fàcil. Ara mateix estic fent un article amb un exalumne. Té la llicenciatura i dos màsters, té de tot. I té 40 anys. I tot just ara ha aconseguit treballar en una asseguradora i perquè ell tenia un amic. Sinó, l'última feina era treballar a la Sagrada Família, amb tots els estrangers, i fer-los passar el control de seguretat. Ha fet de tot. Vull dir que prepara't, que no serà fàcil.

A: Val... En prenc nota, en prenc nota. Bé, llavors, seguint una mica amb el tema, ha viscut alguna situació difícil o desagradable en l'àmbit arqueològic pel fet de ser dona?

M: No. Et tractaven igual. I si no tenies força doncs la treies d'allà on fos. I els horaris... Doncs tothom tenia els mateixos. És cert que al doctor Maluquer de Motes no li agradaven les dones. Però al final tenia tres ajudantes i un ajudant. Dels quatre, tenia tres dones i érem més trempades nosaltres que el noi.

3. Fou la primera dona de tot l'Estat espanyol que aconseguí esdevenir catedràtica en Arqueologia. Ho feu el 1974 a la Universitat de Barcelona. Seguidament ocupà la càtedra d'Arqueologia, Epigrafia i Numismàtica a la Universitat de Múrcia. A partir del 1990 i fins el 2003 fou catedràtica de Prehistòria a la Universitat Nacional d'Educació a Distància. De les seves excavacions cal dir que comprenen un marc cronològic molt ample, des d'àmbits calcolítics a ibèrics, tocant cultura de l'Argar i inclús aràbiga. Destaquen jaciments com la Cueva de los Murciélagos (a Còrdova) o el Cerro del Minguillar (a Jaén).

A: Aprofitant que ha sortit el nom del doctor Maluquer de Motes, he vist que la seva Tesi de llicenciatura la va fer sota la direcció de també una dona: Ana María Muñoz Amilibia.³ I després, la seva Tesi doctoral la va dirigir el doctor Maluquer de Motes...

M: Sí, perquè quan la doctora Muñoz va marxar a Múrcia, els dos ajudants de la doctora Muñoz vam passar a ser ajudants, juntament amb els dos que ja tenia, del doctor Maluquer de Motes.

A: Va notar alguna diferència en el tracte?

M: No. Sempre va ser molt educat. Hi havia catedràtics molt mal educats, i encara n'hi ha. El Dr. Maluquer de Motes era un cavaller: et tractava sempre de vostè i amb respecte.

A: Pel fet de ser dona, s'ha plantejat algun pas de la seva carrera arqueològica, o ha tingut algun impediment per alguna qüestió lligada a la feminitat? Per exemple, tenir fills, o temes de conciliació familiar...

M: Bé, això sí. Suposo que passa. Però clar, com que soc soltera no he tingut fills. Però clar, les que es casaven i tenien criatures hi havia tota una època... Però normalment les dones eren solteres.

A: En les excavacions en les quals va participar en la seva etapa de formació, ja ho hem comentat una mica abans, hi havia igualtat entre homes i dones?

M: Sí. I bon tracte. I de nit jugàvem plegats al *remigio*, a un poble perdut qui sap on. O si hi havia un bingo anàvem al bingo tots junts.

A: Ara ja passem a un apartat una mica més reflexiu. Creu que actualment les dones tenen un paper molt més important en el món de l'arqueologia que abans?

M: Sospito que sí. Suposo i espero que sí, vaja.

A: I com creu que ha evolucionat el paper de la dona respecte la seva època?

M: Doncs en tot. Ara som gairebé igual que els homes. Encara no som iguals del tot, però és que abans no servíem per a res. Vull dir, a part de tenir criatures i cuidar la casa, per poca cosa més servíem. I ara trobes dones a tota mena de carreres i a tota mena de llocs. Clar, no és un cent per cent, o un cinquanta d'homes i un cinquanta de dones, encara és un setanta per cent d'homes i un trenta per cent de dones, però hi ha dones que són directores a llocs importants. Mica en mica.

A: Hi ha alguna cosa que diria a les futures arqueòlogues i, ja de passada, als arqueòlegs en general?

M: Que estudiïn Història. Poca broma, eh. Que sense Història no es pot fer Arqueologia. Que s'hi posin com vulguin. Quan jo estudiava, l'arqueologia no existia com a carrera. Després, tot d'una, va ser la gran moda. I ara ha caigut a l'altre extrem: quan jo estudiava hi havia molta Història i poca Arqueologia, i ara fan Arqueologia i prou. I amb Arqueologia i prou no es va enlloc. Sense Història no es va bé.

A: Si... suposo que per això van crear el doble grau d'Arqueologia i Història.

M: Però no tothom el fa. I s'haurien de fer les dues carreres senceres per separat: una bona carrera d'Història i una bona carrera d'Arqueologia. De fet, el que notava, ara ja estic jubilada de fa temps, era que la gent que venia d'Arqueologia tenia una por de treure un plat de terra... Que al final havia d'anar jo, fer-los fora i treure el plat! No passa res, si es trenca, ja l'enganxarem. Però vull dir, que anaven... I dibuixar, no en sabien. Has de procurar que te n'ensenyin, de dibuixar plantes, estratigrafia, ceràmica...

A: Retornant al tema del gènere, vostè, en les seves excavacions, ha inclòs i ha tingut en compte aspectes de gènere?

M: No, mai. Vull dir, qui volia venir a excavar, venia a excavar. Si algú era gandul i marxava els dissabtes per veure la mama, ja li deia: "*dilluns no cal que tornis*". Perquè el que més fot és estar amb un sol de Maria santíssima i un que digui: "*Ui, estic cansat i suant*" i s'assegui. Clar, l'altra gent es posa fina, o sigui que no es pot ser gandul.

A: Ha notat algun tracte diferent per part d'institucions i Ajuntaments pel fet de ser una dona?

M: Jo no. De fet, aquí, a Blanes, vaig excavar dos cops als Padrets i, a Lloret, unes quaranta. El color de l'Ajuntament, a Lloret, era igual. El problema és que ara, tot d'una, quan ja no vaig poder... És que mira, quan et jubiles, quedes invisible i la Universitat no et dona recolzament per anar a excavar. Llavors, sense el recolzament de la Universitat no n'hi ha prou amb el de l'Ajuntament. I això que l'Ajuntament ho pagava tot. I la Universitat avançava els diners que el Servei d'Arqueologia no té mai, no sé com. I els diners que donava el Servei eren poquets i a vegades em gratava la butxaca. Per exemple, hi ha quinze quilòmetres de Lloret a Montbarbat, quinze d'anada i quinze de tornada i hi havíem d'anar amb diversos cotxes. Normalment, un estudiant que feia el favor de portar el cotxe no anava amb un Mercedes, anava amb el cotxe més atrotinat que tenia la família. I tot això ho havia de pagar de la butxaca. I gràcies que portessin el cotxe, tant homes com dones, hi havia de tot. Vull dir, jo mai no he discriminat a ningú per sexe. Per ganduleria sí, però això ja és una altra història.

A: Doncs això és tot, moltes gràcies per dedicar-me el seu temps.

Discussió

Tal com hem pogut veure, en aquesta petita entrevista es tocaren força temes. Primerament, i que constitueixen la raó de ser d'aquest treball, els relacionats amb el gènere. Però tampoc no podem passar per alt alguns punts que afecten directament la recerca arqueològica, com poden ser les institucions i la importància dels Ajuntaments al finançament i conservació dels jaciments. Tal com indica la doctora Vilà i Bota, considerem que és una vergonya que aquests espais històrics estiguin abandonats i es degradin sense que ningú hi intervingui.

Un cop fet aquest petit però necessari incís, retornem al fil conductor de l'entrevista, el gènere, sobre el qual hi ha diversos punts que cal ressaltar. En primer lloc, destacarem l'àmbit de les classes, del qual ens ha comentat, a través d'un cas concret, que hi havia professors amb una clara preferència pels homes davant les dones, malgrat que elles formaven la major part de l'alumnat. Aquesta situació també es transferia a la recerca arqueològica dins l'àmbit universitari, context en el qual els homes eren més ben vistos que les dones, tot i ser elles més hàbils.

Malgrat aquestes diferències, cal assenyalar que l'experiència personal de la doctora Vilà i Bota a l'hora d'excavar no ha sigut gens desagradable, puix que, tal com ens indica, sempre hi havia igualtat, tant a la seva etapa de formació com a la seva carrera professional. De fet, ella mateixa s'assegurava que a les intervencions que dirigia hi hagués igualtat, respecte i bon tracte per a tothom, ja que només es fixava en el rendiment de la persona i no en el seu gènere. Arribats a aquest punt, es podria dir que les situacions descrites per la doctora Vilà i Bota, malauradament, són excepcionals i poc comunes, tal com veurem a l'apartat següent.

Seguidament, també cal parar atenció en la proporció entre homes i dones. Ella ens digué que quan estudiava hi havia més dones. Si agafem aquesta informació i la comparem amb la situació actual, podem veure com segueix exactament igual. De fet, segons dades del Portal d'Estadístiques de l'Àmbit Acadèmic de la Universitat de Barcelona, veiem que entre el curs 2017-18 i el 2022-23, el 46% dels alumnes matriculats a Arqueologia eren homes i el 54% restant, dones. Però el percentatge masculí es redueix a l'hora de consultar les graduacions, fent que només el 30% d'homes aconseguixin el diploma, contra el 70% restant de dones (CRAI FGH, 2024). Aquestes dades, però, xoquen amb les del curs 2023-24, any en el qual es matricularen 146 dones i 152 homes

Dones	146	48,99%
Homes	152	51,01%
No disponible	—	—
TOTAL ALUMNES	298	

Distribució per sexe a les matriculacions del grau d'Arqueologia el curs 2023-2024. Font: Portal d'estadístiques de l'àmbit acadèmic de la Universitat de Barcelona.

–incloent-hi alumnes de tots els cursos–, essent dels pocs cops que succeeix aquest fet. A més, quan ens fixem en l'estadística de finalització dels estudis, veiem que el curs 2023-24 més homes que dones aconseguiren la titulació, amb un 54,55% davant del 45,45%, de dones. Malgrat aquest darrer curs, hi ha una clara tendència al predomini femení al grau d'Arqueologia. Cal assenyalar, però, que aquestes estadístiques no recullen ni contemplen les persones que no s'identifiquen dins del sistema de gènere binari.

Dones	15	45,45%
Homes	18	54,55%
No disponible	–	–
TOTAL ALUMNES	33	

Distribució per sexe a les finalitzacions del grau d'Arqueologia el curs 2023-2024. Font: Portal d'estadístiques de l'àmbit acadèmic de la Universitat de Barcelona.

Retornant als punts de l'entrevista, hi ha un moment en què surt el tema de la maternitat i la conciliació familiar. Tal com ens indica, hi havia cops que no era compatible el fet de ser mare amb la recerca arqueològica, per la qual cosa només hi havia dues opcions: o aparcar durant un temps l'arqueologia o renunciar a formar una família. D'aquesta dicotomia, però, en parlarem més endavant.

Finalment, però no menys important, convé destacar la previsió de futur que fa la doctora Vilà i Bota. Tenint en compte el passat i, sobretot, les experiències viscudes, es mostra optimista, afirmant que la situació de la dona en el món arqueològic ha millorat molt, gairebé aconseguint la igualtat. Tot i això, assenyalava que no és una paritat plena, ja que encara hi ha múltiples diferències, sobretot a l'hora d'establir rols de poder. Això deixa entreveure que, per exemple, hi ha poques dones directores en comparació amb tots els homes que sí que ho són.

Un cop feta una petita síntesi de l'entrevista, desenvoluparem i analitzarem alguns dels temes que han sorgit gràcies a les reflexions i experiències de la doctora Maria del Vilà Vilà i Bota. A partir d'ara serà molt important recordar la definició de patriarcat de la Gerda Lerner que hem comentat a l'inici d'aquest article.

Començarem explicant els efectes del patriarcat dins del món arqueològic. Primerament, ens centrarem en l'ambient de treball i els tractes i situacions –sovint desagradables– que es troben moltes arqueòlogues a l'hora de realitzar la seva feina. La Dra. Vilà i Bota ens ha dit que a les excavacions en les quals ha participat mai no havia tingut cap problema pel fet de ser una dona. Realment és un fet curiós, donat que la major part de la seva carrera arqueològica s'emmarca a la segona

4. L'estudi recull el testimoni de 50 arqueòlogues (26 franceses i 24 catalanes) i fou exposat a la conferència *Voces in crescendo. Del mutismo a la afonía en la historia de las mujeres en la arqueología española*, celebrada el 2021.

5. L'estudi, fet el 2020, recull les respostes de 321 persones espanyoles (incloent homes i dones) i fou exposat a la conferència *Voces in crescendo. Del mutismo a la afonía en la historia de las mujeres en la arqueología española*, celebrada el 2021.

meitat del segle XX, període en el qual el paper de la dona a la societat estava molt més minvat que avui en dia. Actualment, però, encara hi ha molta feina per fer en aquest àmbit, tal com veurem a continuació.

En primer lloc, cal dir que, segons un estudi⁴ de la doctora Ariadna Nieto-Espinet i la doctora Mireia Campanera dut a terme a França i a Catalunya, el 80% de les dones arqueòlogues entrevistades han patit i/o pateixen discriminació de gènere, la qual comporta, entre altres accions, una distribució sexista de feines, comentaris sexistes, judicis de valor sobre el cos i la forma de vestir o, directament, humiliacions (Nieto-Espinet i Campanera, 2022:324-325). A més, el 54% de les arqueòlogues afirmen haver estat víctimes d'abús sexual, amb pràctiques que van des d'haver rebut comentaris inapropiats fins a propostes sexuals i tocaments a les zones íntimes (Nieto-Espinet i Campanera, 2022:330).

Pel que fa al perfil de l'abusador/discriminador, l'estudi confirma que en la gran majoria dels casos és un home en una posició superior –sigui un director d'excavació o un professor–, establint una jerarquia de poder (Nieto-Espinet i Campanera, 2022:326). Aquestes dades són corroborades per un altre estudi a escala nacional,⁵ realitzat per una sèrie d'investigadores encapçalades per la investigadora postdoctoral María Coto-Sarmiento, que mostra que de les 321 persones enquestades, gairebé 150 van patir l'abús d'una persona en un nivell jeràrquic superior (Coto-Sarmiento *et al.*, 2022:345). Per tant, gràcies als dos estudis descrits en aquests paràgrafs, podem veure com aquest és un problema que afecta al conjunt de la disciplina arqueològica, puix que el trobem a França, Catalunya i Espanya.

Quant a les víctimes, la gran majoria es troben en els inicis de la seva carrera professional o inclús en etapes formatives, ja que el rang d'edat es comprèn entre els 18 i els 25 anys (Nieto-Espinet i Campanera, 2022:329). A més, la majoria d'abusos tenen lloc a les campanyes d'excavació, malgrat també produir-se als centres d'investigació i/o universitats (Nieto-Espinet i Campanera, 2022:332). També cal afegir que es hi ha més abusos en l'àmbit públic que en el privat, puix que en aquest últim les empreses compten amb mecanismes de prevenció i denúncia més eficaços que els que trobem a l'esfera pública (Coto-Sarmiento *et al.*, 2022:345).

Com a conclusió d'aquest apartat, podem veure com l'abús sexual i les discriminacions de gènere són un fet més habitual del que pensem, ja que moltes d'aques-

tes agressions s'acaben silenciant. A més, els rols acaben essent tots iguals, dona que tant les característiques de l'agressor com de la víctima es repeteixen en la majoria dels casos. Per sort, però, cada cop hi ha menys por a l'hora de denunciar, i hi ha una millora constant en els mètodes de prevenció.

A continuació parlarem sobre la maternitat i la conciliació familiar dins del món arqueològic. Abans de res, però, recordem què ens digué la doctora Vilà i Bota respecte a aquest tema. Ella no es veié afectada pel fet de tenir un fill, puix que mai no es casà ni tingué criatures. Tot i això, ens assenyalà que companyes seves sí que varen haver d'aparcar durant un temps la seva carrera professional per dedicar-se al manteniment dels fills. Finalment, acaba dient que moltes de les dones eren solteres. Possiblement, i això és una suposició pròpia, per evitar problemes i maldecaps i així poder continuar amb tranquil·litat la recerca arqueològica.

En ple segle XXI, les coses estan canviant, però no tant com hom podria imaginar. Això fa que la conciliació familiar o plantejar-se tenir fills acabin esdevenint temes problemàtics i frustrants, tant en l'àmbit acadèmic com a l'ofici d'arqueòloga.

En el primer espai, a l'acadèmia, trobem, per exemple, que una gran part de tesis doctorals són presentades entre els vint-i-vuit i els trenta anys, per la qual cosa moltes investigadores esperen acabar-la per poder tenir fills amb més calma. Aquest fet provoca un retard a les perspectives vitals de les investigadores (Alonso, 2012:253). A més, l'etapa més important de la carrera científica, que és la que requereix més temps i dedicació, se sol trobar entre els trenta i els quaranta anys, que malauradament coincideix amb l'edat òptima per a tenir fills. I, per si no n'hi haguera prou, fins ben entrat el segle XXI, les becàries predoctorals i postdoctorals no tenien dret a una baixa maternal remunerada (Alonso, 2012:254).

Pel que fa a l'arqueologia de camp, aquesta es caracteritza per una gran quantitat de campanyes, sovint força llargues i lluny de casa, la qual cosa pot afectar negativament les relacions familiars (Alonso, 2012:255). Això sovint es tradueix en pressió social vers les dones que passen tant de temps fora de casa, les quals reben comentaris de persones alienes relacionats amb la cura dels seus fills, com per exemple: “*I amb qui has deixat els nens aquestes setmanes?*” o “*Es nota que la nena no és la mateixa quan tu ets fora*”⁶. Accions aparentment inofensives i en molts cops fetes sense mala intenció, com poden ser aquests comentaris, poden condicionar la carrera professional de l'arqueòloga, així com refredar les relacions amb el seu entorn més proper —per exemple: parella, fills, pares o amics—.

Per exemplificar aquestes situacions, a continuació recollim breument el testimoni de dues arqueòlogues amb experiències personals diferents a les quals ens explicà la doctora Vilà i Bota. Cal dir que aquests dos exemples estan extrets d'un col·loqui celebrat el febrer del 2025 arran de la presentació del documental *Off the*

6. Els dos exemples estan citats literalment de l'article de la doctora Natàlia Alonso.

Archaeological Record, ideat per la investigadora Paloma Zarzuela Gutiérrez. El primer cas que explicarem és el de l'arqueòloga i conservadora Susana de Luis Mariño, que a l'hora d'opositar ja es va plantejar el tema de la maternitat. El problema és que presentar-se a unes oposicions requereix temps i estabilitat, per la qual cosa va haver d'abandonar l'objectiu de tenir fills. Per tant, ella considera que va haver d'escollir si seguir el seu somni laboral i professional o deixar-se condicionar per la maternitat i tenir fills. A més, al final d'aquesta intervenció al col·loqui reivindica el paper de les dones i recalca que sovint són infantilitzades pels homes (MAN, 2025, 25:43-27:00).



Susana de Luis Mariño. Font: ArqueoTrip.

L'altre testimoni que podem extreure del col·loqui és el de la doctora Maribel Mancilla Cabello, presidenta de la secció d'Arqueologia del CODOLI (Il·lustre Colegio Oficial de Doctores y Licenciados en Filosofía y Letras en Ciencias de Granada, Almería y Jaén). Ella ens explica que quan va tenir el fill es va sentir desbordada i molt ocupada. A més, el va voler criar d'una forma que la va fer renunciar a algunes qüestions professionals i de treball. Assenyalà que el seu somni hagués sigut tenir-ne més d'un, però ja no es va veure en cor de tenir-ne més. Cal indicar que el seu home també és arqueòleg. Tot i això, no ens diu ni ens mostra que ell fes cap mena de “sacrifici” a la seva carrera professional. Al final de la seva intervenció posa èmfasi que aquesta va ser una decisió que va escollir ella, amb plena consciència del que suposava. Malgrat això, la moderadora del col·loqui, la catedràtica de Prehistòria de la Universitat de Granada Margarita Sánchez Romero, considera que fou una decisió forçada, potser de forma indirecta, però forçada. També recalca la manca de suport que rebé la doctora Mancilla Cabello (MAN, 2025, 31:11-32:58).



Maribel Mancilla Cabello. Font: CODOLI.

Finalment, per concloure l'apartat, cal dir que tal com hem vist, és realment complicat per a les arqueòlogues dur a terme la seva tasca professional i una vida maternal a la vegada. Sovint arriba un punt en el qual han d'escollir quin camí triar, la qual cosa suposa renunciar a un dels dos. Sortosament, cada cop hi ha més ajudes i facilitats per compaginar les dues opcions com, per exemple, la implementació de guarderies o zones infantils en àmbits de recerca i excavació arqueològica, que poden usar tant pares com mares arqueòlegs.

Cap al final de l'entrevista, la doctora Vilà i Bota es mostra contenta pel paper que tenen les dones avui dia dins de l'arqueologia. Tot i això, no és una felicitat plena, ja que encara hi ha moltes desigualtats. Ella mateixa assenyala, segons la seva perspectiva, que no s'ha assolit 50% d'homes i el 50% de dones, sinó que ells representen un 70% i elles el 30% restant de les persones que es dediquen la professió. Per tant, encara hi ha molta feina per fer.

La seva predicció, però, no s'allunya tant de la realitat. Si bé és cert, tal com hem vist en apartats anteriors, que la tendència és que el quòrum d'alumnes d'Arqueologia estigui dominat per dones, la seva representació minva quan el grau s'acaba. Per exemple, pel que fa a les docents, el 2021 representaven un 41,8% del total del panorama universitari espanyol (Díaz-Andreu, 2022:504). Quant al repartiment de càtedres, durant el curs 2020-21 hi haguera 76 homes amb càtedra i només 24 dones, també al conjunt d'Espanya (Díaz-Andreu, 2022:505). Seguint en el món de la investigació, cal mostrar que encara avui dia és més possible que un home consti com a primer autor en articles escrits conjuntament amb dones (Díaz-Andreu, 2022:507).

En canvi, als museus la cosa canvia, en certa manera. El 2021, el 72,68% dels llocs de feina museístics estaven ocupats per dones, però quan parlem de la di-

recció d'aquests espais, veiem com es troben en minoria. Per exemple, només tres dones han aconseguit ser directores del MAN⁷ (Maicas et al., 2022:371). A més, si observem la resta de museus espanyols, només trobem una directora del Museo Nacional de Arte Romano i dues directores dels museus nacionals d'Altamira i d'Arqueologia Subaquàtica (Maicas et al., 2022:371). Una altra feina molt relacionada amb els museus és la restauració de béns i patrimoni arqueològic, món predominant per dones. De fet, hi ha equips íntegrament formats per restauradors com, per exemple, el del Museo Arqueológico Nacional (Díaz-Andreu, 2022:506).

Finalment, caldria reflexionar sobre si els recents esdeveniments catastròfics a escala mundial, com poden ser la pandèmia de la Covid19 o la crisi financera del 2008, van afectar la presència femenina en la recerca arqueològica, puix que en cas de retallades, elles han sigut les primeres afectades (Díaz-Andreu, 2022:507).

Conclusions

Tal com hem pogut veure, en aquest petit treball de recerca hem tractat temes molt relacionats entre si, ja que tots afecten directament les dones que es dediquen, o es volen dedicar, a l'arqueologia.

Començant per l'entrevista, que fou una experiència molt enriquidora, ja hem anat veient com és el dia a dia d'una arqueòloga i tot el que això comporta. A través del relat de la doctora Vilà i Bota hem teixit una sèrie d'explicacions que, combinant estadística, recerca i altres testimonis orals, ens han acabat descrivint la situació de les arqueòlogues de finals del segle xx i, sobretot, del segle XXI.

Aquesta situació, però, no és massa agradable. Si bé és veritat que hi ha hagut molta millora respecte a la segona meitat del segle xx, que és quan la doctora Vilà i Bota realitzà la major part de la seva recerca arqueològica, actualment hi ha molt marge de millora. Hem vist com hi ha un gran nombre elevat de discriminacions de gènere i abusos sexuals i, pel que sembla, són pràctiques esteses arreu del món. A més, és difícil poder combinar una carrera com a investigadora o arqueòloga professional amb la maternitat. També cal assenyalar que, malgrat cada cop tenen més pes, les dones són una minoria a la majoria de tasques i feines arqueològiques.

Tal com diu la doctora Vilà i Bota, hem d'estar contents del que s'ha aconseguit, sobretot si ho comparem amb el passat. Malauradament, però, encara hi ha molta feina per fer, puix que la paritat màxima entre homes i dones queda molt lluny.

També cal posar en valor la importància de fer recerca en l'àmbit local, ja que també és possible realitzar grans tasques d'investigació. Un exemple el veiem en aquest article, en el qual hem aconseguit tractar una situació present arreu del món a partir d'un cas molt proper al nostre poble. Per tant, des d'aquí fem una crida a recolzar qualsevol iniciativa que tingui per objectiu donar a conèixer i preservar el patrimoni i la història local –com pot ser la revista *Vil·lles*– en una societat que cada cop arracona tot allò que té a veure amb l'àmbit cultural.

Finalment recalquem també la importància de les entrevistes, puix que ens permeten conèixer i escoltar els relats invisibilitzats que, a través d'un altaveu, poden usar-se com a referents per canviar el panorama polític i social actual. Només escoltant i aprenent del passat així com d'experiències personals es pot construir una lluita efectiva i resolutiva que ens permeti acabar amb les desigualtats i, alhora, aconseguir una societat respectuosa amb les ciències socials per poder desenvolupar una recerca arqueològica i històrica de qualitat.

Bibliografia:

Alonso, N. (2012). És la maternitat un impediment en la carrera investigadora en arqueologia? *Revista d'arqueologia de ponent*, (20), pàg. 252–256.

Coto-Sarmiento, M., Delgado Anés, L., López Martínez, L., Pastor Pérez, A., Ruiz Martínez, A., i Yubero, M. (2022). Acoso sexual en la arqueología española: voces, silencios y retos de futuro. A A. M. Díaz Andreu García, O. Torres Gomariz i P. Zarzuela Gutiérrez (Coords.), *Voces in crescendo. Del mutismo a la afonía en la historia de las mujeres en la arqueología española*. (pàg. 339–355). Universitat d'Alacant.

CRAI Biblioteca de Filosofia Geografia i Història. (2024, 11 de març). *Les dones als ensenyaments de la Facultat de Geografia i Història*. Infografia del CRAI Biblioteca de Filosofia, Geografia i Història: Les dones als ensenyaments de la Facultat de Geografia i Història - Facultat de Geografia i Història - Facultats.

Díaz-Andreu, M. (2022). Recuperando voces silenciadas: ArqueólogAs en la historia de la arqueología española (siglos XIX y XX). En A. M. Díaz Andreu García, O. Torres Gomariz i P. Zarzuela Gutiérrez (Coords.), *Voces in crescendo. Del mutismo a la afonía en la historia de las mujeres en la arqueología española*. (pàg. 475–518). Universitat d'Alacant.

Gracia, F. (2009). *La arqueología durante el primer franquismo (1939-1956)*. Bellaterra Arqueología.

Gracia, F. (2023). M. del Vilar Vilà i Bota. A *Proyecto Arqueólogas. Pioneras*. [<https://www.arqueologas.es/mialias.net/vilar-vila-i-bota-maria-del>] (consultat el 9/6/2025).

Lerner, G. (2017). *La creación del patriarcado* (M. Tusell, Trad.). Katakarak Liburuak. (Obra original publicada el 1986).

Llinàs, J. (2022). Primeres excavacions arqueològiques en extensió a la Peña dels Padrets. *Blanda*, (25), pàg. 43.

Maicas, R., Martos, J. A., i Galán, E. (2022). Prehistoria en femenino. Del MAN al WoMAN. En A. M. Díaz Andreu García, O. Torres Gomariz, i P. Zarzuela Gutiérrez (Coords.), *Voces in crescendo. Del mutismo a la afonía en la historia de las mujeres en la arqueología española*. (pàg. 359–374). Universitat d'Alacant.

Museo Arqueológico Nacional de España. (2025, 28 de febrer). *Off the Archaeological Record - Coloquio* [Vídeo]. YouTube. [<https://youtu.be/-NkRzmaiOas>] (consultat l'11/6/2025).

Nieto-Espinet, A., Campanera, M. (2022). De la invisibilización a la impunidad. (Des)cifrando la discriminación de género y el acoso sexual en arqueología. A A. M. Díaz Andreu García, O. Torres Gomariz i P. Zarzuela Gutiérrez (Coords.) *Voces in crescendo. Del mutismo a la afonía en la historia de las mujeres en la arqueología española*. (pàg. 315–337). Universitat d'Alacant.

Portal d'Estadístiques de l'Àmbit Acadèmic de la Universitat de Barcelona [http://www.ub.edu/dades_academiques/estadistiques/graus.php] (consultat el 10/6/2025).

Crescuda del riu Tordera vista des del pont, a Blanes.
Data: 1932. Autoria: Fotografia Unal
Fons Fotografia Unal. Ajuntament de Girona. CRDI

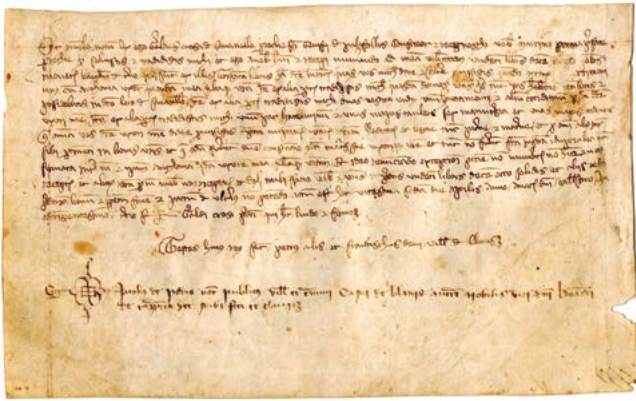


1. Per posar tan sols un exemple, el 1446 era esmentada una “*peritida de una fflexa de terra ... al Plan des Gerai*” que pagava un cens de “XII vuytans de forment”. Arxiu Històric Fidel Fita (AHFF), Notarial, Palafolls, vol. 591 (21-IV-1446).
2. AHFF, pergamins, número 912 (17-III-1422). La tardor del 1421 es varen produir inundacions al bisbat de Girona que possiblement estan al darrere d'aquesta concòrdia del març següent, a AA VV, “L'aiguat de 1421 a l'Empordà: de les inundacions històriques al repte actual del canvi climàtic al nord-est català”, *dins Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Figueres, vol. 53 (2022).

Un riu en la història: *el darrer tram de la Tordera a finals de l'edat mitjana*

No cal insistir en la importància dels rius en la història de la humanitat. Al llarg del seu curs s'hi han desenvolupat les formes de civilització més complexes: des de la Xina fins Egipte, les ciutats, l'agricultura i l'escriptura varen néixer a la vora de grans cursos fluvials. Una importància que podia tenir la seva cara fosca perquè era al llarg dels rius que arribaven invasions i guerres i, sobretot, perquè les aigües torrencials dels rius podien causar destruccions catastròfiques a aquelles civilitzacions que, ells mateixos, havien contribuït a crear. A Catalunya la història dels rius no és una desconeguda. Així, la importància de les conques interiors del Ter, del Llobregat o del Cardener en la industrialització del segle XIX, i en l'aparició d'unes noves formes de poblament – les colònies – és acceptada per tothom. Potser no passa ben bé el mateix amb aquests mateixos rius a l'edat mitjana. En ser rius de cicle mediterrani, amb cabal escàs i irregular, la seva navegació era pràcticament impossible, fins i tot als trams més baixos, fet que els diferencia de l'Ebre – o d'altres grans rius europeus de cicle atlàntic – i això ha contribuït a negligir el seu pes en la història global. Una negligència només matisada per l'estudi de la canalització de les seves aigües per a usos agrícoles, per l'activitat dels molins – bladers o drapers – o per altres feines industrials com les adoberies. Uns estudis, però, que només s'ocupaven dels rius pròpiament dits de manera tangencial.

Aquestes línies pretenen presentar com era un d'aquests rius, la Tordera, durant els últims segles de l'edat mitjana en el darrer dels seus trams, és a dir, el que fluïa des de la població de Tordera – aleshores una petita “cellera” o nucli arraulit al voltant de l'església parroquial de Sant Esteve – fins la seva desembocadura al mar, a través del pla de Grau, a mig camí entre la Vilanova de Palafolls – avui Malgrat – i la puixant vila de Blanes i la nounada – i avui desapareguda “pobla” de Savanell. I si una cosa caracteritzava el darrer tram de la Tordera medieval era la irregularitat del seu curs. La imatge d'un riu de curs únic, uniforme i, més o menys, previsible, és una realitat moderna. Els rius medievals, quan s'acostaven a la desembocadura anaven modificant el seu recorregut segons els sediments que anaven arrossegant: creaven braços secundaris, formaven illes i illetes, i deixaven “aiguadeixos”, és a dir, espais de terra eixuts allà on les aigües es retiraven. Aquest era el cas de la Tordera que formava una plana deltaica que als segles medievals ja era coneguda com el pla de Grau.¹ I tot plegat – braços secundaris, illes i aiguamolls – sense que tinguessin massa durada en el temps, sempre en funció del cabal fluvial i dels seus sediments. No en va, ja dels anys 1421 o 1422, data la primera referència documental a una torderada, quan varis veïns Tordera varen posar-se d'acord per reparar les destrosses que havia provocat.²



Època atorgada per Galceran Crosas, del lloc de Sabanell, parròquia de Sant Genís de Palafolls i terme del castell de Palafolls, a favor de Martí Pruna, de Blanes pel pagament de les 11 lliures i 18 sous del dot de 30 lliures de la difunta Antònia, esposa de l'atorgant i filla d'en Pruna.

Data: 22 d'abril de 1403.

Fons Can Borrell. Arxiu Comarcal del Maresme ACM71-38-T2-42

La naturalesa mutable dels rius medievals ajuda a explicar la poca freqüència amb què els seus cursos servien per marcar límits parroquials o senyoriais. La Tordera no és cap excepció, perquè tant la parròquia de Sant Genís de Palafolls com el terme del castell de Palafolls tenien el seu límit amb la parròquia i terme del castell de Blanes no al riu Tordera, sinó a la riera de s'Auguer, tal i com establí una carta del bisbe de Girona del 1367 que fixava el terme parroquial palafollenc “a una riera que entra al mar” incloent totes les terres “fins el carrer de l'alberg d'en Saragossa i el portal del lloc i vila de Blanes”.³ I que fins ben entrada l'edat moderna existís el veïnat, dit justament de Traslaigua, encara palafollenc però a llevant de la Tordera, és la prova definitiva que el riu no tenia el valor de límit territorial que li donem avui dia.⁴

Sigui com sigui, és impossible realitzar cap mena de mapa d'aquest darrer tram del riu, més enllà d'intentar ubicar aproximadament els topònims propers al riu. Sí que, en canvi, les fonts documentals ens donen besllums d'aquests elements del paisatge fluvial. El 1502 “feixa amb aiguadeix”, per exemple, s'ubicava al pla de Grau i a la vora del mar, i vàries feixes, situades al pla de la Molera, als Güells o al molí de la Ginesta s'havien separat de la possessió de què formaven part pel canvi de les aigües “del riu de la Tordera”.⁵ La freqüència amb què les mateixes fonts citaven illes – però també guals o “güells”, és a dir, graus petits - és una altra evidència de la sinuositat i la imprevisibilitat del curs i del cabal fluvials. Una venda de 1432 ens mostra com el mateix pla de Savanell, a tocar de la banda de llevant de la Tordera, també era conegut com “les Illes”⁶; i, novament, l'any 1502, el mas Feliu, del veïnat de Traslaigua, incloïa un camp de set jornals al Gorg d'en Trull, i un altre camp de quatre jornals i una feixa de dos al lloc dit Illa, tot plegat, a tocar de la Tordera.⁷ Als darrers trams del riu, allà on les seves aigües es confonien amb les del mar, s'hi formaven basses, aiguamolls i petits estanys, tots d'aigua més o menys salabrosa, com aquell “estany d'aigües dit la Conca” que el 1503 era citat al costat les Fontanelles, nom ell mateix també evocador.⁸

3. “*limites parrochie de Palafollis ... extendere versus oriente ... usque ad quandam riariam ... que intrat in mari ... usque ad carrarie hospitii d.en Saragoça et portale loci et ville de Blanes*”. Arxiu Diocesà de Girona (ADG), Lletres Episcopals, vol. U56 (30-IV-1367).
4. El 1482, per exemple, la vídua del l'hereu del mas Ballús, de la parròquia de Sant Genís de Palafolls, declarava ser vella i no tenir hereus, i per això venia a un boter local, un tros de terra de dos jornals i mig a la mateixa parròquia al veïnat de Traslaigua – “*in vicinatu de. Tras Laygua*”-. AHFF, Notarial, Palafolls, vol. 622 (Dilluns, 26-VIII-1482).
5. Arxiu Històric Municipal de Sils, Fons Medinaceli, capbreu del 1502, capbreuació d'Eulàlia, dona de Bartomeu Bruguer (15-XI-1502): “*feixiam ... cum aqualexio in loco vocato Grau sive Pararolas*”; i “*quandam feixiam terre que olim fuit remota seu separata a rivo seu flumine de Tordera de la Dressera sive loco vocato lo Pla de la Molera*”. AHMS, Fons Medinaceli, capbreu del 1502, capbreuació de Bertomeva, dona de Gerald Roig (26-X-1502), entre altres.
6. “*in loco vocato de Savanell alias les Illes*” que afronta a occident “*cum rivo de Torderia*”. AHFF, Notarial, Palafolls, vol. 581 (31-V-1432).
7. AHMS, Fons Medinaceli, capbreu del 1502, capbreuació de Bertomeva, dona de Gerald Roig (26-X-1502).
8. Una peça “*in loco vocato Fontanelles ... a meridie in quodam stagno aquarum vocato la Conca*”. AHMS, Fons Medinaceli, capbreu del 1502, capbreuació Joan Gerald de Bell-Lloch (13-II-1503). Ja el 1457 es venia una feixa de tres jornals a les Fontanelles que al sud tenia el “Guargo – gorg - de la Conca”, per 93 sous i 6 diners, i sota el domini de Bernat Joan de Cabrera. AHFF, Notarial, Palafolls, vol. 598 (Dijous, 3-II-1457).
9. AHFF, Notarial, Palafolls, vol. 581 (12-I-1434).
10. “*possessionem terre heremam et arenosam et tamarinosam... apud locum vocatum Rabolleda o Bruguera... a meridie in littore maris*”. AHMS, Fons Medinaceli, capbreu del 1502, capbreuació de Pascassi Comes (18-XI-1502).

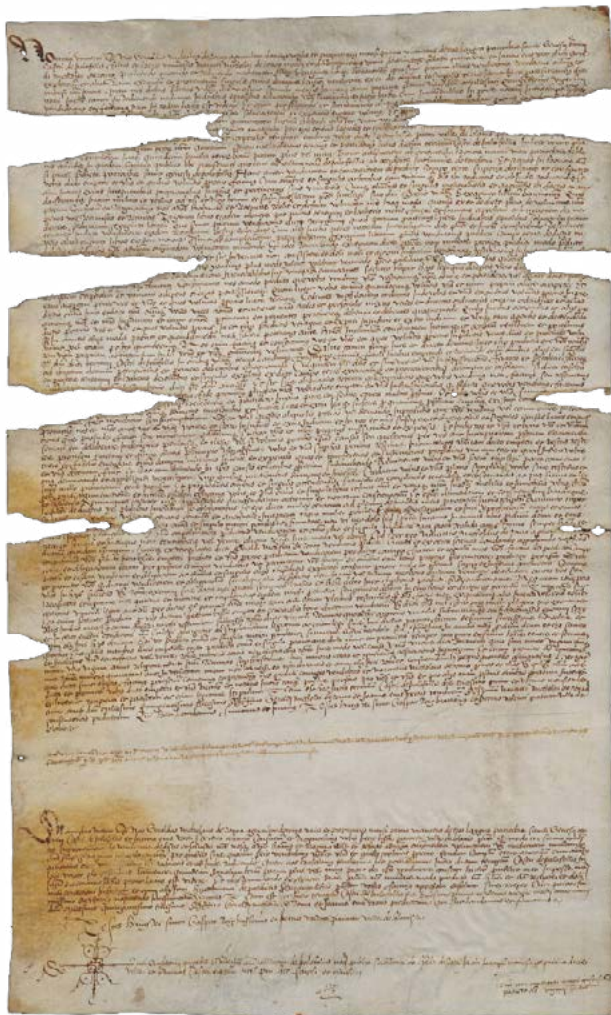
Un segon element imprescindible al darrer tram de la Tordera medieval era la seva vegetació. Els arbres i els boscos clapejaven les riberes de la Tordera, tal i com ens ho fa sospitar la venda que feia el 1434 un home de Tordera a un pagès del veïnat palafollenc de Casanons “de tots aquells arbres dits *albers verns e polls* que tinc al pla, al costat del pas de Montsec” a tocar mateix del riu.⁹ I als darrers trams del riu, ja arran de mar, hi creixien arbustos com els tamarius o les brugueres de què algunes notícies tardomedievals en guarden el record, com és el cas d'una referència del 1502 a una “possessió de terra, arenosa i tamariuosa, cap al lloc dit Rebolleda o Bruguera”, ubicada al mateix bot de les onades.¹⁰

El paisatge, però, no és altra cosa que l'acció de l'home sobre els condicionats de la natura, i si volem apropar-nos al tram baix de la Tordera medieval, ens cal veure què hi feia la gent que hi vivia. Als paràgrafs anteriors ja s'han esmentat de passada l'existència de terres de conreus o de molins, però les possibilitats del riu anaven molt més enllà. Un pregó de les autoritats senyoriais de Palafolls - destinat justament a la protecció dels “*banchs*” o llera de la Tordera – de l'any 1403, prohibia que ningú “*no gos metre bestiar gros ne menut dins los banchs de la riera de Tordera ... no gos lenyar ne ramar dins los banchs de la dita riera ... no gos cassar de nits ne de dies ... no gos peschar, ne reyllar de fer negun*

11. AHFF, Notarial, Palafolls, vol. 551 (15-I-1403).
12. AHFF, Notarial, vol. 578 (22-VIII-1429). Pocs dies després, el mateix oficial lliurava una altra feixa allà mateix a un segon pagès, a canvi de 70 sous; i el 1433 era el possessor del mas Canals que rebia una feixola a la ribera de la Tordera, al pla de Mascaró, a canvi de 40 sous; a *ibidem* (7-IX-1429) i vol. 581 (14-V-1433).
13. AHFF, Notarial, Palafolls, vol. 582 (14-V-1433). El mateix dia, el mateix oficial establia una altra feixola al costat del riu en unes condicions idèntiques. I quatre anys abans el possessor del mas Ferran, del veïnat de Casanons, rebia una feixa a tocar de la Tordera, que feia seixanta-vuit canes de llargada, pagant 6 lliures, i comproment-se a treballar-la “bé i amb solidesa per raó del perill del riu Tordera”, a *ibidem*, vol. 578 (14-X-1429).

altre enginy per pendre pex”¹¹ i evocava directament que a la Tordera i a les seves ribes s’hi caçava, s’hi pescava, s’hi anava a fer llenya i s’hi portava bestiar a pasturar.

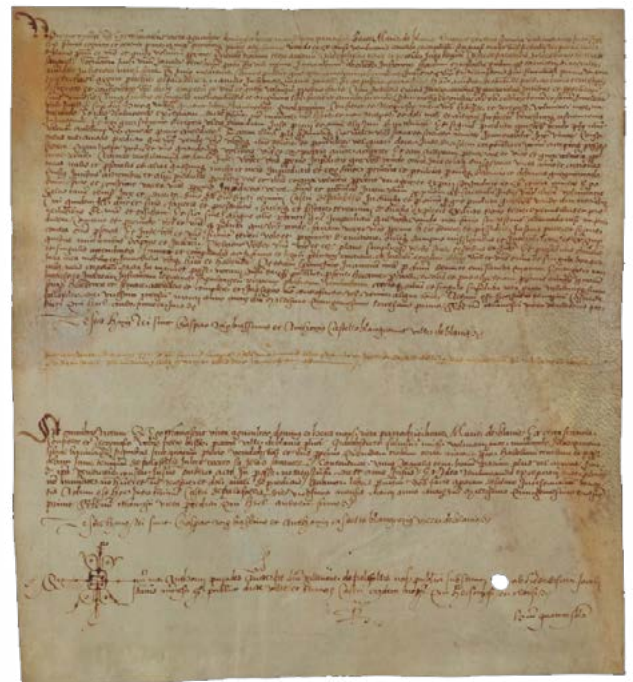
El conreu de la terra era una altra de les activitats centrals que prosperaven al llarg del riu. Un repàs sistemàtic de totes les terres esmentades a principis del segle XVI al pla de Grau posa de manifest que s’hi treballaven prop de vuit-cents jornals, xifra que, amb totes les precaucions possibles, donaria una superfície conreada



Guerau Nicholau de Roura, senyor útil i propietari del Mas Pruna del veïnat de Traslaigua de la parròquia de Sant Genís de Palafolls, conjuntament amb la seva muller Joana, ven a Pere Bisbe, paraire de Blanes, 15 ‘jornals de bous’ de terra conreadissa al lloc dit ‘Pla de Savanell’ del terme del castell de Palafolls pel preu de 60 lliures barceloneses, de les quals fa època de rebut al peu del document.
Data: 31 de maig de 1530.
Biblioteca de Catalunya. Perg. 508, Reg. 22089

d’unes tres o quatre hectàrees, xifra que s’acostaria a la meitat de les vuit que actualment cobreixen la zona del delta de la Tordera. L’interès dels pagesos per les terres properes al riu es posa de manifest en les cessions que d’elles feien els procuradors dels vescomtes de Cabrera – aleshores senyors principals de tota la contrada – a diferents veïns, sempre a canvi d’uns diners i del compromís de pagar un cens. Se’n documenten força exemples durant les dècades de 1420 i 1430. Així, el 1429 el procurador vescomtal lliurava al possessor del mas Tortós una feixa de terra “que separo de la riba del riu Tordera, al lloc que en diuen Godall, la qual feixa fa seixanta quatre canes de llarg, i afronta al nord amb la ribera restant de l’esmentat senyor” – és a dir, el vescomte de Cabrera – a canvi de 8 lliures, i del compromís de pagar-ne la tasca i la dècima – un onzè i un desè respectivament – de tot el que se’n collís.¹²

Conrear terres al costat del riu, però, tenia els seus perills, i, per això, els senyors s’asseguraven que els pagesos reforçarien les ribes de les feixes amb palissades i arbustos per evitar que una crescuda de les aigües negués els conreus. El 1433 era el batlle vescomtal de Tordera que lliurava a un pagès una feixola al pla de Mascaró, al costat del riu, per 22 sous, i també a canvi de la tasca i la dècima, però amb la condició que “enfortiu els marges, per raó del perill del dit riu Tordera”.¹³ Per més que l’obligació d’enfortir els marges de les feixes ubicades arran de riu semblava de sentit comú, hi havia pagesos que no ho veien així perquè els feia destinar una part de la superfície a finalitats improductives. El 1401 les autoritats forçaven a catorze pagesos del veïnat de Casanons a plantar àlbers i polls a les seves terres



Francesc, hereu del Mas Vieta de Blanes, ven a Pere Bisbe, paraire de Blanes, una peça d’un jornal de terra de conreu situat al lloc dit “Sa Illa” o “Savanell” del terme de Palafolls, pel preu de 4 lliures, de les quals fa època de rebut al peu del document.
Data: 20 de març de 1531
Biblioteca de Catalunya. Perg. 311, Reg. 20960



Retrat de grup a les roques de Blanes, amb la població i la platja de s'Abanell al fons. Data: Entre 1918-1930. Autoria: Carles Batlle Encesa
Fons Carles Batlle Encesa. Ajuntament de Girona. CRDI.

riberenques de la Tordera, fet que provocava la queixa dels afectats que declaraven que se'ls obligava a que “*hagen plantats plançons d'albers e polls in possessionibus quals habet iuxta rippariam de Torderia*”, cosa a la qual s'oposaven dient cadascun d'ells “*que non vol plantar cosa de que no hage profit*”.¹⁴

La importància de les cessions de terres arran de riu, no ens hauria de fer oblidar que fins les acaballes de l'edat mitjana, bona part de les ribes de la Tordera estaven en mans senyorials, molt especialment dels vescomtes de Cabrera. La majoria de les cessions abans esmentades es feien separant les terres de la part de ribera que seguia en mans senyorials. I a la banda de llevant del darrer tram del riu existia una extensa zona de domini vescomtal, coneguda com la Plantera, topònim que ha sobreviscut fins l'actualitat, com un barri perifèric de la vila de Blanes. Així, ja el 1416 un home de Sant Genís de Palafolls venia a un traginer de Blanes una “terra arenosa” que era “prop la plantera del noble senyor Bernat de Cabrera” que es trobava dins la parròquia de Palafolls i a llevant del riu Tordera;¹⁵ i el 1466 un pare de Blanes lliurava a un boter de la mateixa vila una feixa “passat el Rec Nou, cap al riu de la Tordera” que a llevant afrontava “en la plantera del senyor”.¹⁶

Lligat directament a l'agricultura – concretament a la cerealicultura – el darrer gran component del paisatge i de la societat que definia el darrer tram de la

Tordera eren els molins. Ja el cartulari del priorat de Rocca-Rossa esmentava els molins d'en Reixac i de la Verneca, arran del riu.¹⁷ La documentació posterior permet ubicar-ne altres, alguns d'ells amb una certa precisió. A principis del segle XVI sabem que aigües amunt, prop de la població de Tordera hi havia el molí de la Ginesta, dotada d'una mota o resclosa que retenia l'aigua del riu.¹⁸ Més avall, al pla de Polleda, i possiblement on ara hi ha el molí d'en Puigvert, s'hi ubicava el molí d'en Roig, amb un rec – el rec Moledor – que hi feia arribar l'aigua del riu, i un “eixernador” o rec per on sobreixia l'aigua

14. AHFF, Notarial Palafolls, vol. 551 (22-II-1401).

15. AHFF, Notarial, Palafolls, vol. 571 (2-IX-1416): “*campum terre arenosum ... prope planteria nobilis viri domini Bernardi de Cappraria ... occidente in flumine de Torderia*”.

16. “*extra Regum Novum, versus riarum de Torderia ... ab oriente in plantaria domini*”. AHFF, Notarial, Palafolls, vol. 605 (28-V-1466). I el 1502 es documenta d'una feixa al lloc dit Portellar, a ponent del riu Tordera, que afrontava amb una possessió o honor “que va ser separat de la Plantera de les vostres dominacions”: “*apud locum vocatum Portellar ... qui fuit remotus a planteria vestrarum dominationum ... ab occidente in flumine de Tordera*”. AHMS, Fons Medinaceli, capbreu del 1502, capbreuació d'Antoni Renart (27-X-1502).

17. Josep Maria PONS i GURI, *El Cartorial de Santa Maria de Rocca Rossa*, Barcelona, 1984, número 105 (6-III-1227).

18. “*quandam feixiam terre que est amota de ripparia vestra de locho qui est prope molendinum de la Ginesta ... ab oriente un rivo de Torderia*”. AHMS, Fons Medinaceli, capbreu del 1502, capbreuació de Bartomeu Pruna (20-XII-1502).

sobrerera.¹⁹ També vers el 1500 segueix esmentant-se el molí de Verneda, i altres com el molí del Godall o el de Sant Forés, la ubicació dels quals és, per ara menys clara. I, encara, es documenta el molí dit del Pedrosell, possiblement el més important de tots, que no s'abastia directament del riu sinó d'un rec – el rec Monar – que en captava les aigües a l'alçada de Tordera.

I, justament, no tindrien una imatge correcta de l'actuació de l'home al riu Tordera si negligíssim els recs i canals que, sempre sota el control de les autoritats, s'obrien al seu pas. Uns recs que proveïen aigua per al regatge i per als molins, però que també tenien moltes altres utilitats - com “*abeurar son bestiar e lavar bugades e amarrar canem*”, segons establia un arbitratge del 1403²⁰ - de què es beneficiaven tots els que tenien terres al llarg del seu curs, com els possessors o parciers del mas Vieta de qui sabem que el 1503 tenien el dret d'ús de les aigües del molí d'en Roig.²¹ Qui posseïa terres al costat dels recs també n'havia d'assumir el manteniment. Un altre arbitratge de l'any 1402 manava que un pagès “*agea.fer perades – topalls – de bruch o de serments de Iles – dues - en dues vessanes – cada dues vessanes – perquè atur lo graule – perquè aturi les graves i sediments – qui vindrà*”.²² Sabem que l'any 1403 va ser molt plujós,²³ fet que devia provocar que els recs de la Tordera sobreixissin i que calgués reparar-los, tancant els esvorancs amb topalls fets amb brucs i branques de polls. Un pregó del gener d'aquell any manava que

19. Camp “*in loco vocato Poyeda sive lo moli dez Roig*”. AHMS, Fons Medinaceli, capbreu del 1502, capbreu de Jaume Rabassa (31-I-1503); i “*in loco vocato lo Roig, supra lo exernador molendini dez Roig ... ab oriente in recho moledor ... ab occidente in flumine de Torderia*”. AHMS, Fons Medinaceli, capbreu del 1502, capbreu d'Eulàlia, dona de Bartomeu Bruguer (15-XI-1502).

20. AHFF, Notarial, Palafolls, vol. 558 (31-V-1403). Aquesta notícia, en realitat, es refeia a l'aigua d'un torrent que baixava de la muntanya del castell cap al pla de Casanons, però és perfectament vàlida per les aigües del recs.

21. “*tenemus per vobis una cum omnibus nostris parceriis aquam molendini vocati dez Roig siti in plano de la Poyeda*”. AHMS, Fons Medinaceli, capbreu del 1502, capbreu de Jaume Rabassa, àlies Vieta, pagès del terme del castell de Blanes, i de Margarida, la seva esposa, senyora útil i propietària del mas Vieta (31-I-1503).

22. AHFF, Notarial, Palafolls, vol. 551 (22-I-1402).

23. El 1403 el Fluvià es va desbordar a Besalú, i es varen produir inundacions catastròfiques a Mallorca, a AA VV, “L'aiguat de 1421 a l'Empordà: de les inundacions històriques al rept actual del canvi climàtic al nord-est català”, dins *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Figueres, vol. 53 (2022).



Vistes panoràmiques del delta del riu Tordera.

Data: 2005. Autoria: Jordi Todó

Fons TAVISA (Trabajos de Aviación S.A.). Arxiu nacional de Catalunya



Platja de s'Abanell des de Sa Palomera.

Data: Entre finals anys vint-principis dels trenta. Autoria: Rafael Bataller Giralt

Fons Rafael Bataller Giralt. Arxiu Municipal de Blanes (AMBL)

qui tingués terres “del pas del Pedrosell fins a la mar ne tro- o bé fins - al camp d'en Oliver, sia dema, que sera Diluns, al Rech del Padrosell, qui es trencat, per tancar e enfortir lo dit Rech...”, i que cadascun dels convocats s’hi presentés amb “Iles - dues - somades de bruch e pols per tenchar los dits trenches”.²⁴

L’obertura d’aquests recs tampoc estava exempta de polèmiques, perquè en cas d’una pujada de les aigües podien negar les terres per on passaven. Va ser il·lustratiu el conflicte entre aquells que tenien terres al pla de Sant Esteve, a la parròquia de Tordera, i els que en tenien, al pla de la Molera, ja a la parròquia de Palafolls, a primers de 1430, respecte a un rec moliner que els primers volien obrir al costat del riu. El procurador vescomtal encarregava a un home de la parròquia de Tordera i a un altre de la de Palafolls que arbitressin sobre la qüestió. Aquests varen fer constar que respecte a la “axida de la aygua qui es en lo plan apellat de Sant Steva la qual los terratinents del dit plan volen e requeren que li sia dade axida en aquesta manera, ço es que sia fet un trench partit al costat del Molin de la Tordera de la Sallera de Tordera - és a dir, la cellera de Tordera - qui entre en lo rech del munar lo qual va via dreta al molin del Padrosell del dit senyor, e en altres molins qui son del dit rech de aquells que los dits molins molguen; en aquesta manera los dits terratinents diuen que lo dit plan serà guanyat”. És a dir, que es canalitzés l’aigua des del nucli de Tordera fins als recs que movien el molí del Pedrosell, ja proper al mar. Contràriament, “los terratinents del plan de la Molera e del pla de la parroquia de Sent Genis de Palaffolls fins a la mar diuen e alleguen

24. AHFF, Notarial, Palafolls, vol. 551 (15-I-1403).

25. Paraula difícil de llegir i encara més d’entendre. Possiblement cal interpretar que “envernar” tindria el sentit d’inundar. Joan Coromines assenyala que, en altres llengües, el mot “vern” – arbre de zones humides – pot ser l’arrel d’expressions equivalents a “aiguamoll”, a Joan COROMINES, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Volum IX, Article “Vern”, pàg. 174-175. Barcelona, 1995.

26. AHFF, Notarial, Palafolls, vol. 579 (17 i 20-I-1430).

que si la dita aygua se met en lo dit rech molador es en perill que lo riu de Tordera, en multitud de aygues, no y trenches e, si cas era que ho fes, tots los dits plans de la Molera e de Palaffolls seran perduts e, posat cas que no y trenches, los dits plans per la dita aygua qui s metra seran envernats²⁵ e sera gran dan dels dits terratinents dels supra dits plans e del dit senyor per lo qual la major pertida de les dites terres dels dits plans de la Molera e de Palaffolls se tenen a dita senyoria, e a prestació de tascha”.²⁶ O, dit d’una altra manera, que temien que el nou rec inundés les terres properes al darrer tram de la Tordera quan aquesta sobreixís, i que inclús amb el cabal normal, la terra quedés massa humida. Humitat que, segurament amb malícia, afirmaven seria perjudicial per als mateixos senyors que veurien minvar les tasques que cobraven en aquestes terres. Les queixes dels palafollencs, però, varen servir de ben poc perquè els àrbitres varen concloure que la nova canalització – el “trench” – podia fer-se, tot i que, això sí, calia mantenir “encondret – en bon estat - lo dit Rech Molador”.



Enfonsament del pont de la via del tren al riu Tordera.
Data: c. desembre de 1943. Autoria: Josep Bechdejú Bohigas
Fons Josep Bechdejú Bohigas. Arxiu municipal de Malgrat de Mar

Quan el patrimoni s'ensorra en silenci: *el cas de sant Pere de Vivelles*



XAVIER SALICRÚ SISCART

Divulgador d'història i patrimoni local
amb la col·laboració
de FÈLIX BOTA RODRÍGUEZ

A la memòria d'en Jordi Ballbé, primer a denunciar
la seva situació fa més de 25 anys

1. Pons i Guri, J.M. Rodríguez Blanco, J. (2000). Els noms de lloc de l'Alt Maresme dels segles IX-XII. Col·lecció Memòria històrica / 4. Arenys de Mar: Llibreria El Set-ciències, s.l. Pàg. 87.
2. Fundació del monestir de Sant Salvador de Breda, feta pels vescomtes de Girona, Grau i Ermessenda.- 4 de juny de 1038. Manuscrit "Donacions i privilegis del Reial Monestir de Sant Salvador de Breda". Biblioteca del Palau de Peralada., dins Coll Castanyer, Jaume, Els vescomtes de Girona. Pàg. 87.
<https://core.ac.uk/download/pdf/132553398.pdf>
3. CAT ACG 7 1 1 ACG Perg. 159. Arxiu capitular de la Catedral de Girona.
4. "Guilleuma de castro de Palafòls...". M. Pons i Guri/ J. Rodríguez Blanco. Els noms de lloc a l'Alt Maresme dels segles IX-XII. Col·lecció Memòria Històrica Edicions Els llibres de Set-ciències. Arenys de Mar, 2000. Pàg. 102.

Aquest article, dedicat a Sant Pere de Vivelles, respon a tres objectius principals: en primer lloc, aprofundir en el coneixement d'un element rellevant del patrimoni local pel seu valor històric; en segon lloc, posar en relleu que es tracta del darrer indret on preveu l'antic topònim Vilelles, un nom de lloc que dona denominació a la nostra revista de patrimoni local i, des de l'any 2009, també a l'entitat *Vivelles, cultura i entorn de Sant Genís*; i, en tercer lloc, i no menys important, denunciar l'estat actual de degradació i abandó absolut que pateix la capella. Un moment, doncs, imprescindible per dedicar-li un article.

ESTAT DE LA CAPELLA

La capella consta d'una sola nau amb una coberta de volta pràcticament ensorrada. La façana, on destaca una espadanya que fa la funció de campanar, presenta signes evidents d'instabilitat a causa de les esquerdes, així com un contrafort. El temple disposa d'un portal adovellat de punt rodó i de dues finestres: una situada al costat del portal i l'altra a la part superior, emmarcada amb pedra i amb la inscripció de l'any 1667.

Adossat a l'ermita hi ha un cos afegit, conegut com la casa de l'ermità, també molt malmès, amb el sostre original ensorrat. La façana d'aquest edifici presenta una portalada amb brancals de pedra i llinda de fusta, sustentada per permòdols de pedra, així com una finestra també amb llinda de fusta. Les parets dels dos cossos presenten esquerdes importants i una part significativa de l'arrebossat ha caigut.

La primera referència del topònim Vivelles, en la seva forma primigènia, Vilelles o Vilella, data del 4 de juny de 1038, quan els vescomtes de Cabrera doten el monestir de Sant Salvador de Breda en el moment de la seva fundació. En aquest document s'hi esmenta, entre altres béns, un alou situat al lloc de Vilelles:

*"...Ipsam ecclesiam Sancti Andrea de Rivo magno... cum ipso alodio quod est in Rivo magno... quartam partem ecclesia Sancti Stephani de Tordera... in locum supradictum Tordera, ... hereditas... in loco qui vocatur Serra vel in pugo Ermenallo... alodium quod habemus in Vilelles ... mansum de Montsancto..."*¹

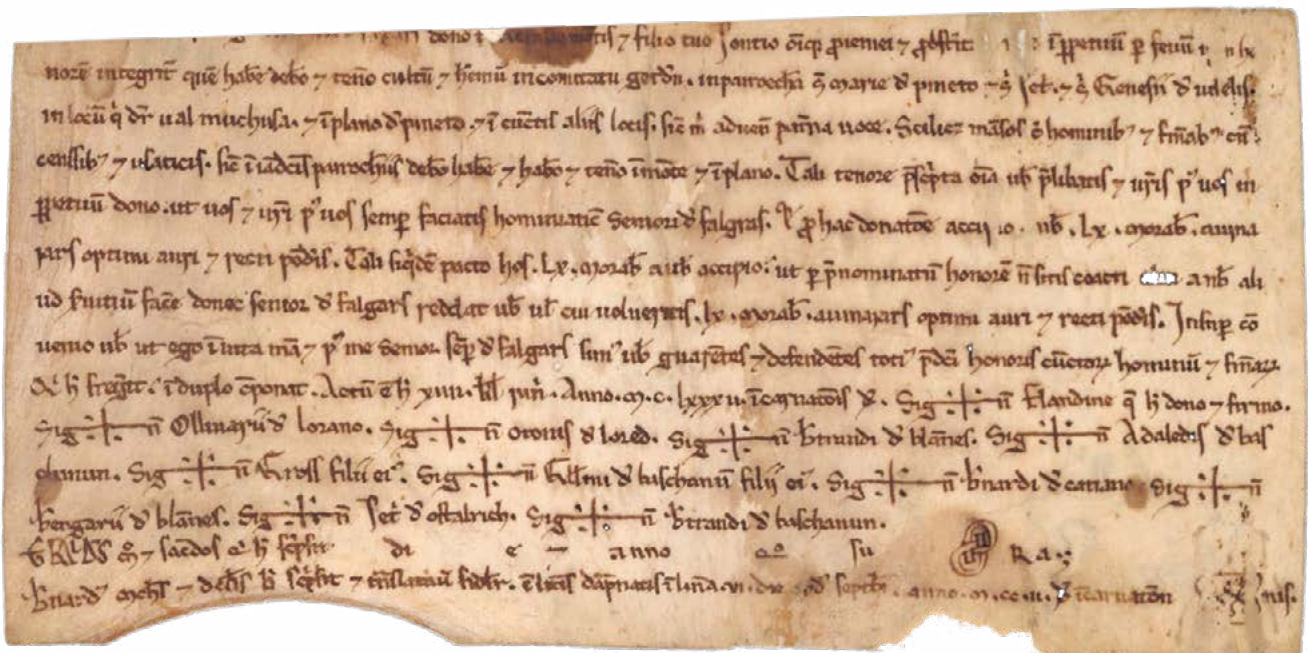
*"...Et in alio loco in supradicto comitatu donamus cenobio Sancti Salvatoris predicto ipsum alodium quod habemus in Vilelles cum ecclesiis suis pertinentiis suis et affrontationibus et terminis quod est Bernardi Isarn et uxoris sue nomine Amaltrude quod nos cambiamus cum alio alodio..."*²

Uns anys més tard, un pergami datat el 18 de desembre de 1114,³ recull que el bisbe de Girona, Berenguer Dalmau, i el capítol de canonges concedeixen, amb dret a violari, a Gausfred Bernat, del castell de Vilelles, la quarta part de la dècima de Pineda, amb la condició que no fos cedida ni empenyorada. El castell de Vilelles a què fa referència el document correspon al que coneixem com a castell de Palafolls d'ençà del 1118.⁴ Gausfred Bernat havia rebut el castell del seu sogre, Umberto Odó de Sesagudes o Montseny, els des-

cendents dels quals serien coneguts amb el cognom de Palafolls.

Durant els segles XII i XIII, es documenten nombroses referències a la parròquia de Sant Genís sota la denominació de Sant Genís de Vilelles.⁵ Un exemple destacat és el document del 19 de maig de 1182,⁶ en què Flandina de Falgars fa donació en feu de diversos honors situats al comtat de Girona, entre els quals hi ha finques de les parròquies de Santa Maria de Pineda, Sant Pere de Pineda i Sant Genís de Vivelles. En aquest període es constata una certa indefinició en la nomenclatura, amb l'ús indistint dels noms Vilelles i Palafolls, o fins i tot, la coexistència d'ambdós en un mateix document (Codina, 2004: 25).

5. Doc entre 1140-1150 "...similiter et honorem et senioraticum de parrochiam Sancti Genesii de Vileles..." doc d'abril 1190 "...alodium quod habeo vel habere debeo in parrochia Sancti Genesii de Vilella inter collem de Balcells et castrum de Palacons..." Arxiu de la corona d'Aragó, Lf. F 54b-Perg. Alfons I, 388. J.M. Pons i Guri/ J. Rodríguez Blanco. Els noms de lloc a l'Alt Maresme dels segles IX-XII. Col·lecció Memòria Històrica 4. Edicions Els llibres de Set-ciències. Arenys de Mar, 2000. Pàg. 104-116.
6. Infeudació atorgada per Flandina de Falgars a favor de Guerau de Mont i del seu fill Ponç. 1182, maig, 19. Fons Arxiu de la família Desvalls. Arxiu nacional de Catalunya. Ref. ANC1-1087-T-5237. Arxius en línia (gencat.cat)
7. Marquès Planagumà, Josep Maria; Puig Oliver, Jaume de. «Escriptures del delme de la mitra gironina 1138-1341». Arxiu de textos catalans antics, núm. 34, pàg. 7-89. <https://raco.cat/index.php/ArxiuTextos/article/view/425017>.
8. Arxiu Diocesà de Girona. Lletres 1334-1362. Llibre U-12 f. 120.
9. Salicrú, Xavier. "Sant Pere de Vivelles, patrimoni en perill". *Vall de Bossagay* (blog). 14 de juliol de 2019. <https://valdebossagay.blogspot.com/search?q=patrimoni+en+perill>



És especialment rellevant el testament de Guillem de Blancaç, senyor de la casa de Sant Julià, a la parròquia de Sant Genís, datat el 23 d'agost de 1204,⁷ en el qual apareix documentada, per primera vegada, la referència a Sant Pere de Vilelles, amb un llegat destinat a la confraria d'aquest nom. Posteriorment, en un testament d'un altre Guillem de Blancaç, el 26 d'abril de 1275,⁷ es torna a esmentar un llegat a aquesta confraria. En tots dos casos, però, no queda clar si la referència correspon a una confraria vinculada a una capella situada dins l'església o bé a una ermita ubicada en el seu terme. No és fins al 20 d'agost de 1349⁸ que es documenta, explícitament, l'existència de la capella de Vilelles, arran de la llicència concedida pel bisbe de Girona per celebrar missa a l'altar de Sant Pere, construït en aquesta capella.

Entre els segles XII i XIII, com hem vist, es van disputar la nomenclatura d'un territori més ampli, però entre els segles XIV i XVII ja només definia un veïnat de la parròquia de Sant Genís de Palafolls, dins el terme del castell de Palafolls, situat entre els actuals veïnats de Vallplana, Sant Genís, les Ferreries i el Castell. Al segle XVIII, Vivelles va perviure únicament en la denominació d'algunes masies situades a l'antic veïnat, com el mas Puig de Vivelles o el mas Vives de Vivelles, amb la finalitat de

- Infeudació atorgada per Flandina de Falgars a favor de Guerau de Mont i del seu fill Ponç. 1182, maig, 19. Fons Arxiu de la família Desvalls. Arxiu nacional de Catalunya. Ref. ANC1-1087-T-5237. Arxius en línia (gencat.cat)

diferenciar-les d'altres masos homònims del mateix terme i parròquia, com el mas Puig de la Burgada o el mas Vives de Gassanons, del qual en van ser coetanis.⁹ Amb el pas del temps, el topònim quedà, progressivament, restringit a un àmbit territorial cada cop més reduït, fins a quedar associat exclusivament a la capella de Sant Pere.

Pel que fa a la capella, en trobem referències els anys 1571 i 1634 en registres notariais de venda de terres on s'esmenta explícitament la seva proximitat: "... dictam petia terre de pertinentiis mansi vivas [...] in parroquia Sancti Genesii de Palafolls et juxta Capellam Sancti Petri de Vivelles..." (Codina, 2007: 258). Tot indica, però, que l'edifici actual és el resultat d'unes reformes importants o d'una reconstrucció datable al segle XVII, com ho acredita la inscripció de l'any 1667 gravada en una llinda.

L'any 1683, el rector de Sant Genís, Sebastià Pla,¹⁰ va escriure uns goigs a la Mare de Déu de Vivelles, on es pot llegir:

“...
la capella del Castell
pròpia casa de vós era
per ser destruït aquell
avui ho és la de Sant Pere
on fan devota carrera
home, dones, xics i vells
...”

6 VOZ

Popular devoció mariana

El dia vuit del corrent mes de setembre, la veïna població de Palafróls celebra la seva festa major sota el patrocini del Naixement de la Verge Maria, donant motiu a parlar de la devoció mariana d'aquest pobles.

Cal fer constar, que el municipi de Palafróls està integrat per dos antics barrijs o veïnats: el de Sant Genís, i el de les Ferreries, de manera que tant l'un com l'altre són Palafróls, si bé cap d'ells so'ra Palafróls, ho són tots junts.

Així tant un com l'altre han demostrat en el transcurs dels anys ésser devots de la Mare de Déu; ja en el seynorial Castell, la seva capella era dedicada a la Verge Maria i venerada una devota i notable imatge del segle XII o XIII, radiant de simplicitat, a l'ésser destruït el Castell, fou reemplaçada la imatge i duta a la propera capella de Sant Pere de Vivelles on va venerar-se molts anys, i darrerament a l'església parroquial de Sant Genís, tinguent altar propi i festes al seu honor cada any.

Amb el temps se féu més palesa la feia fidelitat i seynors Rectors, entre ells el doctor Sebastià Pla, qui en l'any 1683 escrigué uns goigs d'èlegant dicció, on fa constar que:

*«La Capella del castell
pròpia Casa de Vós era,
per ser destruït aquell,
avui ho és la de Sant Pere,
on fan devota carrera
homes, dones, xics i vells.»*

I més modernament el Sr. Rector, mossèn Josep Rodé, féu també ostensible la popular devoció, portant la imatge a l'Exposició Internacional de Barcelona de l'any 1929, on fou catalogada amb el número 2961 i assegurada en 12.000 pessetes.

En la passada guerra civil sofrí ella, ja prou vella, gran detriment. Ara no crec que existeixi, si no són algunes estelles, relíquies de la devoció permanent.

Nos dicen que...

...CIRCULAN insistentes rumores sobre la próxima construcción por parte de una industria local, de un campo de deportes. Celebramos que exista esta idea, pues ya sería hora que esa de tentes, tuviera esta deferencia y se permitiera la realización construyendo con ella a colación de un campo deportivo como lo hacen Cruz, España Industrial, Poble Nou, etc.

...A OCHO o diez metros antes de llegar al paso a nivel que cubre a la calle Damasc, el ferrocarril obtiene un fuerte mal olor, derivado parece ser de materias en putrefacción que sería un bien para todos los que transitan por dicho sitio siempre que por la influencia de las brisas que por allí van a la playa, se efectuara una detenida revisión.

ARXIU MUNICIPAL DE MALGRAT DE MAR
"Voz de Malgrat. 15/1964. Pàgina 6"

Clarà, P. Popular devoció mariana. Dins Voz de Malgrat. 1 de setembre de 1964. Pàg. 6.

Per tant, sabem que, com a mínim des de l'any 1683 i fins a finals del segle XIX, la imatge de la Mare de Déu del Castell va ser custodiada a Sant Pere. Durant aquest període fou coneguda com a Mare de Déu de Vivelles o de les Dones. L'arribada de la imatge a Sant Pere coincideix amb l'abandonament de la fortalesa del castell i, possiblement, fou el motiu de les reformes documentades l'any 1667. A finals del segle XIX, a causa del deteriorament que ja presentava l'ermita, la Mare de Déu fou traslladada a l'església parroquial de Sant Genís.

Al llarg dels segles XVIII i XIX, la capella va gaudir d'una notable devoció popular. L'any 1773 s'hi documenta la celebració del casament¹¹ de l'hereu d'una masia relevant de la zona, can Camps.

L'any 1800, els administradors de la capella, Elies Vives Tortós i Joan Cadars, en el context de la pri-

10. Sebastià Pla fou rector de la parròquia de Sant Genís de Palafróls de 1671 a 1685.

11. Capítols matrimonials entre Narcís Camps amb Teresa Bigas 1773. Arxiu històric Fidel Fita (AHFF). Notarials l1 1274. f.24.

12. AHFF. Notarials. Ll 961. f. 223. 23-10-1800.

13. Obligació de l'estat amb un interès del 4% anual, emesa l'any 1780, durant el regnat de Carles III d'Espanya, per suggeriment de Francisco Cabarrús. Els vales reals havien d'ésser acceptats per les caixes públiques i hom podia utilitzar-los per a tota mena d'operacions, llevat del pagament de sous i en el comerç al detall. Esdevingueren, doncs, el primer paper moneda conegut a l'Estat espanyol. L'lur evolució fou molt desafortunada i, a mitjan s XIX, es reconvertiren en uns altres títols del deute públic. <https://www.encyclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/vale-real>

14. Anglada Mas, Anna Maria, "Mn. Fèlix PARADEDÀ, pioner en la història de Palafróls". Article a Vilelles, 3. Recerca i difusió del patrimoni de Palafróls. Ajuntament de Palafróls, pàg. 31.

mera desamortització (1798-1807) impulsada per l'Estat espanyol, coneguda com de Godoy, van vendre a subhasta pública al fuster de Malgrat, Pere Martí, una peça de terra de cinc quartans, plantada d'arbres, segregada de la finca de la capella.¹² Martí va pagar 150 pesos mitjançant un vale real,¹³ que equivalien a les 210 lliures ofertes a la subhasta (Codina, 2007: 258).

Tot i que la tradició oral parla d'ermitans a l'habitatge adossat a la capella, només tenim documentades algunes famílies als padrons de finals del segle XIX. Es tracta de parelles amb cognoms d'orfenat, com Santvicens o Fontdegloria, amb infants fills de pares també incògnits. L'Església reservava aquest habitatge per a persones procedents d'institucions religioses, com a mecanisme d'inserció social propi de l'època.

L'historiador Francesc Montsalvatge Fossas (Olot 1853- Girona 1917) va visitar Sant Pere l'any 1910 i ja va deixar constància del mal estat de la capella i de l'habitatge adossat, que es trobava mig enrunat. L'any 1923¹⁴ visiten la capella els malgratencs mossèn Fèlix Paradedà Robert (Malgrat 1865-1936) i Josep Caralt Català (Malgrat 1892-1968). Aquests van certificar el mal estat de la teulada. A partir d'aquell moment, van iniciar gestions per restaurar-la i cercar els recursos econòmics necessaris.

El 6 de juliol de l'any 1924 s'hi celebrà el primer aplec després de la restauració de la capella, en què en destaca especialment la substitució del teulat a dos vessants per una volta de canó. L'aplec es va celebrar fins l'esclat de la Guerra Civil.

El programa del primer aplec incloïa una missa solemne a les onze del matí, oficiada per mossèn Fèlix, amb la participació del cor parroquial. A la tarda s'hi celebrava una funció religiosa amb orquestra i el cant dels goigs a Sant Pere. Josep Caralt explica que el dia anterior es reuniren a l'ermita per preparar la festa mossèn Josep, regent de l'església de les Ferreries, mossèn Fèlix Paradedà, els administradors Narcís Camps i en Pujol, el metge Esquena, i un grup de dones de les cases veïnes i ell mateix. Aquell dia també van fer voleiar la campana i



Façana de l'església Sant Pere de Vivelles de Palafolls amb gent.
Data: Entre 1890 i 1923. Autoria: Cèsar August Torras.
Fons Estudi de la masia catalana. Centre Excursionista de Catalunya. Façana de l'església Sant Pere de Vivelles de Palafolls amb gent - Arxiu fotogràfic-Estudi de la Masia Catalana (Centre Excursionista de Catalunya) - Memòria Digital de Catalunya (csuc.cat)



Ermita de Sant Pere de Vivelles.
Data: 24 de desembre de 1967.
Autoria: Jordi Mir i Parache.
Arxiu Comarcal del Pallars Jussà. Arxius en línia (gencat.cat)

van enraonar una bona estona. L'endemà, l'ofici fou molt concorregut i hi va fer el sermó mossèn Esteve Jou Parés, vicari de la parròquia de Malgrat. Molta gent hi va pujar amb la camioneta d'en Termes, del carrer de la Riera de Malgrat, que va fer diversos viatges. Per al veïnat, aquella jornada va ser viscuda com un dia de Festa Major, i Caralt assenyala que l'ànima de la celebració fou mossèn Fèlix.¹⁵

L'any 1925, el diari *La Publicitat*¹⁶ recollia una nota anunciant la celebració de l'aplec d'hivern, previst per al primer de març, amb motiu de la festivitat de la Càtedra de Sant Pere.¹⁷ D'aquell any es conserva també una altra nota que anunciava el tradicional tir a la rodeïlla.¹⁸ L'any 1926 s'incorporà una processó, la participació

de l'Orquestra de Tordera, una rifa per sufragar les despeses, una conferència sobre herboristeria¹⁹ i, per cloure la jornada, una ballada de sardanes (Anglada, 2021: 31).

15. Caralt, Josep. "Recordant". *Voz de Malgrat*. Núm. 162 (1967): 2.

16. Nota de premsa a *La Publicitat*, 27 de febrer de 1925. Diari polític publicat a Barcelona entre 1878 i 1936, amb dues etapes ben diferenciades. La primera entre 1878 i 1922 editat en castellà i amb una línia republicana i anticatalanista i una segona entre 1922 i 1939, amb una línia catalanista.

17. El 22 de febrer és la festivitat de la Càtedra de Sant Pere, celebració que es remunta al segle IV, amb el sentit d'honrar l'apòstol Pere i els seus successors.

18. Ban 1925. Arxiu municipal de Pineda de Mar.

19. Notícia al setmanari *Bon humor, setmanari literari festiu* de Malgrat de Mar amb data de 21 de febrer de 1926 que diu: "Sant Pere de Vivelles. Tindrà lloc una festa religiosa a la tarda. Després el nostre infatigable amic en Josep Caralt donarà una conferència a l'aire lliure sobre herboristeria. Innegablement el lloc no pot ésser més oportú pel tema".

COSES D'AHIR Recordant

El primer o segon diumenge de juliol farà quaranta tres anys del primer aplec que es va celebrar a la Capella de Sant Pere de Vivelles després de la seva restauració.

A la tarda de la vigília s'hi reuniren Mn. Josep, regent de l'Església de les Ferreries, Mossèn Fèlix Paradedà, els Administradors en Narcís Camps, en Pujol, el que escriu aquestes ratlles i unes dones de les cases de pagès veïnes de la Capella, aquestes per escombrar l'interior... i enraonar. Una vegada arreglat com de costum, voleïar una estona la campana, compareixent amb l'auto el senyor Esquena, metge de la nostra vila, amb quin auto ens va acompanyar a casa.

L'endemà, dia de la festa, pel matí s'hi celebrà un solemne Ofici acompanyat d'orquestra, amb molta assistència de fidels, i sermó que va predicar Mossèn Esteve Jou i Parés, Vicari de la Parròquia de Malgrat, sermó que va agradar molt. A l'acabar l'Ofici es varen cantar els goigs del Sant, tocant després l'orquestra un parell de sardanes, ballades sota l'ombra dels suros que hi ha davant la Capella.

Algun veï de la nostra vila s'instal·là sota els arbres on hi dinà amb la seva família, després fer-hi la «siesta» i, al despertar-se, contemplar el bonic panorama que s'ovira tinguent al fons els cims del Montseny.

A la tarda es va celebrar la funció religiosa resant se el Rosari i a continuació els cants dels goigs. Acabada la festa religiosa s'anà per la profana: rifar el xai i ballar sardanes, festa en si que resultà molt concorreguda y d'ordre.

Al sortir de la nostra vila, al carrer de la Riera on ara hi ha el pont hi havia una camioneta d'en

Termes que transportava gent a l'aplec. Per a moltes cases veïnes de la Capella va ésser un dia de festa major. Les majòliques que hi havia al frontis de l'altar, en temps de la revolta varen ser fetres però respectades; ara tindrien molt de valor. No es sab on han anat a parar.

Al retorn de l'aplec els nostres vilatans, el jovent baixava content, cantant cançons del temps, desitjant un altre aplec com més aviat millor; havia disfrutat molt.

L'ànima d'aquesta festa va ésser, pot dir-se, l'enyorat amic Mossèn Fèlix.

X.

Señora: para modernizar su casa

Acuda a

CASA VALLÉS

Milans del Bosch, 73

encontrará:

Rieles KIRSCH

Cortinas TERGAL

Cortinas PLASTICO

Persianas ENROLLABLES

Persianas Venecianas «LEVOLOR»

Puertas plegables «MODERNFOLD»

SANT PERE DE VILLES (PALAFOLLS)

Festival i aplec d'hivern

Aquest aplec serà celebrat el dia 1 de març, diumenge, a la seva xamosa i històrica Capella, en commemoració de la Catedral de Sant Pere.

Heus aquí el programa de la festa:

A les deu del matí. — Solemne ofici, cantat per un grup d'homes de la població, i goigs en llaor del sant.

A les tres de la tarda. — Notable funció religiosa amenitzada per un nodrid cor de senyoretetes de Tordera, sermó per l'eloqüent orador sagrat mossèn Esteve Jou, i adoració d'una antiga imatge del sant.

Acte seguit, als bells afores de la riallora Capella, el cor de la dita població, reforçat amb veus d'homes i nens, cantarà formoses cançonetes típiques i populars.

Sant Pere de Vivelles (Palafolls), dins La Publicitat. 27 de febrer de 1925.

X [pseudònim Josep Caralt] "Recordant" a la Voz de Malgrat, 1 de juny de 1967, any XV, núm. 162, pàg. 2.

Durant els primers dies de la Guerra Civil, la capella va ser molt malmesa. Fins aquell moment s'hi conservava un altar plateresc, probablement del segle XVII, amb un fris decorat amb rajoles de colors que representa-

ven Sant Pere assegut en una cadira papal, amb actitud de beneir. Popularment, es deia que les rajoles havien estat arrencades i reutilitzades per embellir una comuna a l'inici de la contesa (Codina, 2007: 260). Tanmateix,



Plafons ceràmics de l'altar de Sant Pere de Vivelles.

segons un expert en rajola catalana que l'any 2023 es va posar en contacte amb l'Ajuntament, es conservarien, tot i que no s'ha pogut corroborar, en una col·lecció particular, i se'n va proposar la compra al consistori.

Acabada la guerra, es va restablir el culte. La família Vilarós de Calella va sufragar una nova imatge de Sant Pere i es va reprendre l'organització de l'aplec. En dona testimoni Pepita Estiu,²⁰ que va viure a can Jordi, just al costat de la capella, i explica que el seu pare en custodiava la clau de la capella i se'n feia càrrec. Per l'aplec, que se celebrava per la diada de Sant Pere, emblanquinava tota la capella, i era l'únic dia de l'any que s'hi feia missa. Recorda una festa molt concorreguda, amb la participació, alguns anys, de fins a dues cobles, la presència d'algun fraire amb la tradicional parada del joc del conill porquí,²¹ i el tir a la rodella, amb premis de dos o tres xais. Molta gent s'hi desplaçava en bicicleta, i la família Estiu organitzava un servei d'aparcament i vigilància al pati de casa seva, on, segons explica, es lliurava un resguard, previ pagament.

Als anys cinquanta i seixanta, segons el record de la família Pimàs, quan s'estaven a cal Bolet, s'hi celebrava missa un cop al mes, amb l'assistència del veïnat. Recorden, especialment, la implicació de la família Pujol, de cal Viudo Ric, masia situada sota el castell, que guardava i netejava tots els utensilis de la capella a casa seva.

A partir dels anys setanta, la capella va entrar en un procés d'abandonament i el temple va ser utilitzat com a quadra.

Pel que fa a la protecció patrimonial, el 10 de novembre de l'any 1995 el ple de l'Ajuntament de Palafolls va instar el Consell Comarcal del Maresme a declarar l'ermita com a Bé Cultural d'Interès Local (BCIL),²² declaració que fou aprovada el 19 de març de 1996.

Posteriorment, el 8 de maig de 1998, el ple municipal va aprovar l'esborrany d'un conveni amb el Bisbat de Girona, propietari de la capella, on el punt cinquè establiria que:

“El Bisbat cedirà a l'Ajuntament de Palafolls l'ús de l'antiga capella de Sant Pere de Vivelles, actualment en estat de ruïna, i el seu terreny circumdat. L'Ajuntament, per la seva part, procedirà a rehabilitar la capella, d'acord amb el Bisbat, perquè pugui ser novament destinada al culte”.

Durant la preparació del conveni, una delegació del Bisbat i l'Ajuntament de Palafolls, encapçalada pel regidor d'urbanisme del moment i un dels impulsors de la iniciativa, Jordi Ballbé, acompanyats per la policia local, va poder accedir a la capella, fet que va permetre constatar el deteriorament que ja patia aleshores.

Tot i que el conveni es va signar el 5 d'agost de 1999, no es va materialitzar durant més de dues dècades. El 23 de març de 2023, el ple municipal va iniciar un nou procés per a la preparació d'un altre conveni amb el Bisbat, que finalment es va signar el 12 de maig de 2023. Aquest nou acord deixava sense efecte els compromisos

anterior i retornava al Bisbat la totalitat de les competències sobre la capella.

La llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català, estableix que el patrimoni cultural constitueix un testimoni fonamental de la trajectòria històrica i de la identitat col·lectiva, i assigna tant als poders públics com als titulars dels béns el deure de vetllar per la seva protecció, conservació i transmissió a les generacions futures. I determina que les administracions locals han d'assumir les seves atribucions en relació amb la protecció del patrimoni local: “l'administració local de Catalunya, d'acord amb la legislació local i amb aquesta llei assumeix importants atribucions de protecció del patrimoni cultural local, dins l'esfera de les seves competències”. La mateixa llei, en l'article 4, estableix pel que fa al patrimoni de l'Església catòlica, com a titular d'una part molt important del patrimoni cultural català, ha de vetllar per la protecció, conservació i difusió d'aquest patrimoni i, amb aquesta finalitat, ha de col·laborar amb les diverses administracions públiques de Catalunya.

D'ençà de l'any 1995, amb la declaració com a BCIL, i des de l'inici de les negociacions amb el Bisbat l'any 1998 per a l'aprovació d'un conveni, ja quedava palesa la necessitat d'aturar el procés de degradació de Sant Pere. Tanmateix, el resultat d'aquelles primeres passes, iniciades fa trenta anys, s'han perdut, ja que no s'ha dut a terme cap actuació per salvar la capella.

Amb la tinença del dret d'ús per part del consistori s'hauria pogut començar a revertir la situació en qualsevol moment. Era evident que es tractava d'un procés llarg, però calia iniciar-lo. Avui, però, aquest objectiu queda encara més lluny: la renúncia a l'ús de fruit retorna la capella a la mateixa situació de partida en què es trobava fa tres dècades, amb un afegit, però, molt més malmesa.

Res no fa pensar que, ni a curt ni a mitjà termini, la propietat, obligada per la llei, ni l'administració local, que més enllà d'haver renunciat al dret adquirit fa vint-i-set anys té el deure de vetllar pel patrimoni local, actuïn per aturar l'ensorrament de la capella. Aquesta es troba actualment en una situació límit que, si no es reverteix de manera immediata, conduirà, inexorablement, a l'ensorrament definitiu de l'edifici.

20. Entrevista realitzada a la Pepita Estiu (1937). 25-7-2020.


21. Segons Pepita Estiu, consistia en fer girar un cercle que donava voltes i quan parava senyalitzava una casella i tocava el premi que hi deia.

22. Segons la llei 9/1993, correspon la catalogació de BCIL en poblacions menors de 5000 habitants (xifra a la qual no arribava Palafolls en aquell moment), als consells comarcals.

Bibliografia:

- Anglada Mas, Anna Maria, “Mn. Fèlix PARADEDÀ, pioner en la història de Palafolls”. *Vil·lles, Recerca i difusió del patrimoni de Palafolls*. 3 (2021): 24-31.
- Anglada Mas, Anna Maria. “Josep Caralt Català (A) Pepet Caralt. Apunts biogràfics”. *Epidèmies i remeis al Maresme. Trobada d’Entitats de Recerca Local i Comarcal del Maresme*, núm. 8 (2014): 123-141.
<https://raco.cat/index.php/TrobadaMaresme/article/view/314811>.
- Clarà, P. “Popular devoció mariana”. *Voz de Malgrat*. (1964): 6.
- Codina, Alfons. *El poble de Sant Genís de Palafolls. Apunts històrics s. XVI-XX*. Palafolls: Edicions del Roig, 2004.
- Dalmau, Rafel ed. Els Castells Catalans*, I. Barcelona: Editorial Rafel Dalmau, 1990.
- Marquès Planagumà, Josep Maria. De Puig Oliver, Jaume. *Escripcions del delme de la mitra gironina 1138-1341*. Girona: Institut d’estudis catalans, 2022.
<https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000400/00000025.pdf>
- Paradedà i Robert, Fèlix. *La vila de Malgrat i sos contorns*. Blanes: R. Roig, 1915.
- Pons Guri, J.M. *El cartoral de Santa Maria de Roca Rossa*. Barcelona: Fundació Noguera, núm. 6, 1984.
- Pons Guri, J.M. i Rodríguez Blanco, J. *Inventari dels pergamins de l’Arxiu Històric Municipal de Calella*. Barcelona: Fundació Noguera, 1990.
- Pons Guri, J.M. i Rodríguez Blanco, J. *Els noms de lloc de l’Alt Maresme dels segles IX-XII*. Arenys de Mar: Els llibres de set-ciències, 2000.
- Salicrú Siscart, Xavier. “Patrimoni segrestat”. *L’Esquerranet. Butlletí d’informació municipal d’Esquerra de Palafolls*. Número 11. Març de 2008.
<https://locals.esquerra.cat/document/butlletins/palafolls-esquerranet-11.pdf>
- Salicrú Siscart, Xavier. *Cases amb era i quintana. Les masies de Palafolls i la seva gent s. XVI-XX*. Palafolls: Edicions del Roig, 2018.
- Salicrú Siscart, Xavier. “Sant Pere de Vivelles, patrimoni en perill”. Blog *Vall de Bossagay. Cròniques del passat de Palafolls, la seva gent i el seu territori*. 14 de juliol de 2019.
<https://valldebossagay.blogspot.com/2019/07/sant-pere-de-vivelles-patrimoni-en.html>
- Sáez, Àlvar. *Mapa de patrimoni cultural de Palafolls*. 2022.
<https://patrimonicultural.diba.cat/element/capella-de-sant-pere-de-vivelles>
- Pobles de Catalunya. “Pobles de Catalunya” <https://www.poblesdecatalunya.cat/element.php?e=3265>
- A.A.A. “Al habla con... Veraneantes de “toda la vida”. *Voz de Malgrat*. 68 (1958): 3.
<https://ammm.ajmalgrat.cat/pdf.raw?query=id:0000003014&page=3&lang=ca&view=hemeroteca>
- Editorial. “Sant Pere de Vil·lles (Palafolls)”. *La Publicitat*. 27 de febrer de 1925.
https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1461859
- Caralt, Josep. “Parlant de Mn. Fèlix (d’una anada al Castell de Palafolls)”. *Voz de Malgrat*. Núm. 100 (1969): 6-7.
- Caralt, Josep. “D’una visita a la Capella de Sant Pere de Vivelles, i a les Roques d’en Vinyals”. *Voz de Malgrat*. Núm. 159 (1967): 9.
- Caralt, Josep. “Recordant”. *Voz de Malgrat*. Núm. 162 (1967): 2.
- Bans i edictes, 1925. Arxiu Municipal de Pineda de Mar.

GOIGS A
DEL APOSTOL
QUE'S VENERA A LA CAPELLA
DE



LLOANÇA
SANT PERE
DE SANT PERE DE VIVELLES
PALAFOLLS

Puix del Cel sou destinat
en l'Esglesia per Pastor
SIAU NOSTRE INTERCESSOR
SANT PERE APOSTOL SAGRAT.

Fou vostra patria ditxosa
Betsaida del poble hebreu
portant vida industriosa
amb el germà sant Andreu
una barca i un filat
eren tot vostre tresor &.

Per deixeble us allistareu
a l'escola del Messies
son bon exemple imitareu
en les penes i alegries
per ço foreu benaurat
en les glories del Tabor &.

Quan en la Cena volgué
vostres péus Jesús rentar
molt vos vareu admirar
i us escusareu també;
vencé a vostra humilitat
l'insistencia del Senyor &.

Ha posat les claus del Cel
en vostres mans el Senyor
fent-vos com amic fidel
de gracies dispensador
de tant alta potestat
Jesucrist n'es fiador &.

Tu es Petrus.

En Antioquia posareu
la Cadira Pontificia
peró a Roma la mudareu
per confondre la malicia
que l' Gentilisme malvat
semblava dintre del cor &.

Vegent Neró finalment
que vostra predicació
apartava molta gent
de sa falsa religió
en creu vos posá indignat
on moríreu vencedor &.

Als habitants de Vivelles
i comarca veinal
deu-los-hi fértils collites
i lliureu-los de tot mal,
si aquesta es la voluntat
de nostre Deu i Senyor &.

Tothom qui aquesta Capella
fervent vingui a visitar
i contrit prometi en ella
vostra doctrina servir,
al Cel sigui colocat
per vostres precs i favor &.

Quan el Senyor indignat
vol castigá el pecador
SIAU NOSTRE INTERCESSOR
SANT PERE APOSTOL SAGRAT.

*Et super hanc petram, edificabo Ecclesiam meam.
Deus qui Beato Petro Apostolo tuo, collatis clavibus Regni caelestis ligandi
atque solvendi Pontificium tradidisti: concede ut intercessionis ejus auxilio, a
peccatorum nostrorum nexibus liberemur. Qui vivis, et regnas, etc.*

IMP. MONTALT. MALG. 1924

Goigs a lloança del apòstol Sant Pere, que venera la capella de Sant Pere de Vivelles de Palafolls. Impremta Montalt. Malgrat de Mar. Data: 1924 Col·lecció Xavier Salicrú Siscart



Ermita de Sant Pere de Vivelles vista. Data: Dècada de 1960. Autoria: Manel Boadas, rector de Sant Genís de Palafolls. Fons Mossèn Manel Boadas Col·lecció Jordi Ballbé.

XVIII Premi
de Treballs
de Recerca de
l'Ajuntament de
Palafolls 2025
&
*VII Memorial
Daniel López*

SABINA GUERRERO FUERTES
Relatora



Lliurament del premis dels treballs de recerca 2025 al Teatre de Palafolls. Data: 2025. Autoria: Ajuntament de Palafolls.

El Treball de recerca és una tasca acadèmica orientada a la investigació que, de manera obligatòria, ha de realitzar tot l'alumnat de Batxillerat per a la superació d'aquesta etapa d'ensenyament postobligatori.

És un conjunt estructurat de teoria i pràctica que es desenvolupa a partir d'una idea principal que l'alumne/a vol treballar, i que compta amb el suport, seguiment i orientació del professorat del centre educatiu.

Com cada any, i de manera conjunta amb la graduació final dels/les estudiants de 2n de Batxillerat de l'Institut de la Font del Ferro, el Consistori organitza aquest acte: els Premis de Treballs de Recerca de l'Ajuntament de Palafolls, per guardonar aquell alumnat que, prèviament, ha presentat el seu treball.

Per aquesta raó, el passat 18 de juny de 2025, el Teatre de Palafolls va acollir, de nou, amb motiu d'aquest certamen, gran part de la comunitat educativa del municipi, d'entre la qual destacaven aquells/es que finalitzaven aquest període d'ensenyament, en les modalitats social i científica, les quals s'ofereixen segons l'oferta educativa del centre, per tal de procedir a l'entrega de guardons.

Aquest reconeixement es convoca de manera anual per posar en valor tot allò après al llarg de la formació de

l'alumne/a, que es materialitza en dues temàtiques: la triada i en la qual es basa aquesta anàlisi és lliure i diferenciada en dos àmbits citats anteriorment, el científic i el social.

La vessant científica ha d'aportar aprenentatges i disciplines d'estudi vinculades a l'interès de les ciències matemàtiques, físiques i/o químiques, així com la investigació mèdica o relacionades amb la salut; mentre que els treballs de caire social han d'estar basats en els estudis relacionats amb la realitat social que ens envolta, les llengües, el patrimoni, la cultura, les arts, l'educació o la història.

El públic convidat a l'acte estava conformat, en primer lloc, per les famílies dels i les alumnes, l'equip docent de l'Institut de la Font del Ferro, el tribunal que ha valorat els treballs de recerca i l'equip de Govern i regidor i regidores de l'oposició, que acompanyaven aquest jovent que posa la mira en nous propòsits acadèmics.

Un dels moments més emotius de l'acte va ser la intervenció d'en Jordi Busquets Guasch, director del centre educatiu fins la finalització d'aquest curs escolar, qui va adreçar unes paraules a tot l'alumnat i la resta de persones presents, que recollien les seves impressions durant aquests anys al capdavant de l'equip docent, i que

van concloure amb un fort agraïment, i, alhora, van servir per donar per acabat el seu recorregut docent.

En quant al procediment que regula els Premis, tal i com estableixen les bases, el tribunal que qualifica els TDR ha d'estar compost per sis membres especialistes i de reconeguda vàlua en les diferents disciplines, científica i social i vinculats a la cultura i l'educació del municipi:

- Un/a representat nomenat/da en representació del centre educatiu d'infantil i primària de l'escola Mas Prats de Palafolls.
- Un/a representat nomenat/da en representació del centre educatiu d'infantil i primària de l'escola Les Ferreries de Palafolls.
- Un/a representat nomenat/da en representació del centre educatiu de secundària de Palafolls l'Institut Font del Ferro.
- Dos representants nomenats/des a proposta de l'Àrea d'Educació per la seva vàlua tècnica. El criteri de nomenament serà la seva trajectòria professional.
- Un/a representat nomenat/da a proposta de la resta de la comunitat educativa de Palafolls i conformada per les Associacions de Pares i Mares i Famílies i altres servei educatius del municipi a petició de l'Àrea d'Educació.

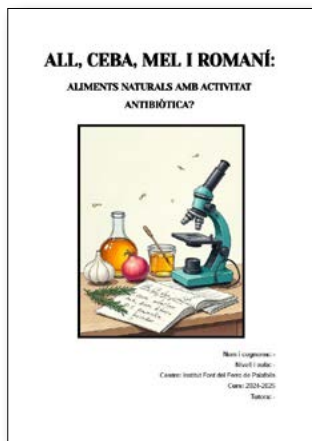
El barem de puntuació del jurat s'estableix tenint en compte diferents conceptes i criteris de valoració específics i determina el dictamen en base a les competències mostrades per l'alumnat. La qualificació final atén a una puntuació d'1 a 10 punts per cada treball presentat.

Per procedir al resultat dels mateixos es té en compte:

- L'originalitat del treball.
- El plantejament dels objectius i l'estructuració del treball.
- El rigor i tractament científic en el desenvolupament del tema del treball.
- La capacitat de síntesi, especialment en les conclusions.
- L'adequació de la metodologia utilitzada en el treball als objectius plantejats i als continguts presentats.
- La qualificació del jurat del centre educatiu que haurà de constar a la síntesi explicativa.
- L'originalitat de les fonts d'informació emprades en el treball i l'ús adequat d'aquestes fonts.
- La presentació del treball i la correcció i idoneïtat del llenguatge utilitzat.
- En el cas dels treballs presentats en la línia social, es posarà en valor el fet que es tractin de treballs centrats sobre aspectes relacionats amb la realitat social, cultural, agrícola, ambiental, coneixement del territori, artística i històrica del municipi de Palafolls.
- En el cas dels treball presentats en la línia científica, es posarà en valor el fet que aportin dades d'investigació innovadores o que suposin un desenvolupament d'una avaluació o experimentació.

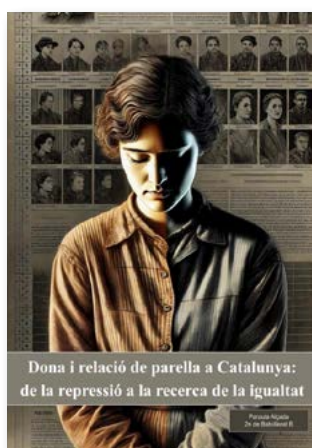
Durant l'acte es van repartir sis premis en total, tres d'àmbit científic, tres d'àmbit social i set accèssits, entre els tretze participants que van presentar-se a la convocatòria.

El primer treball guardonat en l'àrea científica va ser "*Estudi de primats en diferents condicions de captivitat*", una anàlisi exhaustiva i acurada de les condicions integrals dels primats, segons quin sigui l'entorn en el qual es desenvolupen; mentre que el primer treball guardonat en la disciplina social va ser, "*Macnan. Creació d'un món fantàstic aplicat a la literatura*", en el qual la seva autora desplega l'art d'escriure en la temàtica fantàstica, fet que suposa que els lectors i lectores puguin conèixer aquest món explicat des del punt de vista més objectiu.



El segon treball guardonat en l'àmbit científic va ser “*All, ceba, mel i romaní. Aliments naturals amb activitat antibiòtica*”, que ens apropa a la creença dels anomenats queviures i les seves propietats medicinals. En el cas de l'àmbit social, el segon premi es va atorgar a l'autora de “*Dona i relació de parella a Catalunya: de la repressió a la recerca de la igualtat*”, una cerca ambientada en la dona des dels inicis de la vida fins l'actualitat, en la qual es representen els canvis més rellevants i el seu paper al llarg de la història.

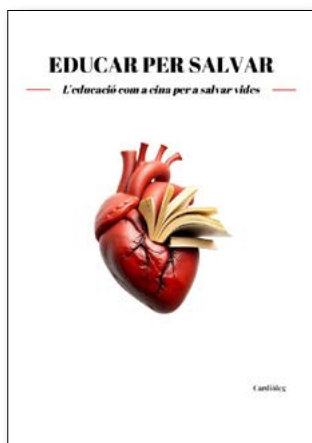
La tercera posició guardonada en l'àmbit científic va ser per “*Educar per salvar. L'educació com a eina per salvar vides*”, una exposició molt acurada que marca el coneixement com a punt clau en l'aprenentatge general de les malalties derivades del cor. En tercer lloc, el guardonat en la ciència social va ser per a “*Impacte de les tecnologies emergents en el turisme a Catalunya*”, en què el seu autor descriu les diferents innovacions de desenvolupament i ràpida evolució en aquest àmbit aplicat al nostre entorn més proper.



La resta de treballs de recerca presentats van rebre un premi d'accèssit com a reconeixement del jurat, el qual va posar en valor la seva dedicació i esforç: “*El rerefons de la veu*”, “*El segon cervell: llaços invisibles entre la microbiota i el cervell*”, “*Proposta d'un mesocicle d'entrenament de natació*”, “*L'ètica de l'ús de cèl·lules mare embrionàries*” i “*Les il·lusions òptiques. Veure per no creure,*” en la categoria científica; i “*La lluita per la inclusió. Evolució històrica del tracte cap a les persones amb diversitat funcional en l'àmbit social i educatiu*” i “*Cims borrascosos. Una novel·la gòtica?*”, en la categoria social.

Després de la presentació i del lliurament de guardons, van començar els discursos per part de l'alumnat seguit de dues actuacions musicals a càrrec de dos alumnes del centre, que van interpretar dues peces molt conegudes, per acabar donant pas, finalment, a un dels moments més desitjats pel jovent: la cerimònia de graduació.

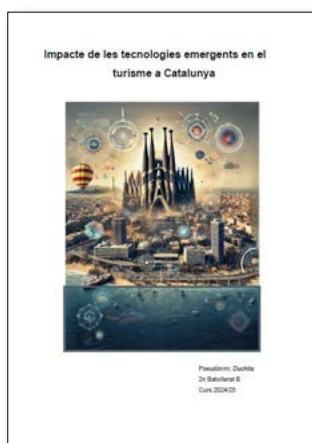
Aquest acte de cloenda simbolitza el cessament d'una etapa important i, al mateix temps, l'inici d'un nou itinerari per ells i elles. És el començament d'un moment de maduresa i transformació personal que contribuirà a modelar la societat del futur.



D'altra banda, cal fer un sincer agraïment a tot el públic assistent pel seu suport constant al llarg de tot aquest itinerari acadèmic, que ha estat intens i enriquidor, però també ple de reptes. Gràcies a aquest acompanyament, noves promeses poden mirar endavant amb il·lusió i ganes de compartir tot el seu potencial al món que se'ls presenta.

Porteu el nom de Palafolls ben amunt!

Molta sort i encerts en aquest nou camí!



TREBALLS DE RECERCA PREMIATS EL 2025

Premis àmbit social:

1r. PREMI

“Macnan. Creació d’un món fantàstic aplicat a la literatura”

Clara Barriga Porro

2n. PREMI

“Dona i relació de parella a Catalunya: de la repressió a la recerca de la igualtat”

Queralt Alemany Font

3r. PREMI

“Impacte de les tecnologies emergents en el turisme a Catalunya”

Guillem Guirado Dalmau

Premis àmbit científic:

1r. PREMI

“Estudi de primats en diferents condicions de captivitat”

Mònica Bravo Verdaguer

2n. PREMI

“All, ceba, mel i romaní. Aliments naturals amb activitat antibiòtica”

Brisa Ramos Pica

3r. PREMI

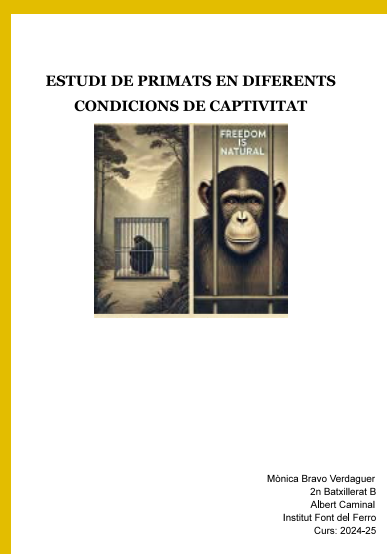
“Educar per salvar. L’educació com a eina per salvar vides”

Xavier Bataller Garreta



1r. PREMI

Clara Barriga Porro



1r. PREMI

Mònica Bravo Verdaguer

FÈLIX BOTA RODRÍGUEZ
Historiador i arxiver municipal de Palafolls

NOTÍCIES DE l'Arxiu municipal de Palafolls





Accés al portal de transparència de l'Ajuntament de Palafolls.

L'arxiu municipal de Palafolls gestiona la documentació que genera i rep l'Ajuntament de Palafolls en l'exercici de les seves funcions. A mesura que es realitzen tasques de classificació i descripció de la documentació, l'accés a aquesta informació es realitza d'una manera immediata i inequívoca.

Aquest fet, aparentment intranscendent, esdevé un element cabdal a l'hora de garantir **el dret d'accés a la informació pública** als ciutadans i ciutadanes que ho sol·liciten, seguint el que estableix la llei 19/2014, del 29 de desembre, de transparència, accés a la informació pública i bon govern. Cal tenir present que aquest accés a la informació es veu restringit per les limitacions que recull la legislació vigent.

Així doncs, durant el passat 2025, s'han atès 135 sol·licituds d'accés a la informació pública, seguint la tendència de 2023 i 2024, cosa que en comparació amb anys anteriors suposa un augment de quasi un 70%.

El temps mitjà de resposta per resoldre i lliurar la informació és d'entre set i deu dies, depenent del grau de complexitat de la consulta, interval molt inferior al que exigeix la llei, que podria ser de fins a dos mesos i mig: un mes per a resoldre, ampliable a la meitat més si es justifica, i de trenta dies més per facilitar l'accés a la informació.

Pel que fa al **Govern obert i transparència**,¹ la Unitat d'Informació, transparència i accessibilitat gestiona i impulsa el compliment i l'actualització permanent dels 164 ítems d'informació al portal de transparència municipal.

Aquest projecte es va iniciar l'any 2021 quan l'Ajuntament de Palafolls presentava un compliment inferior al 30% de la informació que cal publicar; durant el febrer de 2022, l'anàlisi inicial que va fer la Diputació de Barcelona enuncitava un nivell de compliment mig del 60,87%. Es va seguir apostant fermament en aquesta direcció, cosa que va fer que l'Ajuntament de Palafolls rebés dos reconeixements: un de la Diputació de Barcelona (2022) i l'altre de la Fundació Pi i Sunyer (2023).

Durant aquest 2025 s'ha seguit al nivell que es va assolir el 2024, del 100% de compliment, amb una actualització de la informació per sobre del 95%, de forma permanent, gràcies a la dedicació i compromís del personal municipal. Es ben cert que s'han millorat en alguns aspectes, però cal aprofundir-hi per oferir una informació de qualitat, com a ara en la reutilització de les dades, o presentar-la de manera més comprensible o crear nous ítems propis. Amb les dades mostrades, queda clara la voluntat ferma de compliment i que aquestes millores necessàries, s'esdevindran.

En aquest sentit, cal destacar l'ítem propi anomenat **Models i correccions de les proves dels processos de selecció de personal**, en el qual es recullen els exàmens de setanta-un processos selectius, realitzats des de 2017 fins l'actualitat, distribuït per categories laborals.

La informació que es publica s'actualitza després de cada procés de selecció que es realitza a l'Ajuntament. A més, la rellevància i interès de les dades és innegable, ja que es tracta d'una de les demandes d'accés a la informació més sol·licitades. Així ho demostra el nombre de visualitzacions: 17.188 consultes rebudes durant el 2024 i 12.785 vegades durant el 2025.

La publicació d'aquesta informació segueix les recomanacions de la Comissió de garantia del dret d'accés a la informació pública (GAIP)² que interpreta que la difusió dels enunciats i plantilles de correcció dels exàmens als portals de transparència de les administracions públiques, no només és altament recomanable, des de la perspectiva de l'objectiu i finalitat de la transparència pel que fa als processos de selecció de personals i accés a l'ocupació pública, sinó que hauria de ser exigible, atesa la necessitat de garantir el caràcter dels principis rectors que han de regir en qualsevol convocatòria de personal en l'àmbit de l'administració

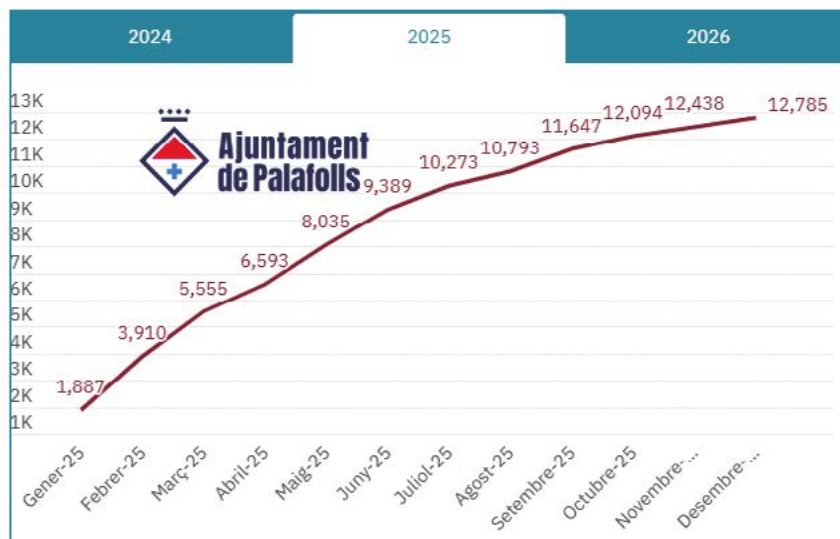
1. Podeu accedir al portal de Govern obert i transparència de la Seu electrònica a <https://www.seu-e.cat/ca/web/palafolls/govern-obert-i-transparencia>

2. Criteri 1/2023 de la Comissió de garantia del dret d'accés a la informació pública (GAIP) [Resolució](#)

Consultes de l'ítem Models i correccions de les proves de selecció de personal

(en milers)

C



Accés al catàleg de cartes dels serveis de l'Ajuntament de Palafolls.

pública. Pel que fa a la plantilla de correcció de proves pràctiques i criteris de valoració d'entrevistes, en no ser respostes estandarditzades i que poden tenir solucions múltiples, sí que cal proporcionar els criteris mínims emprats perquè una resposta es pugui valorar com a adequada i puntuar.

Tot i que la GAIP recomana aquesta pràctica, són poques les administracions que ofereixen aquesta informació amb aquest nivell de detall i actualització.

La Unitat d'informació també ha desenvolupat les 27 **cartes de servei** aprovades per l'Ajuntament de Palafolls, durant el 2025. Es tracta d'uns documents amb informació d'utilitat per la ciutadania, sobre els serveis i la unitat que els presta, els compromisos adquirits en termes d'eficàcia i qualitat de la prestació i els mecanismes de participació en la millora de la prestació.

Així, el concepte de bon govern es projecta també sobre els requeriments objectius que s'han de donar perquè l'activitat pública es porti a terme en les millors condicions i garanteixi uns serveis públics de qualitat. Una bona administració requereix l'establiment d'uns estàndards mínims de qualitat i una definició clara de les condicions d'accés als serveis i dels drets i deures de les persones usuàries i de l'Administració. La figura de les cartes de serveis s'estableix com un instrument essencial en aquest sentit, i es configura amb valor reglamentari als efectes de la seva vinculació i exigència de compliment.

Les cartes de serveis constitueixen un instrument de garantia de la qualitat dels serveis públics, basada en la millora contínua de la gestió, amb el resultat d'una administració digital, eficient, inclusiva i transparent. L'exigència de la creació de les cartes de servei prové dels articles 9.j i 59 de la llei 19/2014, del 29 de desembre, de transparència, accés a la informació pública i bon govern.

El 2021 es va iniciar una col·laboració entre l'Arxiu municipal de Palafolls i l'Arxiu Comarcal del Maresme **de digitalització per tal de preservar i difondre el patrimoni documental de Palafolls**, que es conserva a l'Ajuntament, en tant que documentació pública. Fruit d'aquesta entesa, s'han digitalitzat els llibres de padrons d'habitants 1880-1970, els llibres d'actes o acords del Ple municipal (1872-2000) i els programes de Festa Major (1952-2021).

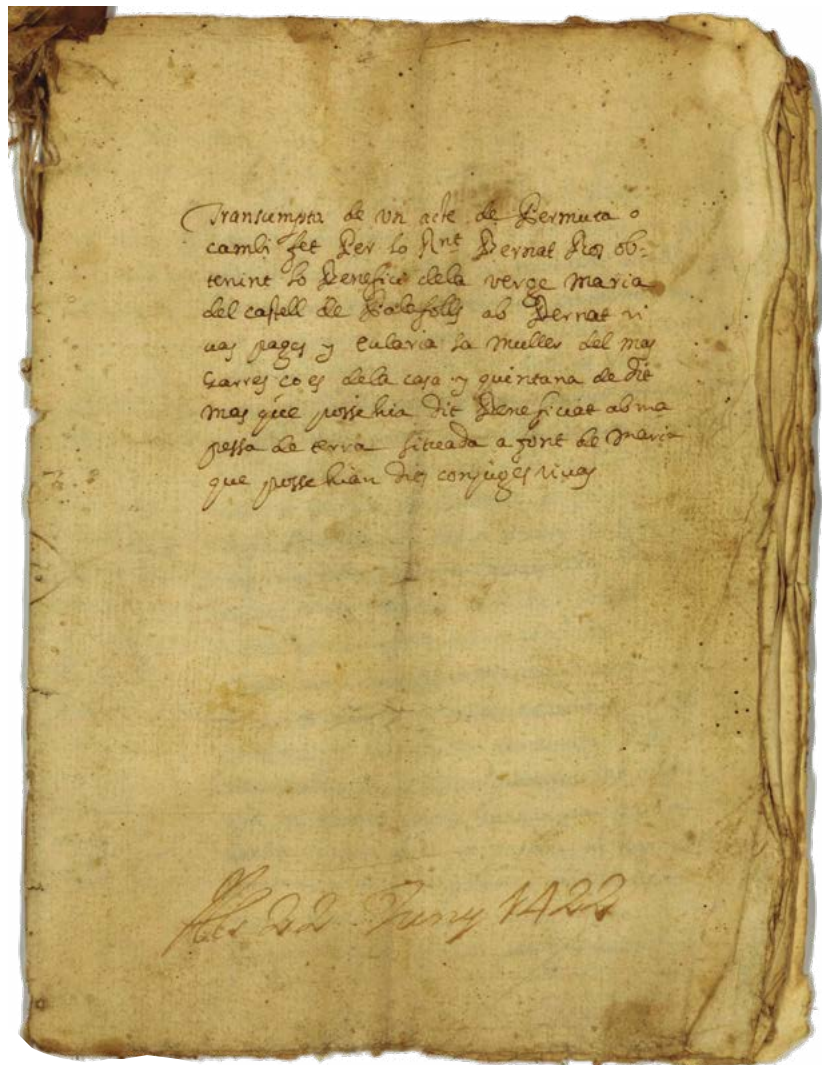


Accés al fons documental de família Estiu_Torrent (Mas Sastre).

La segona línia de col·laboració ha permès la digitalització i difusió de **fons patrimonials** de Palafolls, documentació en mans de particulars que formen part del patrimoni documental català³ i que, per la seva rellevància, esdevenen fons preuadíssims per a la història del municipi i la comarca. Fins avui, s'han digitalitzat el fons documental de can Camps, can Ribas i can Borrell, cosa que permet fomentar la recerca històrica.

Aquest 2025 s'ha iniciat la digitalització i descripció del **fons patrimonial i familiar de la família Estiu – Torrent (Mas Sastre)**⁴, el qual conté 36 documents, que abasten des del s. XV fins al s. XIX, dividits en diferents àmbits:

- Documentació personal i familiar: inclou llibretes amb diferents documents, assegurances i testaments.
- Documentació patrimonial: inclou permutes, donacions de dot i heretament, establiments emfitèutics, promeses de lluiçió, deutoris, cartes de pagament, redempcions, compravendes, cartes de pagament, confessions, expedients possessoris i llibretes.
- Documentació administrativa i comptable: inclou rebuts i llibretes amb rebuts.
- Correspondència.
- Documentació judicial: inclou requeriments.
- Documentació eclesiàstica: inclou certificats de bateig i notes de defunció.
- Altra documentació: inclou certificats i llicències.



3. Segons la Llei 10/2001, d'arxius i documents i la Llei 9/1993, del patrimoni cultural català.

4. Fons família Estiu-Torrent Can Jordi (Mas Sastre). <https://arxiusenllinia.cultura.gencat.cat/#/s/1742458338016>

Permuta entre el prevere Bernat Ros, beneficiat de la capellania de Santa Maria del castell de Palafolls, i els cònjuges Bernat Rivas i sa muller Eulàlia, del mas Garrés de Palafolls. Data: 1422.

Fons Can Jordi Família Estiu Torrent (Mas Sastre, Palafolls). Arxiu Comarcal del Maresme

Testament de Francesc Estiu,
treballador de Palafolls, vidu d'Agnès
Torrent, fill dels cònjuges Jacint Estiu,
pagès de Palafolls, i Maria, difunts.
Data: 1807.
Fons Can Jordi Família Estiu Torrent
(Mas Sastre, Palafolls). Arxiu Comarcal
del Maresme

Univerſis, et ſingulis futuris factio ego D^o Francesc
Estiu treballador de Palafolls, vidu d'Agnès
Torrent, fill dels cònjuges Jacint Estiu,
pagès de Palafolls, i Maria, difunts.
Data: 1807.
Fons Can Jordi Família Estiu Torrent
(Mas Sastre, Palafolls). Arxiu Comarcal
del Maresme

En nom de nostre Senyor Deu sia, y de la humil Verge
Maria, Mare sua, y de tots los Sants y Santas del Paradis, Amen.
Jo Francesc Estiu treballador de Palafolls, Vidu de Agnes Tor
rent difunta, fill leg. y nat. de Jacint Estiu Pagès de Palafolls
y de Maria Tor Cont, difunts, trobantme desinguit en lo País
de malaltia corporal de la qual semo moria; orant sempre
en mon enteniment, plena memoria, y ferma loquela, fets y
ordeno quest meu ultiu Testament, contenint en si la mia
ultima, y savera voluntat; en, y ab lo qual elegesch en
Mareme, y de est primer meu Testament Executor a
Jordi Estiu y Torrent fill meu unich leg. y nat. y de Agnes
Torrent ma dita difunta Muller, al qual sob dono ple
poder per cumplir y executar al lo, que per mi troband me
estat, y en senat, donant li tot el tant poder, que li, y que
de donat, o abrenat, o abrenat a dubtants
se acostume donar.

Rebut a Francesc Estiu
Sinch Duros, a cumplit
de la quinta de 1847.
Palafolls 8 Deyem^e
de 1852,
A. Maria Cortés

Rebut a Francesc Estiu.
Data: 1852
Fons Can Jordi Família Estiu Torrent
(Mas Sastre, Palafolls). Arxiu Comarcal
del Maresme

La documentació que constitueix els fons patrimonials permet, bàsicament, legitimar i administrar un patrimoni. La família és el segon element clau ja que n'és el subjecte productor i organitzador de la documentació. En principi, qualsevol família que hagi gestionat un patrimoni és possible que hagi conservat els documents que fan referència a aquest, i per tant, hagi format un fons patrimonial, derivat de la seva administració. Per tot això, no és estrany que aquelles famílies que amb els anys han acumulat importants patrimonis, hagin conservat més documentació que aquelles altres de patrimonis més modestos.

A més de contenir un caràcter agrari d'alguns d'aquests fons, que s'explica amb el fet que la base de l'economia de les famílies, fins no fa tants anys, ha estat l'agricultura i, per tant, és habitual que l'administració del seu patrimoni sigui fruit d'aquest tipus d'economia. Això no treu, però, que puguem trobar tipologies documentals d'altres tipus de fons com ara fons personals, d'empresa, entre d'altres. Tanmateix, el predomini dels tres elements que es consideren essencials en un fons patrimonial sobresurten clarament sobre els altres.

Aquesta posada en línia dels fons documentals garanteix la consulta i la difusió i augmenta l'abast de les persones usuàries, que, habitualment, quedaria limitat als historiadors/es locals i als i les genealogistes.

Cal tenir present que la transformació dels documents originals al format digital facilita no només l'accés, sinó també la preservació del patrimoni que, en alguns casos, presenta suports fràgils o deteriorats. Així doncs, aquesta documentació no cal que torni a ser manipulada físicament, cosa que afavoreix la seva conservació.

No podem oblidar que la digitalització implica, necessàriament, la gestió de la informació i permet la creació d'eines de descripció, recuperació i accés a la documentació, que fomenten una consulta àgil i precisa de la informació i dels fons digitalitzats. L'objectiu final és el de col·laborar, desenvolupar i mantenir un espai de recuperació, reconstrucció i difusió de la memòria històrica del municipi, i de Catalunya en general, en col·laboració amb l'Arxiu Comarcal del Maresme.

Per al 2026 es preveu la digitalització de nous fons rellevants, des del punt de vista històric i patrimonial del municipi.

Durant el 2025, la coordinació entre els dos arxius va transcendir el seu propi àmbit, i va servir per dipositar la **documentació històrica del fons del Jutjat de Pau i Registre Civil de Palafolls** a l'Arxiu Comarcal, tal i com assenyala la llei d'arxius i documents. El centre vetllarà per classificar, descriure, digitalitzar i posar en línia aquesta documentació, tal i com ho ha fet en d'altres municipis.

L'àrea de patrimoni ha organitzat, en col·laboració amb les àrees de biblioteca, cultura, educació, medi ambient i comunicació, les **Jornades europees de patrimoni**, que es van realitzar del 10 al 12 d'octubre de 2025, a Palafolls, tot i que va comptar amb actes previs. Es va programar un cap de setmana farcit d'actes relacionats amb el patrimoni, que va incloure actes per a tots els públics:



- El 27 de setembre de 2025 es va presentar el *Recull de les biblioteques del Maresme 2025*, impulsat per la Biblioteca Enric Miralles, amb una passejada teatralitzada al rec del Molí d'en Puigvert, a càrrec de Xavier Salicrú Siscart. En aquesta ocasió, el divulgador d'història i patrimoni local va transportar les persones assistents al Palafolls de mitjans s. XX, mitjançant la figura de Francesc Roura Mateu, propietari dels drets d'exploració de les aigües de la zona, que passaven pel Molí d'en Puigvert i el Molí de la Pedrera.



Passejada teatralitzada al rec del Molí d'en Puigvert, durant les Jornades europees de patrimoni, a càrrec de Xavier Salicrú Siscart, per a la presentació del recull de les biblioteques del Maresme 2025, impulsat per la Biblioteca Enric Miralles.
Data: 27 de setembre de 2025.
Autoria: Ajuntament de Palafolls

El 4 d'octubre de 2025 es va realitzar la passejada *Els ocells de la Tordera*, a càrrec de: Fundació Emys, amb motiu del Dia Mundial dels Ocells, dins del projecte Parcs i Biblioteques, naturalment!, en el qual la Biblioteca Enric Miralles ha participat activament. La passejada va permetre descobrir la riquesa patrimonial natural de la Tordera, un espai clau per entendre l'evolució ambiental i històrica del municipi. Mitjançant l'observació directa i les explicacions de la Fundació Emys, els participants van identificar les principals espècies d'ocells que habiten la zona i van comprendre com aquest ecosistema fluvial ha condicionat el paisatge, els usos tradicionals del territori i la vida quotidiana al llarg dels anys. L'activitat va combinar divulgació, sensibilització ambiental i posada en valor del patrimoni natural del nostre entorn immediat.



Passejada *Els ocells de la Tordera*, durant les Jornades europees de patrimoni, a càrrec de la Fundació Emys, amb motiu del Dia Mundial dels Ocells, impulsada per la Biblioteca Enric Miralles.
Data: 4 d'octubre de 2025
Autoria: Ajuntament de Palafolls

- Del 6 al 31 d'octubre de 2025 es va poder visitar l'exposició commemorativa *Primera República: 150 anys després*, de la mà de la Diputació de Barcelona, que oferia una aproximació a la Primera República espanyola (1873-74), un període històric força desconegut, a la vegada que efímer i convuls, que va ser l'embrió de molts projectes i esperances, alguns dels quals s'acabarien realitzant durant la Segona República.



Exposició commemorativa Primera República: 150 anys després, de la mà de la Diputació de Barcelona, que oferia una aproximació a la Primera República espanyola (1873-74), durant les Jornades europees de patrimoni.

Data: Del 6 al 31 d'octubre de 2025

Autoria: Ajuntament de Palafolls. Escola municipal de música i dansa (EMMID)

- L'11 d'octubre de 2025 es va portar a terme el taller familiar del *Llibre acordió sobre el rec del Molí*, a càrrec de Sandra Uve, a la Biblioteca Enric Miralles. Es tractava d'una activitat transversal que combina la descoberta del patrimoni local amb el llenguatge visual de la il·lustració i el còmic. A partir dels documents de fons local de la Biblioteca Enric Miralles i de l'experiència narrada en primera persona per un palafollenc que havia conegut de prop el rec, els infants van aproximar-se a la història i a les vivències vinculades al Rec del Molí, una infraestructura hidràulica que va marcar la vida quotidiana del Palafolls del S. XIX. Després de la part de descoberta, cada participant va crear una il·lustració inspirada en aquests testimonis, que es va incorporar al llibre acordió col·lectiu que ret homenatge a la memòria oral del poble.



Taller familiar del *Llibre acordió sobre el rec del Molí*, durant les Jornades europees de patrimoni, a càrrec de Sandra Uve, a la Biblioteca Enric Miralles.
Data: 11 d'octubre de 2025
Autoria: Ajuntament de Palafolls

TALLER
Llibre acordió
Rec del Molí
d'en Puigvert

Jornades Europees del Patrimoni
Dissabte, 11 d'octubre a les 10.30 h

Un taller per descobrir el patrimoni cultural, on cada participant crearà una il·lustració que formarà un llibre acordió connectant passat i present, comunitat i creativitat.

Per a nois i noies de 8 a 12 anys
A càrrec de Sandra Uve
A la Biblioteca Enric Miralles

Inscripcions a
b.palafolls.em@diba.cat

- El mateix dia es van realitzar les visites teatralitzades a l'església de Sant Genís de Palafolls, a càrrec del grup de teatre de voluntaris/àries de Palafolls. Després de l'èxit de les visites que es van realitzar els anys 2023 i 2024, es va creure necessari seguir apostant per la difusió de la història palafollenca. L'àrea de patrimoni, junt amb Xavier Salicrú Siscart i Arnau Sala Güell, va elaborar un guió molt especial en el qual es recreaven diverses escenes que es van produir a l'església de Sant Genís.

Així doncs es van representar cinc escenes les quals explicaven fets històrics i llegendes,

La jornada va ser molt especial i va despertar un gran interès per part del públic, que en un dia va exhaurir les entrades. Va ser una oportunitat única per conèixer una mica més la història del monument, a més de veure com aquest lluia per a l'ocasió.

Però aquest gran èxit no hauria estat possible sense el grup d'actors i actrius locals, als quals cal agrair la seva dedicació i implicació, tant durant els assajos com a les cinc sessions de les visites teatralitzades que es van realitzar.



Visites teatralitzades de recreació històrica a l'església de Sant Genís de Palafolls, durant les Jornades europees de patrimoni. Data: 11 d'octubre de 2025. Autoria: Ajuntament de Palafolls



Exposició *Palafolls en temps del vescomtat de Cabrera*, durant les Jornades europees de patrimoni, conjuntament amb el Consell comarcal de la Selva.

Data: 11 d'octubre de 2025
 Autoria: Ajuntament de Palafolls
 Local social de Sant Genís de Palafolls

- Paral·lelament a les visites teatralitzades es va realitzar l'exposició *Palafolls en temps del vescomtat de Cabrera*, al local social de Sant Genís. Aquesta exposició es va realitzar amb la voluntat de reforçar el patrimoni vinculat al vescomtat mitjançant la construcció d'un relat compartit i la dinamització cultural, dins del projecte turístic cultural *Vescomtat de Cabrera*, en el qual participen municipis de la Selva, el Maresme, el Vallès Oriental i Osona. El projecte "En Ruta amb els Cabrera" també va participar a la Fira d'Artesania i la Fira de la Ratafia, que es va realitzar el 29 de novembre de 2025.

VESCOMTAT DE CABRERA

PUNTS D'INTERÈS PROPERS
 Descobreix tots els punts d'interès de cada ruta!

Vescomtat al segle XIV

- Extensió màxima del vescomtat
- Comtat d'Osona
- Vescomtat de Bas
- Comtat de Mòdica

Rutes del vescomtat

- Guerra i política a l'edat mitjana
- La dimensió espiritual
- El govern d'un territori medieval
- Preparats per als nous temps
- Descobreix el vescomtat

PALAFOLLS

Aquesta unitat es mantingué fins al segle XIX, amb tres universitats: Vilanova de Palafolls (actual Malgrat), Santa Susanna i Sant Genís de Palafolls. La universitat de Sant Genís tenia un Consell General amb representants dels cinc vilatges històrics. El primer nucli sorgí a l'entorn de l'església de Sant Genís, però al segle XVI el creixement es traslladà a les Ferreries, que enderivà el centre administratiu. Al segle XIX, la immigració impulsà barris com Sant Lluís i Santa Maria. A partir dels anys seixanta, Palafolls es diversificà econòmicament amb noves empreses i urbanitzacions, com Cluat Jardi, Mas Carbó i Mas Ribera, i el municipi es transformà més enllà de l'activitat agrària tradicional. Actualment, combina el seu passat històric amb el desenvolupament modern i l'expansió residencial.

Mapa de punts d'interès:

- Anglès:** 01 Capella de Sant Miquel, 02 Església de Sant Pere i Sant Pau, 03 Castell d'Anglès
- Arbúcies:** 04 Capella de Sant Miquel, 05 Capella de Sant Joan, 06 Capella de Sant Joan, 07 Capella de Sant Joan, 08 Capella de Sant Joan, 09 Capella de Sant Joan, 10 Capella de Sant Joan
- Banyoles:** 11 Capella de Sant Joan, 12 Capella de Sant Joan, 13 Capella de Sant Joan, 14 Capella de Sant Joan, 15 Capella de Sant Joan
- Bell-lloc del Priorat:** 16 Capella de Sant Joan, 17 Capella de Sant Joan, 18 Capella de Sant Joan, 19 Capella de Sant Joan, 20 Capella de Sant Joan
- Castell de Cabres:** 21 Capella de Sant Joan, 22 Capella de Sant Joan, 23 Capella de Sant Joan, 24 Capella de Sant Joan, 25 Capella de Sant Joan
- Castell de Sant Joan:** 26 Capella de Sant Joan, 27 Capella de Sant Joan, 28 Capella de Sant Joan, 29 Capella de Sant Joan, 30 Capella de Sant Joan
- Castell de Sant Joan de Vilatorrada:** 31 Capella de Sant Joan, 32 Capella de Sant Joan, 33 Capella de Sant Joan, 34 Capella de Sant Joan, 35 Capella de Sant Joan
- Castell de Sant Joan de Vilatorrada:** 36 Capella de Sant Joan, 37 Capella de Sant Joan, 38 Capella de Sant Joan, 39 Capella de Sant Joan, 40 Capella de Sant Joan
- Castell de Sant Joan de Vilatorrada:** 41 Capella de Sant Joan, 42 Capella de Sant Joan, 43 Capella de Sant Joan, 44 Capella de Sant Joan, 45 Capella de Sant Joan
- Castell de Sant Joan de Vilatorrada:** 46 Capella de Sant Joan, 47 Capella de Sant Joan, 48 Capella de Sant Joan, 49 Capella de Sant Joan, 50 Capella de Sant Joan
- Castell de Sant Joan de Vilatorrada:** 51 Capella de Sant Joan, 52 Capella de Sant Joan, 53 Capella de Sant Joan, 54 Capella de Sant Joan, 55 Capella de Sant Joan
- Castell de Sant Joan de Vilatorrada:** 56 Capella de Sant Joan, 57 Capella de Sant Joan, 58 Capella de Sant Joan, 59 Capella de Sant Joan, 60 Capella de Sant Joan
- Castell de Sant Joan de Vilatorrada:** 61 Capella de Sant Joan, 62 Capella de Sant Joan, 63 Capella de Sant Joan, 64 Capella de Sant Joan, 65 Capella de Sant Joan
- Castell de Sant Joan de Vilatorrada:** 66 Capella de Sant Joan, 67 Capella de Sant Joan, 68 Capella de Sant Joan, 69 Capella de Sant Joan, 70 Capella de Sant Joan
- Castell de Sant Joan de Vilatorrada:** 71 Capella de Sant Joan, 72 Capella de Sant Joan, 73 Capella de Sant Joan, 74 Capella de Sant Joan, 75 Capella de Sant Joan
- Castell de Sant Joan de Vilatorrada:** 76 Capella de Sant Joan, 77 Capella de Sant Joan, 78 Capella de Sant Joan, 79 Capella de Sant Joan, 80 Capella de Sant Joan
- Castell de Sant Joan de Vilatorrada:** 81 Capella de Sant Joan, 82 Capella de Sant Joan, 83 Capella de Sant Joan, 84 Capella de Sant Joan, 85 Capella de Sant Joan
- Castell de Sant Joan de Vilatorrada:** 86 Capella de Sant Joan, 87 Capella de Sant Joan, 88 Capella de Sant Joan, 89 Capella de Sant Joan, 90 Capella de Sant Joan
- Castell de Sant Joan de Vilatorrada:** 91 Capella de Sant Joan, 92 Capella de Sant Joan, 93 Capella de Sant Joan, 94 Capella de Sant Joan, 95 Capella de Sant Joan
- Castell de Sant Joan de Vilatorrada:** 96 Capella de Sant Joan, 97 Capella de Sant Joan, 98 Capella de Sant Joan, 99 Capella de Sant Joan, 100 Capella de Sant Joan

- El 12 d'octubre de 2025 es va realitzar una visita guiada a la finca forestal de can Gibert, a càrrec de l'Associació de Naturalistes del Montnegre i la Tordera (NatMonT), la qual va consistir en la pujada fins a la carena que representa el límit de la finca i el límit del terme municipal. Durant la caminada es va tractar temes d'ecologia de les masses forestals mediterrànies, l'evolució de les espècies botàniques, els perills i amenaces que representen algunes espècies invasores sobre el nostre patrimoni natural. A més, es van presentar algunes espècies vegetals d'interès i es van posar de relleu els valors naturals a preservar a la finca d'una manera amena i didàctica, de la mà d'un expert en natura i conservació.



Visita guiada a can Gibert, durant les Jornades europees de patrimoni, a càrrec de l'Associació de Naturalistes del Montnegre i la Tordera (NatMonT).

Data: 12 d'octubre de 2025
 Autoria: Ajuntament de Palafolls

Des de l'àrea s'ha realitzat el **projecte Missió Palafolls**, una proposta per al turisme familiar i les escoles, basada en el patrimoni de Palafolls, amb l'objectiu de dinamitzar i difondre els elements patrimonials en aquests segments de població. Es tracta d'utilitzar aquests elements per promoure l'educació cultural i natural dels infants i, a la vegada, dinamitzar el territori local. El projecte pretén fer conèixer i posar en valor els recursos històrics i artístics, per facilitar l'aprenentatge i l'apreciació del patrimoni mitjançant experiències compartides, lúdiques i accessibles. En definitiva, una proposta per conèixer el patrimoni, de manera activa, per a totes les edats i famílies.

L'àrea va participar activament en la proposta **Camins del dol**, que proposava un cicle de xerrades i activitats per acompanyar i donar eines a les persones afectades per un procés de dol: des dels tràmits i burocràcia que envolta la mort, com el testament vital, herències o pensions, el conte de titelles "Plou i fa dol" per parlar del dol amb els infants, eines per afrontar el dol i la xerrada "Dol per Nadal. És Nadal i a casa hi ha una cadira buida".



CAMINS DEL DOL A PALAFOLLS

**XERRADA: TRÀMITS ADMINISTRATIS I BUROCRÀCIA
ÚLTIMES VOLUNTATS, TESTAMENT, ACCEPTACIÓ
DE L'HERÈNCIA, PENSIONS, ETC.**
Dilluns 22 de setembre - 19.00 h - Ajuntament de Palafolls
A càrrec de Vicenç Bayarri i la Corporació de Salut del Maresme i la Selva

XERRADA: COM AFRONTAR EL DOL
Dimecres 29 d'octubre - 18.00 h - Biblioteca Enric Miralles
A càrrec de la Corporació de Salut del Maresme i la Selva

CONTE: PLOU I FA DOL
Dijous 6 de novembre - 17.30 h - Biblioteca Enric Miralles
A càrrec d'Ada Cusido

**XERRADA: DOL PER NADAL
ÉS NADAL I A CASA HI HA UNA CADIRA BUIDA**
Dimecres 17 de desembre - 18.00 h
Biblioteca Enric Miralles
A càrrec de la Corporació de
Salut del Maresme i la Selva





Altres tasques que realitza l'àrea són la **gestió documental, el suport en matèria de protecció de dades, l'assessorament en la recerca d'informació i documentació, i la coordinació de la revista que teniu a les mans.**

AURORA BERTRANA SALAZAR
(1892-1974)

Ara bé, si jo no hagués escrit aquesta novel·la en l'atmosfera opressiva que podeu imaginar-vos, el seu to seria més lliure. No oblideu que ha de passar per la censura i que amb la por de la censura ningú gosa escriure lliurement. Ja *aixís* i tot aquesta novel·la ha trobat enemics entre els editors conservadors més autoritzats del país. I a pesar que tots reconeixen que està ben escrita i que té un tema interessant no es decideixen a publicar-la.

*Carta d'Aurora Bertrana per a Anna Murià i Agustí Bartra,
en la qual parla sobre la novel·la Tres presoners.*

3 de maig de 1957

Esriptora, viatgera, periodista, música, conferenciant,
filla de l'escriptor Prudenci Bertrana.